سالار مەحمود

ئەنفال‌و دادگا

بەهاری ٢٠٠٧

مەکتەبی بیروهۆشیاری (ی.ن.ك)
سلێمانی ـ گەرەکی ئاشتی ـ ١٠٤
شەقامی ئاشتی ـ٣٢ ـ ١٠٣٢
ژ.خانوو ـ ٦٢

www.hoshyari.org
govarynovin@yahoo.com

ناوی کتێب: ئەنفال‌و دادگا
ناوی نووسەر: سالار مەحمود
دیزاینی ناوەوە: فەهمی جلال
پیتچنین: دەریا عادل، عەباس مەحمود
هەڵەچن: حەسەن هەیاس
بەرگ: ئەحمەدی خۆشنووس
ژمارەی سپاردن: (٣٠٧)ی ساڵی ٢٠٠٧
تیراژ: (١٠٠٠)
ژمارەی زنجیرە: (٢٢٠)
(٢٥٤) لاپەڕەیە
چاپ: دەزگای چاپ‌و پەخشی حەمدی
لەبڵاوکراوەکانی مەکتەبی بیرو هۆشیاری (ی. ن. ك)

پێڕست

پێشەکی	٥
سەرەتایەکی گەش لەیەکەم دانیشتنی دادگادا	١١
خوێندنەوەی مورافەعە سەرەتاییەکانی دۆسیەی سەدە	١٥
ئەنفال لەتەرازووی دادگای نیشتمانییو نێودەوڵەتیدا	٢١
دۆسیەیەکی پڕ لەبەڵگە	٢٥
پارێزەرانی کورد	٢٩
ئەو کەناڵانەی دادگاییەکەیان پەخش نەکرد	٣٣
رژێمی ئەنفال	٣٧
ئەنفالو راگەیاندنەکانی بەعس	٤١
چارەنووسی قورئانو مزگەوتەکان لەئەنفالدا	٤٥
هێزی دۆکیۆمێنت	٤٩
دەرفەتێك بۆ پاکبونەوەی سەرۆك جاشەکان	٥٣
یەکەم هەڵەی دادوەر	٥٧
کوردو رێگەی ماف سەندنەوە, نەك تۆڵە	٦١
مام جەلالو شایەتیدان	٦٥
تیمیی شارەزاو هەڵدانەوەی گۆڕەکان	٦٩
صابر ئەلدوریو عیتادی خاص	٧٣
سوڵتان هاشمو بەخشینی (نوط الشجاعة) بەنهێنی	٧٧
بایکۆتی پارێزەران	٨١
مانگی رەمەزانو کیمیاباران	٨٥

پێیان دەوتین ئێوە جەلالین.. موخەڕیبن	٨٩
بەگومانم لەبوونی نوگرە سەلمان	٩٣
هێز لەسادەییدا	٩٧
سەدامو شەرەف	١٠١
گۆڕی بەکۆمەڵ دوور لەسیاسەت	١٠٧
باشترین قەرەبووکردنەوە	١١١
کەم, یازیاتر لە١٨٢ هەزار	١١٥
بەرەو دادگا	١١٩
بینینی صدام لەهۆڵی دادگا	١٢٧
فرمێسکەکانی کەمارا	١٣٣
کوردستانی نویو عەبدوڵلا کەریم مەحمود	١٣٩
حەجاجی بەعس	١٤٣
کارتی کورد لەدادگایی کردنی جەللاددا	١٤٧
پرسی ئەنفال لەبازنەی گوتاری سیاسی کورددا	١٦١
ئەنفال دەستپێکی حەڵاڵکردنی سەروماڵی کورد	١٧١
لەکوردستان جاشو لەهۆڵەنداش فرانس ڤان ئانرات	١٧٧
لەچاوەڕوانی ئێسك و پروسکی ئەنفلکراوەکاندا	١٨١
لەپەراوێزی ئەنفالدا	١٨٥
بیرەوەریەکانوەك شایەتحاڵو ئینجا وەك رۆژنامەنوس	١٨٩
بۆئەوەی تاوانبارانی تری ئەنفال بۆی دەرنەچن	١٩٣
رێگەگرتن لەئەنفالێکی تر	١٩٩
دوو تراژیدیای دیوی یەك سیاسەتی جینۆساید	٢٠٣
بابەتە عەرەبیەکان	٢٠٩

مەکتەبی بیروهۆشیاری

پێشەكی:

مامۆستا جەعفەر

گەلی كوردستان، بەدرێژایی مێژوو، لەڕۆژهەلاتو لەڕۆژئاواوە، لەشكری داگیركەران، بەلێشاو رژاوەتە پێدەشتو بناری شاخەكانیەوە. ئەم ولاتە لەزولمو زۆرو كوشتن‌و بڕین‌و كاولكردن، پشكی شێری بەركەوتووە. هەموو جارێك تاوانباران وەكو بەرزەكی بانان بۆی دەرچوون، خەلكی ئێمەش، سەریان بەبن لەشیانەوە كردووەو برینەكانیان لستۆتەوەو سەرلەنوێ لەخالی سفرەوە (٠) دەستیان پێكردۆتەوە.

ئەمجارەیان رژێمی پێشوو، هەموو سنووری مرۆڤایەتی تێپەڕاندو هەر چەكێكی كۆكوژو ترسناكی دەست كەوتبێت، بەبێ پرینگانەوەو سلكردنەوە، بەكاریهێناوە. ئەمجارەیان خەونی كانی‌و دارگوێزو كەویش هاتەدی: سەدام‌و بەشێك لەسەرانی رژێمی پێشوو، سەبارەت بەتاوانی دژی مرۆڤایەتی‌و پاكتاوی نەژادی‌و كۆكوژی، بۆ بەردەم دادگا راپێچ كران.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

دادگایكردنەكە، ئەگەر كاردانەوەیەكی سیاسی رووت‌و مانۆڤەرێكی كاتی‌و شانۆگەرییەكی درامی زیندوو بێت‌و تەنیا بۆ ئیدانەكردنی رژێمی پێشوو بێت‌و بۆ تۆلەكردنەوەی شەخسی بێت، ئەوە دلی خەلكی كوردستان ئاو ناخواتەوە. ئێمە دەمانەوێت: جارێكی تر ئەنفال‌و كیمیاباران‌و راگواستن‌و پاكتاوی نەتەوەیی دووبارە نەبێتەوە. ئێمە دەمانەوێت: لەعیراقی ئێستاو داهاتوودا، جارێكی تر دەسەلاتی ناوەندی، یان هەر دەسەلاتێكی هاوشێوە، نەتوانێ شالاوی ئەنفال‌و كیمیاباران‌و دێهات راگواستن، نەكات.

ئێمە پێمانباشە: عیراق، دەولەتی قانوون بێت‌و سیستمی ناوەندی هەلوەشێتەوەو فیدرالی شێوەی دەولەت‌و سیستمی سیاسی بێت‌و دامەزراوەی دیموكراسی‌و كۆمەلی مەدەنی چالاك بێت. لەهەلومەرجی ئەوتۆدا، دەزگای تەنفیزی، كاری رۆتینی خۆی دەكات‌و دامودەزگای نهێنی‌و جاسوسی‌و سوپایی، رێگەی دروستبوونیان نادرێت، تەنیا لەچوارچێوەی دەستوورو قانووندا نەبێت.

بەبالادەستبوونی دەولەتی قانوون‌و سەقامگیربوونی سیستمی دیموكراسی‌و فیدرالی، رێگەی پێشێلكردنی مافی مرۆڤ، دادەخرێت. كەواتە: هەرچی زیدەڕۆیی‌و دەستدرێژی‌و قانوونشكێنی هەیە، مەترسی سەرهەلدانی نامێنێت.

ئێمە تۆلەی ئەنفال‌و كیمیاباران‌و راگواستن‌و ئەو هەموو زولم‌و زۆرەی بەدرێژایی مێژوو لێمان كراوە، بەدادگایكردن‌و حوكمدانی

تاوانباران، ناكەینەوە. دەبێ سیستمێكی دیموكراسیو مۆدێرن، جێگەی سیستمی ناوەندی دواكەوتوو بگرێتەوەو لەدەست دێوەزمەی تیرۆرو نەبوونی ئارامیو ئاسایش، دەربازمان بكات.

پرۆسەی دادگاییكردنەكە، خۆی لەخۆیدا، وانەیەكی باشو بەسوودە بۆ دەوڵەمەندكردنی پرۆسەی دیموكراتیو راستی خستنەڕوو، لەڕێگای میدیای سەربەخۆو ناسەربەخۆوە، لەسێبەری دادوەریو قەزای سەربەخۆدا.

دیارە ئەمە جاری یەكەمە لەمێژووی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، نوێنەری دەسەڵاتی لەسەركار لابراو، بەكۆمەڵ دادگایی بكرێن، قوربانیەكان وەكو شایەت، لەڕێگای قانوونو دادگاوە، شایەتی خۆیان پێشكەش بكەنو داوای مافی خۆیان ((قەرەبوو))ی رۆحیو مادیو مەعنەوی لەجەلادەكان بكەن.

ئەم بەرهەمەی كاك سالار مەحموود لەسەر ئەنفال، یەكێكە لەهەوڵەكان بۆ تێگەیشتنو لێكدانەوەی ((ئەنفالو دادگا))و من خۆم ئەم هەوڵە، بەكارێكی رەواو پێویست دادەنێم. مێژوونووسە ئەمریكیەكان پاش نزیكەی پەنجا ساڵ بەسەر (دادگاییكردنی نویرنبیرگ)بەناوبانگدا، هێشتا هەر هەوڵ دەدەن، لەڕێگەی ئیفادەی تاوانبارانەوە، كە لەكاتی لێپێچانەوەو لەكاتی پرۆسەی دادگاییكردندا، وەریان گرتبوو، لەو پەنجەرەیەوە مێژووی سەردەمی نازیەكان بەباشی تێبگەنو دەوری هەر كەسێك لەو مەكینە گەورەیەی شەڕی دووەمی

جیهانی هەڵگیرساند. پەنجەرەیەك بۆ دۆزینەوەی سەرەداوەكانی دامەزراندنو بەردەوامبوونی كاریگەرێتیو هەڵسوڕاندنی دەزگاكانی دەسەڵاتی نازی (١٩٣٣ ـ ١٩٤٥) دروست بكەن.

مەلەفەكانی دادگایی ئەنفال، ئەوە مێژووی نەنووسراوی ئێمەیە. ئاواتەخوازم، حكوومەتی فیدرالی عێراق، یان حكوومەتی هەرێم، بەرێكوپێكی وەكو خۆی، بەچاپی بگەیێنن. لەزانكۆ. بەشی مێژوو، یان زانستی سیاسی - سۆسیۆلۆگی، كورسییەك بۆ ئەنفال دانرێت. لەزانكۆی بەغداو مووسڵو بەسرەش پێویستە لەو بەشانەی لەسەرەوە ئاماژەیان پێكرا، كورسی ئەنفال بكرێتەوە.

مێژووی ئەنفالو تاوانەكانی رژێمی پێشوو، بەشێكە لەمێژووی نوێی گەلی كوردستانو بەبێ كاركردن لەسەر مەلەفی ئەنفال، مێژووی نوێمان، كەلێنی تێدەكەوێت.

دوو خاڵی تریش هەیە، كە پێویستە مێژوونووسو پسپۆران بایەخی پێ بدەن:

یەكەم: تاوانی كۆكوژی، كە لەئەدەبیاتی سیاسی جیهانی بەهۆلۆكۆست ناوی رۆیشتووە، لەكاتی تەقینەوەی شەڕی گەورەتردا، روویان داوە. جەنگی جیهانی (١)و (٢). لەگەرمەی رووداوە خوێناویەكاندا، جەلادەكان (دوژمن)ی بێچەكو بێدیفاعیان بیرنەچۆتەوەو حەملەی سەربڕینو زیندە بەچاڵكردنیان رێكخستووەو تاوانی زۆر گەورەی دژ بە مرۆڤایەتی ئەنجامدراوە.

دووەم: بەکارهێنانی ((چەمك))ی ((ئەنفال)) لەسەرچاوە عەرەبییە کۆنەکاندا، هەر زۆر لە ((چەمك))ی ((ئەنفالی سەدام)) ییەوە هاوشێوەو نزیکە.

من هەر وەکو نموونە برگەیەکی کورت لەکتێبی (تجارب الأمم)ی (أبي علي أحمد مسكويه ـ المتوفي عام ٤٢١هـ) بنووسمەوە:

ـ (لما بلغت الهزيمة يزد جرد، سار من حلوان نحو الجبل، وقدم القعقاع حلوان. وكوتب عمر بفتح جلولاء و نزول القعقاع حلوان، وإستأذنوه في أتباعهم، فقال:

ـ ((وددتُ أن بين السوادِ وبين الجبل سداً من نار لايخلصون الينا ولانخلُصُ إليهم. حَسبُنا من الريف السوادُ. إني قد آثرتُ سلامة المسلمين على الأنفال))*)

من ناڵێم: ((چەمك))ی نوێو کۆنی ((ئەنفال)) یەکێکەو هیچ جیاوازییەکی نییە، بەڵام بەڕاشکاوی دەوێرم بنووسم، چەندین هێڵی هاوتەریب، بەدی دەکرێت. سمبۆلەکانی رژێمی پێشوو، ویستویانە هەستو سۆزی ئاینی لای خەڵکی سادەی عەرەب بوروژێننو بۆ ئامانجێکی شۆڤینیو رەگەزپەرەستانە بەکاریبهێنن.

* ـ مسكويه : أبي علي أحمد بن محمد بن يعقوب مسكويه: تجارب الأمم، تحقيق سيد كسروي حسن، المجلد الأول، ط٢، بيروت ٢٠٠٣، ص ٢٣٣.

بەشێوەیەکی گشتی، رێکخراوە سیاسیەکان، لەسەر مەلەفی ئەنفال، کاری زۆریان کردووە، بەڵام ئەو کارکردنە، لەگۆشە نیگای بڕین سارێژکردنو وێناکردنی تراجیدیاو کارەساتەکە بووە! هەوڵی تێگەیشتنی بابەتیو کاری زانستیو تیۆری.. هێشتا دەستی پێنەکردووە...

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

سەرەتایەکی گەش

لەیەکەم دانیشتنی دادگادا

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

سەرەتایەکی گەش

لەیەکەم دانیشتنی دادگادا

دواجارو دوای چاوەڕوانییەکی زۆر, سەرەتای بەدادگایی دانی ئەنجامدەرانی تاوانەکانی دەرهەق بەخەڵك و خاکی کوردستان دەرکەوت. لەکاتژمێر دوانزەی نیوەڕۆی ٢٠٠٦/٨/٢١ دا؛ دادگای باڵای تاوانەکان لەعێراق بەتۆمەتی ئەنفال سەدام حسێن و عەلی حەسەن مەجیدو چەند تاوانبارێکی تری ئەنجامدەری شاڵاوەکانی ئەنفالی ساڵی هەشتاوهەشتی بانگهێشتی بەردەم دادگا کرد. بۆ لێپێچینەوە لەو دۆسیەیە. بۆ یەکەم جارە بەو شێوەیەی کەبینرا سەرانی رژێمی بەعس لەپای یەکێك لەو تاوانانەی لەمێژووی دەسەڵاتیاندا لەعێراق بەسەر گەلی کوردیاندا هێناوە, راستەوخۆ لەبەردەم رای گشتی جیهانی و ناوچەیی و ناوخۆییدا رووبەڕووی لێپرسینەوە دەبنەوە.

ئەمە جگەلەوەی سەرەتایەکی گرنگ و چارەنووسسازە, لەهەمانکاتدا هەڵگری چەندین ئاماژەی دڵخۆشکەری پەیوەست بەئایندەو چارەنووسی کوردەوە هەیە, چونکە چیدی لای هیچ دەسەڵات و رێکخراوێکی نێو دەوڵەتی و ناوەندێکی جیهانی کارەسات و کۆستی ئەنفال نارِوون یان شاراوە نابێت, بەتایبەتی لەکاتێکدا بینیمان سەرۆکی داواکاری گشتی و یاریدەرەکەی بەجۆرو شێوازێك باس و خوێندنەوەی لەسەر ئامادەکارییەکانی رژێمەکە بۆ شاڵاوەکەو

دەسپێکردنی‌و دواتر بەڕێوەچوونی قۆناغەکانی ئەنفال کردو, بەڵێ (ئێستا ئەو کاتەیە تێکڕای مرۆڤایەتی گەورەیی ئەو تاوانانە بناسێ کەدەرهەق بەکورد کراوە). ئەمە وتەی داواکاری گشتی بوو لەدادگادا. لەگەڵ چەندین دەستەواژەو بڕگەی گرنگ‌و دڵخۆشکەر, کەدەکرێ لەم سەرەتایەوە هێندەی تر بەشەوقەوە چاودێری بەڕێوەچونی رەوشی دادگاییەکە بکەین. لەراستیدا وەکو چۆن لەچەند جێگای ترو پێشتردا ئاماژەمان پێداوە ئەم دۆسیەیە؛ ئەشێ ببێتە ناسنامەیەکی بەنرخی ئەوتۆ بۆ کوردو چارەنوسی کوردستان؛ کەبەشێکی زۆری ئەو دەستکەوتانەی لەڕووی نیشتمانی‌و نەتەوەییەوە لێرە بەدواوە بەدەست دێنین هەوێنەکەی بگەڕێنینەوە بۆ ئەو کارەساتانەی بەسەرمانداهات‌و لەبەرامبەر دادگاو رای گشتی جیهانیدا وەکو دۆسییەیەك کرایەوە. بەر لەوەی بواری گوێگرتن لەشکایەتکاران‌و پارێزەرانی کورد بێتە پێشەوە. بەشێوەیەکی دروست‌و وەکو خۆی دەرکەوت ئەو کارەساتەی لەکوردستاندا لە٢٢/٢/١٩٨٨ بۆ ٦/٩/١٩٨٨ لەچوارچێوەی شاڵاوەکانی ئەنفالدا لەلایەن رژێمی عێراق بەسەر خەڵك‌و گوندو ناوچەکاندا هێنرا, بەوردی تیشکی خرایە سەرو. دڵنیایی بەخشیە زۆرینەمان؛ کەبەڵێ جگە لەخۆمان دەستەی داواکاریی گشتی بەتایبەتی (کوردانە) لەچوارچێوەی یاسادا بەپشت بەستن بەبڕیارو راسپاردەکانی خودی رژێمەکەو ئاماژەدان بەبوونی بەڵگەو دۆکیۆمێنت‌و کەرەستەی دەوڵەمەند لەدۆسیەکەدا

تۆمەتباران‌واق‌ووڕمان‌و لەبەرامبەر ئەو باسانەدا هیچ‌وڵامدانەوەیەکی ئەوتۆیان نەبوو. لەگەڵ ئەوەشدا تیشك خستنە سەر جۆرو شێوازی راگواستن‌و کۆکردنەوەو لەناوبردنی ئەو هەزارەها خەڵکە لەسەحراکانی جنوب‌و نزیك سعودییەو زیندە بەچاڵکردنیان, لەهەمان کاتدا پیشاندانی بەشێك لەحەقیقەتەکان بەوێنە, نیشاندەری ئەوە بوو کەبەڵێ ئەم دۆسیەیە پڕە لەبەڵگەی ئەوتۆ کەتاوانباران ئەوەندەی تر بەستە زمان‌و دەستەوەستان دەکات لەبەرگری لەخۆکردنیاندا. ئەوەش لەوەدا دەرکەوت لەو سەرەتایەوە بێدەنگیان هەڵبژاردو؛ لەبەرامبەردا پارێزەرەکانیان هیچ تانەو رەخنەیەکیان لەو دوو باسەی داواکارانی گشتی نەبوو. هێندە نەبێ وەکو پیشەی رابردوویان قسە لەسەر شەرعیەت بوون‌و ناشەرعیەتی دامەزراندنی دادگاکەو پێکهێنانی دادگاییەکی لەو جۆرە بکەن. ئەمە جگە لەوەی لەوەشدا ئەوەیان فەرامۆشکرد کەئەم دادگایە بەبڕیاری ژمارە (١٠)ی ساڵی ٢٠٠٥ی ئەنجومەنی نیشتمانی عێراق دامەزراوە؛ نەك لەلایەن بریمەرەوە. لەم سەرەتاییەوە دڵخۆشین بەوەی کەیسی ئەنفال وەکو ئەوەی لەکاتی خۆیدا وەك تاوانێکی بێوێنە لەبێدەنگیەکی گەورەدا روویدا, ئێستا لەفەزایەکی بەربڵاوی میدیایی‌و یاسایی‌و سیاسی گەوردا سەدا دەداتەوە. بەجۆرێك دروستە بڵێین بەڵێ ئەمڕۆ ئەنفال بەتەواوەتی ویژدانی مرۆڤایەتی هەژاند.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

خوێندنەوەی مورافەعە

سەرەتاییەکانی دۆسیەی سەدە

مەکتەبی بیروهۆشیاری

خوێندنەوەی مورافەعە

سەرەتاییەکانی دۆسیەی سەدە

بیست و یەکی هەشت؛ رۆژێکی ئاساییو راگوزەر نەبوو. بەڵکو ئەو رۆژە دادگاییکردنی رژێمو سەرکردە بڕیاردەرەکانی بوو, کەچەندین تاوانی گەورەو بێوێنەیان لەمێژووی دەسەڵاتی خۆیاندا دەرهەق بەهاوولاتیو خەڵکی بێدیفاعی کوردستان ئەنجامدا. بەتایبەتی بۆ کورد کەزۆرترین چەرمەسەریو هەوڵی قڕکردنی دراوەو؛ هەمیشە لەچاوەڕوانیی رووداوێکی لەو جۆرەیان دەکرد بەسەرەتایەکی چارەنوسسازو وەرچەرخێنەر تەماشا دەکرێت. چونکە بیستو یەکی هەشت رۆژی هەڵدانەوەی مێژووی پڕ لەمەزلۆمییەتو زامو قڕکردنو سوتاندنو زیندە بەچاڵکردنی خەڵکی کوردستان بوو.

کاتێك سەدامو عەلی کیمیاویو گەورە بڕیاردەرەکانی ئەنفال لەنێو قەفەسی تۆمەتباریدا لەبەردەم دادوەری لێکۆڵینەوەو لەناو دادگای باڵای تاوانەکاندا بەتاوانی ئەنجامدانی شاڵاوەکانی ئەنفالی ساڵی هەشتاوهەشت, رووبەرووی لێپێچنەوە کرانەوە.

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

میدیاکانی جیهان‌و ئاژانسەکانی دونیاش راستەوخۆ بەپەخشکردنی مورافەعەکەو رەوشی دانیشتنەکان سەدای زیاتریان بەخشیە رووداوەکە,

هاو زەمانیش کەسوکاری ئەنفالکراوەکان بەخۆشحاڵیەوە پێشوازییان لەو چرکە ساتانەکرد. لەماوەی چاودێریکردنی دانیشتنەکانی دادگادا؛ چەندین تێبینی یاسایی‌و خاڵی دڵخۆشکەرو سەرنج راکێشەرو مەسەلەی نوێ بەدەرکەوتن‌و هاتنە پێشەوە. سەرەڕای ئەوەی لەرووی نیشتمانی‌و نەتەوەیی‌و نێودەوڵەتیی‌و سیاسی‌و یاساییشەوە, خودی دەستپێکی دادگاییەکە کاریگەریی هەمە لایەنەی هەیە.

رەوشی بەڕێوەچوونی دانیشتنەکان مایەی تێرامانی وردو قسە لەسەرکردنن, بەر لەهەر ئاماژەدانێك ناتوانین ئەو وتەیەی سەرۆکی داواکاریی گشتی (جەعفەر موسەویی), بەو پەڕیی بایەخەوەو بەگرنگ‌و لەهەمانکاتدا بە(کەمەر شکێن) ناوزەد نەکەین. کەبەمەبەستی ناساندنی دۆسیەی ئەنفال خوێندیەوەو, لەدوتوێیدا چەندین وتەی جوانی نەبیستراوو, حەقیقەتی هێشتا نەوتراوو, وێنەو بەڵگەی زیندووی چاوەڕواننەکراوو, راستی بەیاسا مۆتوربەکراوو, دۆکیۆمێنتی بەهێزی, وەکو پوختەو نمونەی ناساندنی ئەنفال‌و پیشاندانی وێنەیەکی دروستی ئەو کارەساتە پێشکەش کرد.

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

دواتریش جێگری داواکاری گشتی (مونقز ئالفیرعەون) بەناساندنی بڕیارو راسپاردەکانی سەدام‌و عەلی حەسەن مەجیدی تایبەت بەئامادەکاری بۆ ئەنجامدانی شاڵاوەکانی ئەنفال بابەتەکەی کردەوە, هەر لەبڕیاری ژمارە (١٦٠)ی رۆژی ١٩٨٧/٣/٢٩ مجلس قیادە سەورە؛ کەتیایدا دەسەڵات دەداتە عەلی کیمیاوی بەسەرۆکایەتی کردنی هەموو دامودەزگانی دەوڵەتی عێراقی لەسنوری کوردستاندا. دواتر ئاماژەیدا بەبڕیاری ژمارە (٤٠٠٨) ی رۆژی ١٩٨٧/٦/٢٠ کەعەلی حەسەن مەجید ئاراستەی هەرسێ فەیلەقی جەیشی عێراقی کردوە کەلەکوردستاندا بوون. ناوەڕۆکەکەیشی بەمەبەستی مامەڵەکردنە لەگەڵ گوندەکانداو نەهێشتنی بوونی مرۆییە تیایاندا؛ بەبەکارهێنانی تۆپ‌و فڕۆکەو هێلیکۆپتەر بۆ کوشتنی زۆرترین ژمارەی دانیشتوانی گوندەکان.

ئەمە جگەلە ئیعدامکردنی هاووڵاتی لەتەمەنی(١٥ ساڵەوە بۆ ٧٠) ساڵ دوای وەرگرتنی زانیاری لێیان. ئەم زانیاریانەو چەندینی تر؛ هەر لەناساندنی قۆناغە یەك لەدوای یەکەکانی شاڵاوەکانی ئەنفال. تا سوتاندن‌و رووخاندنی گوندەکان؛ هەموو ئەوانەو بڕێکی باشترو دانسقەتر لەبەڵگەی زیندووی حاشا هەڵنەگر ناوەڕۆکی بابەتەکانی هەردوو داواکاریی گشتییان پێك دەهێنا. وەك بینیمان بەجیاوازی یەکەم دانیشتنی دۆسیەی دوجێل, هیچ یەکێك لەتاوانباران نەیانتوانی لەبەردەم ئەو هەموو بەڵگەو بابەتانەی پێکهێنەری

راپۆرتی داواکارانی گشتیدا, قسەیەك یان بەرپەرچدانەوەو قسە پێبڕینێك بکەن. لەکاتێکدا ناوی سەدام‌و عەلی حەسەن مەجید دوبارەو سێ بارە بووەوەو, رەفتارەکانیان بەوەحشیگەرانەش ناوزەد کرا.

واتە دەستپێکی یەکەم دانیشتنی دادگاییەکە بەو چەشنە؛ بەهێزو جێگەی دڵخۆشی بوو. لەوەش گرنگتر پارێزەرانی داکۆکیکار لەسەدام حسین‌و تاوانبارانی تر, وەك پیشەی پێشووتری دۆسیەی دوجیل؛ هاتنە سەر قسەکردن لەسەر پێکهێنانی دادگاییەکەو بەئاراستەی ناشەرعی بوونی‌و؛ بەچەند بیانوویەکی یاسایی بێ هێز دەیانویست تەعنی دادگاییەکە بکەن. بەڵام هەر زوو دادوەر ئەو دەورەی لێوەرگرتنەوەو, بیانوەکانیانی پوچەڵ کردەوە. خەلیل دلێمی بەدیوێکی تردا وەکو موەکیلەکەی, ئەویش خۆی لەو باسە پڕ بەڵگەیەی داواکارانی گشتی دزیەوەو, خۆی لەقەرەیان نەدا. هەرچەندە وەکو لەدۆسیەی دوجێلدا بینیمان, مشتومڕو قسەکردن لەسەر یاسایی بوون یا نەبوونی دادگای باڵای تاوانەکان چەندین, دانیشتنی برد. بەڵام لەم دۆسیەیەی ئەنفالدا هەر لەیەکەم دانیشتن‌و لەبەراییدا ئەو مەرام‌و بەلاڕێبردنی دادگاییەکە لەلایەن پارێزەرانی تاوانبارانەوە کرایە بلقی سەر ئاو.

وەك هەڵوێستێکی دادوەرانەی بەرزیش کەتێبنی کرا, دادوەر (عەبدوڵلا عامری) رێگەی بەهەردوو پارێزەری ئەردەنی‌و میسری

نەدا راستەوخۆ وەکو پارێزەری بەرگریی لەتاوانباران موداخەلە بکەن. پێی راگەیاندن کەتەنیا دەتوانن وەکو راوێژکاری پارێزەرە عێراقییەکانی داکۆکیکار لەتۆمەتباران لەناو دادگادا کار بکەن. ئەو یاسایەی دادگاییەکەی پێ دەبرێ بەڕێوە, دادوەر ئەو حەقەی نەدانێ‌و هەردوو پارێزەرەکە چوونە دەرەوە.

ئەم هەڵوێستە کاریگەریی ئیجابی‌و بەهێزی دروستکرد هەم بۆ رەوشی دادگاییەکەو هەم بۆ دۆسیەکەش.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ئەنفال لەتەرازووی

دادگای نیشتمانییو نێودەوڵەتیدا

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ئەنفال لەتەرازووی

دادگای نیشتمانیىو نێودەوڵەتیدا

بەر لەدامەزراندنی دادگای باڵای تاوانەکان لەعیراقو پاشتریش, گفتوگۆو باسو خواستی دادگاییکردنی تاوانبارانی شاڵاوی ئەنفال لەدادگایەکی ناوخۆیی نیشتمانییدا؛ یان دادگای نێودەوڵەتیدا کامیان بەقازانجی دۆزی کوردو سزای رەوای تاوانباران دەکەوێتەوە. هەندێك بۆ ئێستاش پێیان وابوو بۆ زیاتر گەیاندنی دەنگو دۆزی کورد بەجیهانو؛ ناساندنی تاوانەکانی دژ بەخەڵکی کوردستان بەدونیاو؛ گواستنەوەی کێشەکان بۆ نێو مەحفەلی نێودەوڵەتی, دادگاییکردنی تاوانباران لەدادگای نێودەوڵەتیدا باشترە ئەنجام بدرێت.

لەلایەکی ترەوە رای فرەلایەن و بەهێزیش ئەوەبوو؛ لەناوخۆدا تاوانباران دادگایی بکرێن. چونکە دادگای عیراقی دەرفەتی سزای ئیعدامو توندترین سزای تێدایە, دەرهەق بەتاوانباران بدرێت.

ئەمە جگەلەوەی بۆ سارێژبوونی برینی خەڵکی کوردستانو عیراقو؛ گێڕانەوەی سەنگو سەروەریی بۆ دەسەڵاتی یاساو حوکم لەعیراقدا دادگایی ناوخۆییان لا پەسەندتر بوو.

ئەمە جگە لەوەی هێزە سیاسیەکان بەتایبەتی کوردو شیعە لایان گونجاوتر بوو لەعێراقدا تاوانباران دادگایی بکرێن. ئاکام بەیاساو بڕیاری عێراقی مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت.

بەڕێژەیەکی کەمیش کەنەبووە جێی مشتومڕ مەترسی ئەوەش لەئارادا بوو؛ ڕەوت‌و ئاراستەی سیاسی‌و بەرژەوەندییەکان‌و فشاری چاوەڕوان نەکراو دروست ببن؛ یان لەعێراقدا جۆرێك لەگۆڕانکاریی بەسەردابێت‌و دادگایی تاوانباران بکرێتە سیناریۆیەکی سیاسی.

دیارە دامەزراندنی دادگایەکی نێودەوڵەتی بۆ تۆمەتباران, لەهەموو حاڵەتێکدا پێویستی بەڕەزامەندیی‌و بڕیاری نێودەوڵەتی هەبوو, بەتایبەتیش ئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتی, ئەوەش بەهۆی هەڵوێستی ناڕوونی چەند وڵاتێکی وەکو ڕوسیاو چین‌و فەرەنساو چەند وڵاتێکی تر, ئەو ئەگەرە بەزەحمەت دەخوێنرایەوە. لەوانەش بوو ماوەیەکی زۆر زیاتر بخایەنێت بۆ مصادەقەکردن لەسەر دروستکردنی دادگاکە.

وەك زانراوە لەدوای جەنگی جیهانی دووەمەوە؛ بیرۆکەی دروستکردنی دادگای نێودەوڵەتی بۆ تاوانە گەورەکانی دژ بەمرۆڤایەتی‌و تاوانی جەنگ‌و جینۆساید هاتنە کایەوە. لەوانە دادگای نێودەوڵەتی تۆکیۆ, دادکای نێودەوڵەتی نۆرمبێرگ. ئەم دوو دادگایە نەیانتوانی ئەزموونی دادگای نێودەوڵەتی بەتەواویی‌و لەئاستی پێویستی جیهانیدا بچەسپێنن. هەروەها لەسەرەتای

نەوەتەکانی سەدەی ڕابردووشەوە دادگای لاهای بۆ تاوانبارانی شەڕی یۆگسلاڤیا دروستکرا. لەو دادگایەدا تەنیا (سلۆدان میلۆسۆڤیچ)ی تێیدا درایە دادگا.

لەم ڕوانگەیەوە دەبینین دەرئەنجام دادگای باڵای تاوانەکان لەعێراق لەلایەن ڕای گشتی ناوخۆییەوە, پێشوازی یاسایی‌و جەماوەریی لێکرا. بەتایبەتی دوای دەرکەوتنی تاوانباران لەبەردەم دادگاداو ئەو تاوانانەی کەئەنجامیان داوە, لەچوارچێوەی تۆمەتدا ڕووبەڕوویان کرایەوە.

لەو پێناوەشدا بەوردییەوە میدیاکانی جیهان‌و ناوەندە جیاجیاکانی مافی مرۆڤو ڕێکخراوە یاساییەکان‌و چاودێرانی سیاسی‌و دەوڵەتان چاودێریی‌و موتابەعەی بەڕێوەچوونی دانیشتنی دادگاییەکەیان کرد.

لەو سەرەتایەشەوە دادگا توانی سەنگ‌و سەروەریی خۆی بپارێزێ‌و؛ لەهەمان کاتدا وەك تۆمەتبارێکی ئاسایی لەگەڵ گەورە دیکتاتۆرو دەسەڵاتدارە زلەکانی دوێنێی عێراقدا مامەڵە بکات.

دۆسیەیەکی پڕ لەبەڵگە

دۆسیەیەکی پڕ لەبەڵگە

دوای چاوەڕوانیەکی زۆری چەندەها ساڵە، دواجارو بۆ یەکەمین جار لەسەر تاوانێك لەو تاوانانەی رژێمی بەعس لەعێراق دەرهەق بەخەڵكو خاكی كوردستان ئەنجامیدا؛ ئەنجامدەرانی رووبەڕووی دادگاو لێكۆڵینەوە دەكرێنەوە.

٨/٢١ ئەو رۆژەیە كەتەواوی دونیا بەگشتیو خەڵكی كوردستانو كەسوكاری قوربانیانی ئەنفال بەتایبەت؛ بەتێڕامانی وردو تاسەوە دەیانەوێ راستەوخۆ لەكەناڵە جیاجیاكانەوە تۆمەتباران لەنێو قەفەسی دادگای باڵای تاوانەكاندا ببینن.

واتە ٨/٢١ رۆژی دادگایی كردنی سەدامو عەلی كیمیاویو داردەستە سەرەكیەكانە بەتاوانی ئەنجامدانی كارەساتی ئەنفال.

ئەمەش بۆ خۆی رووداوێكی گرنگی پڕمەغزاو مێژوویی دەبێ.

چونكە دۆسیەی ئەنفالو رووبەڕووكردنەوەی تاوانباران لەبۆتەی

دادگایەکی نیشتمانی کراوەدا، لەگەڵ خۆیدا چەندەها نهێنی‌و ڕووداوی هێشتا شاراوەو تاوانی باس لێنەکراوو نەدیتراو ئاشکرا دەکات.

کلیلی کردنەوەی چەندەها لایەنی تری نادیارو چاوەڕوان نەکراویش دەبێت.

لەگەڵ ئەوەشدا دەروازەیەکی یاسایی فراوانیش دەخاتە سەرپشت بۆ تێکڕای کۆمەڵگای مرۆڤایەتی‌و ڕێکخراوەکانی داکۆکیکار لەمافەکانی مرۆڤ و ناوەندەکانی دژ بەتاوانی جنیۆساید بۆ وردبوونەوە لەتاوانێکی هێندە گەورە.

لەگەڵ بەڕێوەچوونی ڕۆژانی دادگاشدا بەئاگا هاتنەوەی ئەوانیشە؛ لەخەمساردی‌و بێدەنگبوونیان لەقوڵترین برینی جەستەی نەتەوەیەك.

لێرەوە بەمەبەستی خستنە ڕووی چەند دیوێك لەمەسەلەی پەیوەست بەدۆسیەی ئەنفال‌و دادگایی سەدام‌و دارودەستەکەی؛ بەم نەفەسی نوسینەوە تابەردەوامی دادگا تیشك دەخەینە سەر زیاد لەلایەنێکی پێویست بەو ڕووداوە گرنگ‌و مێژووییە، کەبۆ کوردو خەڵکی کوردستان بایەخ‌و کاریگەریەکی ئێجگار گەورەی سیاسی‌و یاسایی‌و ئەخلاقی بەجێ دێڵێ، بۆ نەیارانی دۆزی کوردیش دەرس‌و پەندی گەورە هەڵدەگرێ.

بەخوێندنەوەیەکی تر دەتوانین ئەو ڕاستیەش بسەلمێنین کەبیستویەکی هەشت ڕۆژێکی نوێ‌و سەرەتایەکی باش دەبێت

لەبەدیهاتنی ئاواتەکانو؛ هەروەها دەرفەتی ڕەخساوتر دەسازێنێ بۆ گەیشتن بەئامانجەکانی تر. لەبەر ئەوە ئامادەباشیی‌و چاودێری کردنی هەنگاوو دەنگۆکانی ڕۆژانی دادێ؛ پێویستیەکی لەڕادە بەدەری ڕاگەیاندنەکان‌و چاودێرانی سیاسیی‌و یاسایی‌و گشت لایەنەکمانە، تا بەئاکام گەیشتنی دۆسیەی ئەنفال لەدادگادا.

پارێزەرانی كورد

پارێزەرانی كورد

لەو دانیشتنانەی بەرایی دادگادا, لەبەر ئەوەی زۆر بەدیقەتو وردیەوە چاودێری بەڕێوەچوونی مورافەعەكان دەكرا. بەشێكی زۆر لەو تێبینیانەی لەسەر دادوەرو تاوانبارانو داكۆكیكارانو؛ ئینجا سكاڵاكەرو پارێزەرانی كورد هەبوون, پڕ بوون لەراستیەو؛ خەمخۆرانو نوسەران, لەرۆژنامەو كەناڵەكانی ڕاگەیاندنەوە بەوریاییەوە قسەیان لەبارەوە كرد.

ئەوەی گرنگە لێرەوە ئاماژەی پێبدەین؛ رۆڵو ئامادەیی پارێزەرانی داكۆكیكارە لەسكاڵاكەرە_شایەتحاڵەكان. چونكە ئەوان دەتوان دەورێكی گەورە لەدەمكوتكردنو دەرنەچوون لەدۆسیەكەو چێوەی یاسایی بەخشین بەوتەو داواو سكاڵای شایەتحاڵەكانو, هێزێكی زیاترو وزەی باشتر ببەخشنە بەڵگەو تاوانەكانی تاوانباران.

واتە لەهەر هەڵەو كەموكوڕیەك كەبووە, دەشێ ببێتە هێمای پێداچوونەوە, چونكە وەك مەعلومە دانیشتنەكان درێژخایەن دەبنو

تا داهاتوویەکی دوور بەردەوام دەبن. بۆیە بۆ هەر هەڵەیەك دووبارە نەبونەوەیو تێنەپەڕین بەسەریدا پێویستە.

بەدیوەکەی تردا هەر سوکایەتیکردنو (استفزاز) کردنێکی شایەتحاڵەکان لەلایەن تاوانباران, یان پارێزەرەکانیانەوە, جگەلەوەی کاریگەریی دەروونی خراپ لەسەر شایەتحاڵەکان دروست دەکات, لەهەمان کاتدا دەستدرێژیی کردنە بۆ سەر کەسایەتی خودی شایەتحاڵەکانو, ئیستفزازکردنی میللەتێکیشە. چونکە ئەنفال ئەنفالکردنی نەتەوەیەك بووە.

ئەو بیانوەش لاوازە یەکێك لەپارێزەرەکان بەو جۆرە پاساو بێنێتەوە, کە ئەوان خۆیان ناخەنە ئەو ئاستە نزمەی پارێزەرانی تاوانبارانەوەو وڵامیان بدەنەوە.

هەرچەندە بۆ وەڵامدانەوەی ئەو دەربڕینە دوور لەیاساییانەی پارێزەرانی تاوانبارانو؛ دەرچوونیان بۆ دەرەوەی بابەتی دەعواکە شێوازو دەستەواژەی یاسایی بەهێز هەیە بۆ رەتدانەوەو ئیست پێکردنیان.

ئەمە لەلایەك, لەلایەکی ترەوە وەك زانرا بۆ دانیشتنەکان (شەش) پارێزەر ئامادە دەکران, بەڵام لەهەر دانیشتنێکدا سێ لەپارێزەرەکان بۆیان هەبووە بچنە ژوورەوە. سێ پارێزەرەکەی تریان لەدەرەوەی هۆڵەکە بوونو, لەدانیشتنی دواتردا لەسەر هەمان بابەت ئاڵوگۆڕیان بەجێگاکانیان دەکەن!. ئەو حاڵەتەش دەبێتە مایەی

پچڕاندنی زانیاریو ئاگایی لەوردو درشتی دانیشتنەکان لای پارێزەران, هەرچەندە یەکێکی تر لە پارێزەرەکان لەبەرنامەیەکدا وتی: داوامان کردوە کورسیمان بدەنێ دادوەرو دادگا رازی نەبوون.

بەڵام پرسیارەکە لێرەدایە؛ ئایا نەدەکرا ئیعتراز بگرنو داکۆکی بکەن کەدەبێ هەر شەشیان ئامادەییان هەبێ؟و فشار بخەنە سەر ئیدارەی دادگا؛ لەکاتێکدا یاسا رێگەیان دەداتێ.

بۆچی بۆ داکۆکیکەرانی تاوانباران رەوا بێ؛ کورسی ریزکرا بێو زیاد لەهەشتو دە پارێزەریش لەناو هۆڵی دادگادا ئامادەییان هەبێ. بۆ پارێزەرانی کورد رەوا نەبێ.

لەکاتێکدا دادگا دەبێ بەتەواویو یەکسانی حورمەتی پایەو پێگەی پارێزەرانی کوردو ژمارەیان بگرێت.

کەواتە لەدانیشتنی چوارەمو دواتردا هەمووان ئەوجی وریاییو هوشیاریی یاسایی دەمو دەستی پارێزەرانی کورد چاوەڕوان دەکەین, بەزاڵبوون بەسەر ئەو کەموکوڕییانەی لەدانیشتنەکانی پێشوتردا هەستیان پێدەکرا.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ئەو کەنالانەی

دادگاییەکەیان پەخشنەکرد

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ئەو کەنالانەی

دادگاییەکەیان پەخشنەکرد

لەپاڵ ئەو کاریگەرییە سیاسی‌و یاساییە ئیجابیانەی دادگایی کردنی تاوانبارانـدا کەهەیە. بایەخپێدانی کەناڵەکانی راگەیاندن بەگشتی‌و کەناڵە فەزاییەکانی سەتەلایت بۆ زیاتر ناساندن‌و ئاشناکردنی دونیا بەکارەساتەکەو رووداوە ویژدان هەژێنەکانی ناو کارەساتەکە؛ بۆ خۆی دیویکی کاریگەرو سەرەکی تر بوو. بەتایبەتیش بۆ ئەو کەنالانەی بەجدییەتەوە گرنگی دەدەنە مرۆڤو زانستیانە راگەیاندنی راست‌و دروستییان کردۆتە پەیام.

بێگومان بەو پێیەی هێشتا بەشێك لەعەقلیەتی شۆڤێنی‌و بیرتەسکی عەرەبی, سەدام‌و حیزبی بەعس بە سەر راست‌و پاڵەوانی عروبە دەژمێرن. لایان گران‌و سەختە حەقیقەتی خۆ ئاسای

رژێمەکەو سەدام‌و دارو دەستەکەی بەو جۆرەی کەهەبوو ئێستا لەنێو قەفەسی تاوانبارییدا بەزەلیلی لەبەرامبەر کردەو تاوانی گەورەی وەکو ئەنفال کەئەنجامیانداوە, لەدادگای عیراقیدا لەرێگەی ئاژانسەکانی دەنگوباس‌و تەلەفزیۆن و کەناڵەکانی تری راگەیاندنەوە ببینرێن.

ئەو راستیەش لەیەکەم ساتەوەختەکانی دادگاییەکەوە بەڕوونی هەستی پێدەکرا. وەك چۆن بەشێکی زۆر لەکەناڵە عەرەبییەکان خۆیان دزییەوە لەپەخشکردنی ئەو رووداوە گرنگ‌و هەستیارە, هۆکاری خۆ دزینەوەشیان روون‌و دیارەو, جێگەی سەر سوڕمان‌و گازندەیی رای گشتی کوردستانیش نییە.

ئەو خۆلادانە هێندەی تر حەقیقەتی ئەو عەقڵیەت‌و دەرخەرەوەی ئەو بیرکردنەوانەن, کەهێشتا گوێی خۆیان لەبەرامبەر ژان‌و ناڵەی نەتەوەی کورددا ئاخنیوەو؛ نایانەوێ رووی راستەقینەی پاڵەوانە وەهمیەکانیان پیشانی رای گشتی خۆیان بدەن.

جگە لەوەی کەناڵە ئاسمانییە تورکیی‌و ئێرانییەکان بەهەواڵیش باسیان لێوە نەکرد, ئەوەی مایەی نیگەرانی قووڵە, کەناڵە کوردیەکانی وەکو(رۆژو تیشك‌و کۆمەڵەو مید) راستەوخۆ پەخشیان نەکردو, رۆژی رووبەڕوو بونەوەی کوردو دادگاییکرنی بیری شۆڤێنی عەرەبییان نەگواستەوە.

پێشتر ئامادەباشیان بۆ ئەو رووداوە گرنگە نەکرد, لەبەر هیچ نەبێ بۆ بەرپەرچدانەوەی ئەو تەعتیمە ئیعلامیەی کەناڵە عەرەبیەکان کاریان پێی کرد.

وەکو بەرپرسیارێتیەکی ویژدانیی‌و نیشتمانیی‌و نەتەوەیی, دەبوو خوێندنەوەیان بۆ ئەو دادگایە هەبووایە. کەلەخۆیدا پەیامێکیشە بۆ ئەو دەوڵەت‌و دەسەڵاتانەی کوردستانیان بەسەردا دابەشکراوە, بۆ ئەوەی وەك دەرس‌و پەند سودی لێوەرگرن‌و سەدام ئاسا مامەڵە لەگەڵ کورددا نەکەن.

خوازیارم لەدۆسیەکانی تری تاوان کەدەرهەق بەکوردو کوردستان کراون و لەمورافەعەکانی دادێ, کەناڵە ئاسمانییە کوردیەکان ئەو دەرفەتە لەدەست نەدەن‌و, بەپەخشکردنی سەرلەبەری دانیشتنەکان ئەو گلەییانەی رابردووش بسڕنەوە.

چونکە تا شاشەی زۆرترو کەناڵی زیاتر ئەو دادگاییەی سەردەم پەخش بکات, خزمەتی زیاتر بەپاراستنی مافەکانی مرۆڤ‌و دەرخستنی پەیامی راستی دەگات. ئاسانتریش رووی ناشرینی دیکتاتۆریەت لەعیراق‌و, مەزلومییەتی کوردو, گەورەیی تاوانی ئەنفالیش بەدونیا دەناسێنێ.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ڕژێمی ئەنفال

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ڕژێمی ئەنفال

لەساتەوەختی کودەتای هاتنە سەر حوکمی دەسەڵاتەکەیەوە؛ تا ڕۆژی کەوتنەوەی پەیکەرەکەی جەللاد, ناوو پێناسەی زۆر بۆ دەسەڵاتی بەعس کراوە.

هەر کەس و ناوەندێك لەسەر بنەمای خوێندنەوەی ڕەفتارو بەرنامەکانی ڕژێمەوە ئەو ناوەی بەباڵادا بڕیوە.

خودی ڕژێمەکە لەبەر ئەوەی بەکودەتاو زۆرداریی چەك و چەقۆو پیلان, لەساتەوەختی خۆیدا هاتە سەر حوکم. لەماوەی دەسەڵاتداریێتی خۆیشیدا بەو کەرەستانە پارێزگاری لەکورسی دەسەڵاتەکەی کرد, بۆیە کەباس دێتە سەر ناوهێنانی ڕژێمەکە ئەو ناوەی پێویستە بۆ دەوڵەت و حکومەتێکی ئاسایی بکرێت, بۆ ڕژێمی بەعس و دەسەڵاتی سەدام حسێن لەعێراقدا, ناوی جۆرو جیاواز لەخۆ دەگرێت و, بۆ گوزارشتکردن لەدەرخستنی حەقیقەت و پیشاندانی ماهییەتی ڕاستەقینە, یان بەشێوازێکی تر ناوێك کەپڕاو پڕبێ بەپێناسەو کارنامەو بەرنامەی ڕژێمەکە لەماوەی سی و پێنج ساڵی

بەڕێوەبردنی عێراقدا, لەزۆر ڕەهەندی واقیعیەوە ناوەکان سەرچاوەیان گرتوە.

هەندێك لەو ناوانەی زەق و زۆر ناسراون, بریتین لە (ڕژێمی دیکتاتۆریی, ڕژێمی گۆڕە بەکۆمەڵەکان, ڕژێمی جینۆساید, ڕژێمی شەڕ, خوێن, چەقۆ, دەسەڵاتی ئیبادەی جەماعی, کۆماری ترس و مەرگ, ڕژێمی تەعریب, فاشیو, تەبعیسو..هتد).

هەموو ئەو ناوانەو چەندینی تر پڕ بەپێستن؛ بۆ پێناسەی ڕژێمی بەعس لەعێراقدا.

هەر یەکێك لەو ناوانە بەشێکن لەپێناسەی ئەو دەسەڵاتەو سەراپای پێکهاتەو ستراکتۆرەی ڕەفتارو هەڵسوکەوتەکانی, لەلایەن دامودەزگا گەورەو بچوکەکانیەوە. هەر لەسەرۆکی وڵات تادەگاتە سەربازێکی ئاساییو جاشو بەکرێگیراوەکانیشیان, بۆ خۆی گوزارشتکەر بووە لەو نازناوانەی پڕ بەباڵای ئەو دەسەڵاتەیاندا براوە.

بەپێچەوانەی ئەمەشەوە ئەدەبیاتی بەعس هەمیشەو چەواشەکارانە سەرۆك و ڕژێمەکەی بە (فریاد ڕەسی مرۆڤایەتیو, ڕەحمەتی خوداییو, پاڵەوانی ئەفسانەییو, سیمبولی ئاشتیو قارمانی عروبەو ..هتد.) ناساندوەو پیشانداوە.

رای گشتی کوردستانیو عێراقیو بەم دواییانەش جیهانی, لایان وایە هەموو ئەو دەستەواژانەی لەتاوانو ڤڕکردنو جینۆسایدکردنەوە سەرچاوە دەگرن, هێشتا ناوو پێناسەیەکی دروست و پڕبەپێست بۆ

ڕژێمی عێراق نادەنە دەستەوە, چونکە ئەو ڕەفتارانەی دژ بە مرۆڤو مافەکانی لەناو وڵاتو دراوسێکانیدا پیادەی کردووە, هەموو بنەماو بەندە یاساییەکانی پاراستنی مافی مرۆڤو پەیماننامە نێودەوڵەتیەکانی نەك هەر پێشێل کردوە, بەڵکو بەتەواوی لەدژیاندا ڕووبەڕوو بۆتەوە.

ئەو چەندین دۆسیەیەی بەدوای یەکدا لەدادگای باڵای تاوانەکانی عێراقیدا ئەنجامدەدرە سەرەکییەکانی پێ ڕووبەڕوو دەکرێنەوە, بەجێیی ئەو دەستەواژەو نازناوانە دەسەلمێننەوە.

(ڕژێمی ئەنفال)یش لەو ناوە کوردەواریانەن بەعسی پێ دەناسرێتەوە.

لەبەر ئەوە پێویستە لێرەوەو تاکۆتایی دۆسیەی ئەنفال لە دادگاییەکەدا هەموو کەناڵەکانی ڕاگەیاندنو ناوەندە یاساییو سیاسییەکان بەو نازناوە ناوی ڕژێمی بەعس ببەن.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ئەنفالو راگەیاندنەکانی بەعس

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ئەنفالو راگەیاندنەکانی بەعس

بەعس راگەیاندنەکانیشی ئەگەر لەشالاّوە سەربازییو ئیستخباراتییو لۆجستیکیەکان زیاتر؛ رۆڵی چڕو پڕی لەسەر ئەنفالو زەمینە بۆ خۆشکردنی نەرەخساندبێ، ئەوا کەمتری نەکردوە.

واتە یەکێك لەو کەناڵە سەرەکیانەی بەوردی لەپاڵ لایەنەکانی تردا ئیشی لەسەر ئەو کارەساتو تاوانانە کردبێ, دەزگاکانی راگەیاندنی رژێم بوو.

بەگەڕانەوە بۆ رووپەڕی رۆژنامەو گۆڤارو تەلەفزیۆنەکانی ئەو سەردەمە راستیەکە بەڕوونی دەبینرێ.

لەوەشەوە تێدەگەین بەئاشکراییو بەشێوەیەکی رەسمی دانیان بەهێرشەکانی ئەنفالدا ناوە. بەتایبەتیش بۆ هەر قۆناغێك لەو هەشت قۆناغەی شالاّوەکانی ئەنفال بۆ سەر کوردستان؛ بەیاننامەو راگەیەنراویان دەرکردووەو. دامودەزگاکانو خەڵکیان لەئاکامی هێرشو بەرەو پێش چوونی هەڵمەتە سەربازییەکانیان ئاگادار کردۆتەوە.

بلاّوکردنەوەی ئەو نوسراوانە لەکەناڵە بینراوو بیستراوو نوسراوەکانەوە، سەلمێنەری ئەو حەقیقەتانەن کەرژێمەکە بێ

سلکردنەوە لەهیچ دەزگاو ڕێکخراوێکی جیهانیو مافەکانی مرۆڤو سیاسەتی نێودەوڵەتیو یاساکانی پاراستنی مرۆڤو مافەکانی, تەنانەت پەیماننامەی ساڵی ١٩٤٨ ی نەتەوەیەکگرتووەکانیش، ئەو تاوانانەی لەژێر ناوی ئەنفالدا بەئەنجام گەیاندوە.

ئەمەش بۆ خۆی نکۆڵی نەکردنو دان پیانانێکی پێشوەختە بۆ ئەنجامدەرانی شاڵاوەکانی ئەنفال.

بێگومان لەدادگاییەکەشدا بەڵگەیەکی کاریگەری بەهێز دەبێتو کاری خۆی دەکات..

جگە لەو ساڵەش (هەشتاو هەشت) کەکارەساتەکەی تیادا روویدا.

لەوە بەدوا تا ڕووخاندنی ڕژێمەکە، ساڵانە کەرنەڤاڵی سەرکەوتنو یادی ئەنفالیان دەکردەوە؛ وەك پاڵەوانێتیەك لەئەدەبیاتی بەعسو ڕژێمەکەدا ڕەنگی دابووەوە خەڵاتی بەشداربوانیان دەکرد.

ئەوەی راستی بێ, ئەنفال لەدیارترین دیاردەکانی پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ تۆمارکراوە. ڕەنگدانەوەی ئەو تاوانانەش لەراگەیاندنەکانی ڕژێمدا بۆ دۆسیەکە کاریگەری هەیە.

لەو رووەوە نمونەیەکی بەرجەستە لەو چەندەها بەلگە راگەیەنراوە کەخستنە پێش چاوی گەرەکە. یەکێك لەوانە بەیانی ژمارە (٣٠٨٧) ە کەلەرۆژی ١٩٨٨/٣/١٩ لەهەموو دەزگاکانی راگەیاندنەوە

خوێندرایەوەو بڵاوکرایەوە. کەباس لەکۆتایی قۆناغی یەکەمی ئەنفال دەکات.

هەرهەمان رۆژ بروسکەی پیرۆزبایی (سوڵتان هاشم) فەرماندەی هێرشەکانی ئەنفالی یەك بۆ سەدام حسین بڵاوبووەوە، ئەمانە لە ژمارە (٦٥٠٨) رۆژنامەی (الثورة)و ژمار (٩٥٩)رۆژنامەی هاوکاری, بڵاوبۆتەوە.

بەهەڵدانەوەی رۆژنامەکانی هاوکاری عێراقو جمهوریەو الثورة، لەگەڵ گۆڤارەکانی رۆشنبیری نوێو رەنگینو ئەلف با،یش چەندەها کەرەستەی سودمەند بەم دۆسیە دەست دەکەون. بەوەش زیاتر دەردەکەوێ چۆن رژێم میدیاکانیشی بەبەرنامەی رۆژنامەوانیو راگەیاندنی ئاراستەکراوەوە رووماڵی شاڵاوەکانی ئەنفالی کردوە.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

چارەنووسی قورئانو
مزگەوتەکان لەئەنفالدا

مەکتەبی بیروهۆشیاری

چارەنووسی قورئانو
مزگەوتەکان لەئەنفالدا

رەگو ریشەی وشەی (ئەنفال), دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی پێش ئیسلام.

لەڕووی مێژووییەوەو بنەڕەتی بەکارهێنانی لەناو کەلتوری دەوارنشینو خێڵی عەرەبدا رسکاوە. لەناو فەرهەنگی زمانو ئەدەبیاتی عەرەبیشدا بەر لەهاتنی ئاینی بوونی هەبووە.

بۆ نمونە لەبەیتە شیعرێکی شاعیری سەردەمی جاهلی عەنتەرەی کوڕی شەداد، ئەو وشەیە هاتووە کەدەڵێ:

"انا اذا حمس الوغى نرمي القنا
ونعف عن تقاسم الانفال"

لەرووی زمانەوانیەوە ئەنفال جەمعی وشەی (نفل)ە کەبەمانای (زیادە) دێت.

بەڵام بەهاتنی ئیسلامو بەتایبەتی لەدوای شەڕی بەدر کە بە رۆژی فرقان ناسراوە. لەناو ئەدەبیاتی ئیسلامیدا ئەم وشەیە زۆرو

زیاتر دەناسرێ. بەتایبەتیش کاتێك وەکو سورەتێك لەسورەتە پێکهێنەرەکانی قورئان دەبینرێ.

ئەگەر وشەی ئەنفالو بەتایبەتیش شەڕی بەدر کەبەسەرۆکایەتی پێغەمبەر بەڕێوەچووە, بۆ پارێزگاری لەمانای ئیسلامو وتەکانی خوداوەند بووبێ، ئەوا لەسەر دەستی رژێمی بەعس لەعیراقو سەدام حسێندا. ئەم وشەیە بەتەکنیكو ئایدۆلۆژیای بەعس بەکارهێنراوە بەئاراستەیەکیتر. ئەویش بەرامبەر نەتەوەیەك کەکوردەو لەمێژووی دوورو نزیکدا خزمەتی گەورەی بەکەلتورو مێژووی ئیسلام کردوە بەجۆرێك گەر زێدەڕۆیی نەبێ, عەرەب خۆیان هێندە پارێزگاریان لێنەکردوە, بەرامبەر بەکۆمەڵێکی بێدیفاعو بێچەكو لەناو ئەو شاڵاوانەشدا کەلەژێر ناوی ئەنفالدا کرایە سەر کوردستان, سەدان مزگەوت لەگەڵ روخاندنی گوندو شارۆچکەکاندا توشی بۆمبارانو دواجار روخاندنو تەخت کردن هاتن.

بەهەزاران کتێبی قورئان و بەرماڵی نوێژ بوونە ژێر دارو پەردووی سوتاوی ماڵو خانووی گوندنشینانو پەڕەکانیان سوتێنرانو دڕان.

ئەوەی مەبەستە لێرەداو لەمێژووی کۆنو نوێدا نمونەی کەمە, ئەوەیە, رژێمی عێراق تاکە رژێمێکە لەدونیادا زۆرترین زیانی لەماهیەتی ئیسلام دابێ, بەتایبەتیش کەقسە دێتە سەر تاوانەکانی ئەنفال, دەبینین قورئانی پیرۆزو مزگەوتو تەکیەو خانەقاو

مەرقەدەکان بەجۆرێك دەستدرێژیان کراوەتە سەر, هیچ ئاکارێك هەڵی ناگرێ. بۆیە لەمەشدا ئەو رژێمەروەك چۆن ناوی دەچێتە مێژووەوە وەك خەتەرناکترین رژێمی دژبە مرۆڤایەتی لەمێژووی هاوچەرخو سەردەمی مۆدێرنەدا، ئاوەهاش بەبەکاهێنانی وشەی ئەنفالو دواجار دەستدرێژی کردنە سەر پیرۆزیەکانی ئیسلام لەشاڵاوەکانی ئەنفالی هەشتاوهەشتدا, ئەوەی پێ دەبڕێ وەك رژێمی دژە ئاینو مزگەوتو تەکیەو خانەقاکان ناوی بچێتە مێژووەوە.

لەم رووەوە ئەرکی زانایانی ئاینیو مەرجەعیەتە دینیەکانو ناوەندە ئیسلامیەکانە بۆ ئەم دادگاییە هەڵوەستەو چاودێرییەکی جدی بکەنو؛ لەئێستەوە گوتارەکانی رۆژی هەینییان تەرخان بکەن بۆ قسەکردن لەسەر ئەو مەسەلەیە.

هێزی دۆکیۆمێنت

هێزی دۆکیۆمێنت

واچاوەڕوان دەکرێ دۆسیەی ئەنفال لەدادگایی جەلادو دارودەستەکەیدا, پڕ بێ لەبەڵگەو دۆکیۆمێنتی بەهێزو سەلمێنەر بۆ ئەو تاوانانەی لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا بەعس لەکوردستاندا ئەنجامی داوە.

چونکە تائاستێکی باش کارکراوە بۆ کۆکردنەوەو ئامادەکردنی شایەتحاڵ و نوسراوی ڕەسمی لەبڕیارو ڕێوشوێنی ئەنجامدانی پرۆسەکە, باشترین کەرەستەش لەبەردەستدا بێو لەکاتی خۆیدا بەتواناو خەمخۆریی خەڵکی کوردستان و لایەنە سیاسیەکان کۆکرابێتەوەو پارێزرابن، ئەو شانزە تەن بەڵگەنامەی دامودەزگاکانی ڕژێمە, کەلەراپەڕینی ساڵی ١٩٩١ دا گیران و، دواتر ڕەوانەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کران.

لەوێشەوە درانە ڕێکخراوی چاودێریی مافی مرۆڤ لەو وڵاتە (میدل ئیست ووچ) یش بەگەیشتنی بەڵگەنامەکان کەپێنج ملیون لاپەڕەی هەمەلایەنەیە کاری لەسەریان کرد.

لەسەرەتادا بەمەبەستی ئامادەکردنی فایلێك بۆ دادگایی کردنی سەرانی ڕژێمی بەعس لەدادگاییەکی نێودەوڵەتیدا بەتاوانی جینۆسایدی کورد، چەند ستافێکی کاریان پێك هێنا.

ئـەو سـەردەمە چـەندین لێکۆڵـەرەوەو شـارەزای کـوردو عـیراقـی بانگهێشت کـران, بـۆ پـشکنینی بەڵگەنامـەکان و (٢٥) کەسـیان لەوانـە کورد بوون.

بـەو مەبەسـتەش لـەرووی مەیدانیـەوە ڕێکخراوەکـە تیمێکـی لەبەشی رۆژهـەڵاتی رەوانـەی کوردستان کـرد (هیومـان رایـت ووچ), بەمەبەسـتی زیـاتر ئاشـنا بـوون و شـارەزابوون, بـەو کارەسـاتانەو ئاسەوارەکانی. هەرچەندە ئەو مەبەستەی ڕێکخراوەکە هەیبوو کەلە ئاینـدەدا لەدادگاییـەکی نێودەوڵەتیـدا ئـەو دۆسـیە بکاتـەوە سـەری نـەگرت. بـەڵام بـۆ ئێستا ئـەم دادگـا نیـشتمانییەی لەعیراقـدا ئـەنجام ئــەدرێت؛ ئــەو بەڵگەنامانــە لەبەردەســتدانو لــەکاتی پێویــستو یەکلاکەرەوەدا سودیان لێ دەبینرێ.

بەشێکی زۆر لەو بەڵگەنامانە هەر لـەبڕیارو راسپاردەو ئـەنجامی رەفتـارە نوسـراوەکانی دامودەزگـا سـەربازیو ئـەمنیو حزبییـەکانی رژێمەکـە نوسـخەی ئەسـڵینو, بـەئیمزای تـەرو مـۆری تـەرەوە دەست کەوتوون.

ئەمە جگە لەوەی لەچەند کاتێکی جیاوازو ڕێگەی ترەوە بەڵگەی جـۆراو جـۆرو سـودبەخش بـۆ بـەهێزکردنی دۆسـیەی ئـەنفال لـەدوای راپەڕینو دواتریش دوای پرۆسەی ئازادی عیراق دەستکەوتوون..

هەموو ئەوانـە تێکرا لەگـەڵ ئـەو شایەتحاڵانەی لەدانیـشتنەکاندا ئامادە دەبنو سکاڵایان تۆمـار کـردوە, دۆسـیەی ئـەنفالیان پـڕ بەڵگـەو

دۆکیۆمێنت کردوە. لەکاتێکدا هێزی تاوانەکە یەکسەر, هێـزی یاسـایی دیاری دەکات.

ئـەنفالیش بـەپێی خوێندنـەوەی یاساناسـانو چـاودێرانی یاسـایی هەمەلایــەنو پــڕ بەڵگــەی حاشــا هەڵنــەگرەو، تۆمــەتباران لەبەرامبەریانـدا زۆرتـر بـستە زمـان دەبنـەوە، چـونکە خـودی سـەدام حسێنو عەلی حەسەن مەجیدیش لەچەندین بۆنەی جیاجیادا دانیان بـەو تاوانانـەدا نـاوە, دوور نیـە ئەمـەش بەشـێکی تـر پێـك بهێنێت لەبەڵگەی بەهێزی ناو دۆسیەکە.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

دەرفەتێك بۆ پاكبوونەوەی سەرۆك جاشەكان

*ئەنفال‌و دادگا

مەکتەبی بیروهۆشیاری

دەرفەتێك بۆ پاكبوونەوەی سەرۆك جاشەكان

هێشتا ماوەیەك لەبەردەمدا ماوەتەوە؛ تاوەكو ئەوانەی زانیارییەكی شاراوە, یان راستییەك لەهەر روویەكەوە بێت لەبارەی ئەنجامدانی شاڵاوەكانی ئەنفال‌و؛ چۆنێتی كۆكردنەوەو راگواستن‌و لەناوبردنی ئەنفالكراوەكانەوە دەزانن‌و درك پێ دەكەن, ئاشكرای بكەن.

گونجاوترین دەرفەتیشە بۆ ئەو جاش‌و موستەشارانەی بەشدارییان لەقۆناغەكانی شاڵاوی ئەنفالدا كردوە, وەك شایەتحاڵ‌و شكایەتكار لەسەر ئەو تاوانانە رووبەڕووی سەدام‌و دارودەستەكەی ببنەوە لەدادگادا.

ئەم هەنگاوە هەر كەسێك لەوانەی ناومان هێنان بیگرێتەبەر, جگە لەوەی هەڵوێستێكی كوردانە تۆمار دەكات.

بەشێك دەبێت لە رێخۆشكردن بۆ ئەو لێبوردنە ویژدانییەی دەشێ رای گشتی كوردستانی بەگشتی‌و, كەسوكاری ئەنفالكراوەكان لەكات‌و ساتی خۆیدا بۆ بەخشین پێیان رەوا ببینن. ئەگینا دوای تەواو بوونی ئەو دۆسیەیە پێدەچێ هیچ دەروازەیەك بۆ خۆ

دەربازکردنو (تانیب ضمیر)ە نەمێنێتەوەو؛ چیتر لەوە بەدوا مێژوو ڕەحم بەهیچ کەسو تاوانبارێك ناکات.

بەپێی خۆ ڕۆیشتن بۆ ناو دادگاو بەشداریکردن وەك کاراکتەرێکی سکاڵا کردوو، زۆر شەرەفمەندانە ترە، وەك کاراکتەرێکی شکات لێکراو ڕاپێچی بەردەم دادوەری لێکۆڵینەوە بکرێتەوە. یان وەك تاوانبارێك هاوشان لەگەڵ سەدامو عەلی کیمیایی لەقەفەسی تاواندا بئاخنرێ.

خۆ ئەگەر هەندێك لەوانە لایان وابێ کەکاتی خۆی لەدوای ڕاپەڕین ئەو لێبوردنەی بەرەی کوردستانی بۆی دەرکردوون بووەتە پەساپۆرتی بەرائەتو پاکبوونەوەیان، ئەوا بەهەڵەدا چوون.

هەمووان ئەو ڕاستییە دەزانین ئەو دۆخەی؛ کەئامادەکاری کرا بۆ ڕاپەڕینو خۆسازدان، دۆخێکی تەواو سیاسی بوو. واتە ئەگەر هەر کەسێك لەوانە بەپیری ئەو بانگەوازەی بەرەی کوردستانییەوە ڕۆیشتبێ، مانای ئەوە نییە پاکبوبێتەوە لەو تاوانانەی بەتایبەتی لەئەنفالدا ئەنجامی داوە.

هەرچەندە زۆرێك لەگەورە جاشە ئەنفالچییەکانیش ڕازی نەبوون بەو لێبوردنەو، لەگەڵ ڕاوە دونانی بەعسو پاشماوەکانیاندا لەبەشێکی کوردستان، ئەوانیش هەڵاتنو بۆی دەرچوون.

بەکوردیو کورتی ئەو لێبوردنەی بەرەی کوردستانی، لێبوردنێکی سیاسی کاتی بوو، بەمەبەستی سەرخستنی بەرنامەی ڕاپەڕین لەکوردستاندا.

کەواتە لەئێستادا بۆ بیرکردنەوە بەئاراستەی بەرژەوەندی خۆیو دواجاریش بەرژەوەندی گشتی کوردستانییدا، هەر کەسێکیان بەئاگا بێتەوەو ئەو هەڵە بقۆزێتەوە؛ ئەوا هەنگاوێکی ئیجابیو کاریگەر بەئاراستەی دەوڵەمەندتر کردنی دۆسیەی ئەنفال لەدادگادا دەنێت.

جگەلەوەی بەشێك دەبێت لەپرۆسەی خۆپاککردنەوە لەو تاوانەی کەکاتی خۆی ڕاستەوخۆبێ یا ناڕاستەوخۆ تێی گلاون؛ ئەرکێکی نیشتمانییو نەتەوەییش بەجێدێنێت.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

یەکەم هەڵەی دادوەر

مەكتەبی بیروهۆشیاری

یەکەم هەڵەی دادوەر

عەبدوڵا عامری علوش, یەکەم دادوەری دۆسیەی ئەنفال بوو کەدەرکەوت.

هەر لەسەرەتای دەستپێکردنی دانیشتنەکانەوە, شێوازی ئیدارەدان و بەڕێوەبردنی دادگاییەکەی بەجۆرێك بوو, بەبەراورد لەگەڵ دۆسیەی دوجێلدا, هەر زوو توانی دەسەڵاتی قانونی خۆی بەسەر رەوشی دادگاییەکەدا بسەپێنێت.

ئەو لەیەك کاتدا نەرم بوو وەك حاکم رزگاری دادوەری دۆسیەی دوجێل بەبێ ئەوەی بە(سەید صدام) ناوی صەدامی تۆمەتبار بهێنێ. لەهەمان کاتیشدا توندو دەنگ هەڵبڕو زوو کۆنترۆڵ کاربوو, وەك حاکم رەئوف.

واتە ئیجابیاتی زۆر, دەربڕینی گونجاوو سیفەتی یاسایی پوخت و, باش لەمامەڵەکردن لەگەڵ رەوشەکەدا بەدی دەکرا, ئەم دادوەرە عەرەبە بەسەرەتایەکی دڵخۆشکەر مورافەعەکانی دەکردەوەو دادەخست, بەچەشنێك تێکڕای ناوەندە سیاسی و یاسا ناسان و میدیاکانیش تێبینییەکی وایان لەسەر تواناو پێگەی عامری نەبوو, وەك دادوەر. بەڵام دواجار دەرکەوت ئەم دادوەرەش نەك هەر بەدەر نیە لەکەموکوڕی و تێبینی لەسەر ئەدائی دروست نابێ, بەڵکو

لەحەوتەمین دانیشتنی دادگاییکردنەکەدا رۆژی ٢٠٠٦/٩/١٤ کەوتە نێو هەڵەیەکی گەورەوە, بەو هیوایەی هەڵەی لەدەم دەرهاتنبێ, نەك دڵو دەروون, ئەویش لەکاتێکدا سەدامی تۆمەتبار باس لەوە دەکات سکاڵاکەران بەدیکتاتۆر ناوزەدی دەکەن, لەپڕا ئەلعامری زۆر بەهێمنیەوە قسەی پێبڕیو وتی (تۆ دیکتاتۆرنیت و نەبوویت, کەسانی دەوروبەرت دیکتاتۆر دروست دەکەن). لەوەختێکدا دەیتوانی هیچ نەڵێ, چونکە سەدام پرسیاری ئاراستەی کەس نەکردو, بەشێوە شەرح ویستی باس لەوە بکات کەئەو رێگەی داوە هاوڵاتی ئاسایی بگاتە کۆشکەکەیو سکاڵا بکات.

دەمودەستو لەدەم دەرهاتنی ئەو رستانە لەلایەن سەرۆکی دادگاوە راستەوخۆ کاریگەری خراپی لەسەر بەرێوەچونی رەوشی ئاسایی دانیشتنەکانی ئەو رۆژە دروست کرد. چونکە دەبوو دوای پشویەك گوێ لەسکاڵای دوانی تر لەشایەتحاڵەکان بگیرێت, بەڵام دانیشتنەکان دواخرا.

دادوەر وەك هاتە قسە دەبوایە بیگوتایە تۆ دیکتاتۆر نیت تائەو کاتەی دادگا ئەم مەسەلانە ساغ دەکاتەوە.

لەو روانگەیەوە بەپێی یاسادا تۆمەتبار بێتاوانە تائەو کاتەی تاوانەکەی بەسەردا ساغ دەبێتەوە.

بۆیە هیچ پێویستی نەدەکرد دادوەر ئەو هەڵە گەورەیە بکات.

(رائد جوحی)یش بەناوی دادگای باڵای تاوانەکانەوە, بەوە پاساوی هێنایەوە کە دواجار دادوەریش (مرۆڤ)ەو وتی تەنیا تەرکیز کردنە سەر ئەو خاڵەو لەبیرکردنی ئەو هەمووە رێوشوێنو ئیجرائاتانەی دادگا لەئینسافەوە نیە.

کەواتە خودی رائد جوحیش دان دەنێت بەوەدا کەدادوەر هەڵەی فەرمووە.

پرسیاری جدیو گرنگ لێرەدایە, ئاخۆ ئەمە سەرەتایەکە دادوەر تیایدا بێلایەنی خۆی لەدەست بدات؟.

تۆ بڵێی ئەمە یەکەمو دوا هەڵەی سەرسوڕهێنەری ئەو حاکمە بێت؟. ئایا لەم هەڵە قورستر ئەبێ چیبێ؟ کەبەهیچ کلۆجێ لایەقی دادوەرێك نەبوو خاوەنی دەیان ساڵ رۆڵ بینینو دادگاییکردن بێت.

ئاخۆ دادوەر هەوڵ دەدات پاساوی قانونی بۆ ئەو هەڵەیە بهێنێتەوە؟.

دانیشتنەکانی داهاتوو وڵامی ئەو پرسیارانەی لێ دەکەوێتەوە. بەڵام هەڵەی گەورەتر لەوەی کەکردی ئەوەیە پاساوی یاسایی بۆ داپۆشینی هەڵەکەی بهێنێتەوە. گەر ئەوەشی کرد بەدڵنیاییەوە بێلایەنی لەدەست دەدات.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

کوردو ڕێگەی
ماف سەندنەوە, نەك تۆڵە

مەکتەبی بیروهۆشیاری

کوردو ڕێگەی
ماف سەندنەوە, نەك تۆڵە

ئایا کورد بیری لای تۆڵە سەندنەوە بووە, یان بەدوای باشترین چارەسەردا گەڕاوە لەبەرامبەر ئەو هەموو تاوانانەی دەرهەق بەخاكو خەڵكەکەی کراوە, بۆ ئەوەی مافە زەوتکراوەکانی بسێنێتەوە. لەبەرامبەر ئەو تاوانکاریانەشدا ڕێگای دادو عەدالەت بگرێتەبەر.

بێگومان هەمیشە کورد بەتایبەتیش لەدوای ڕاپەڕینەوە (سەرباری تێبینی زۆر) شیاوترین ڕێوشوێنی سیاسیو دیبلۆماسی گرتۆتە بەر, بۆ گەیشتن بەمافو خواستەکانی.

لەئێستاشدا ئەو کەشوهەوایەی ڕەخساوە هەرە زۆرینەی خەڵك داوای دادگایی کردنێکی ڕەواو ڕاستەقینەی تۆمەتبارانی تاوانی ئەنفال بکەن, ئەو دەرهاوێشتەیەیە کەبەو ئاراستەکاری لەسەر کراوە.

کەواتە کورد دەیەوێ لەسەر بنەمای سزادانی تاوانبارانو دەستنیشانکردنی ئەوانەی ڕاستەوخۆ بەشداریان کردوە, لەو پەلامارو زنجیرە کارەساتانەی لەماوەی شاڵاوەکانی ئەنفالدا هەر لە (پلاندانەرو

بڕیاردەرو جێبەجێکەر) لەچوارچێوەی ئەو دۆسیەداو دواجاریش بۆ مێژوو کار بکرێت.

ئەوەش مەعلومە ئەوانەی ئەمڕۆ لەزینداندان بەشێکن لەتاوانباران, کەسەرکردایەتی ئەو شالاوەیان کردوە. وەك چۆن دەزانرێ زۆرێك لەتاوانباران هێشتا ونن؛ یان لەشانۆکە دوور خراونەتەوەو, تاحاڵی حازر لەدەرەوەی بازنەی دادگاکەو لێکۆڵینەوەکانی تایبەت بەو دۆسیەدان.

ئەمەش پرسیارو رامانی لای چاودێرانی دۆسیەی ئەنفالو رای گشتی کوردستانو بگرە عێراقیش دروستکردوە.

رام وایە لەماوەی بەڕێوەچوونی دادگاییەکەدا دوور نییە لێیان راپێچی بەردەم عەدالەت بکرێن بۆ لێپرسینەوە.

دوور نییە لێیان وەك شایەتحاڵیش بەرامبەر گەورە تاوانباران بوەستنەوە.

بەدەر لەهەر رتوشێك مەبەستمە ئەوە بڵێم وا پێویست دەکات و بۆ عەدالەتی خۆی؛ دەبێ دادگاو دۆسیەی ئەنفال لەدادگادا, زۆرینەی ناوە زلەکانی تاوانی ئەنفال رووبەڕوو بکاتەوە. لەپای بەشداریی‌و هاوبەشی کردنیان لەو سەرکێشیانەدا, لەپێناو ئەوەی بەشێوەیەکی دروست ماف بگەڕێندرێتەوە بۆ زوڵم لێکراو.

بۆ ئەوەی تاوانبارە دیارو بەرچاوەکانی هاو زمانو غەیرەش باجی ئەو خوێن رشتنو غەدرو خیانەتانەیان بدەنەوە.

کورد چەندین ساڵە خەباتو کۆشش دەکات, بۆ سەندنەوەی مافەکانی لەچوارچێوەی یاسادا لەتێکڕای سەردەمەکاندا لەسەردەمی دەستڕۆیشتنو کاتی بەهێزیشدا ئەوە پەیامو پەرچەمی بزوتنەوەکەیشی بووە, نەك تۆڵە سەندنەوەو کۆپی کردنی رەفتارە دژ بەمرۆڤایەتییەکانی دوژمنانی کورد.

مام جەلال‌و شایەتیدان

مام جەلال‌و شایەتیدان

دوای ئەوەی لەچاوپێکەوتنێکدا سەرۆك كۆماری عیراقی فیدراڵ مام جەلال, بەشێوازێكی نوێی تەندروست لەمەڕ رەوشی دادگایكردن‌و مەسەلەكانی پەیوەست بەسەروەریی یاسا, بۆچوونەكانی خستەڕوو.

لەوەڵامی ئەو پرسیارەدا كەپێی وترا وەك شایەتحاڵ بەشداری دەكات لەدانیشتنەكانی دادگادا؟.

ئەو بەجۆرێك هاتە وەڵام سەرنجی دادگاو تەواوی ماف پەروەران‌و یاسا ناسانی بۆلای خۆی جوڵاند.

ئەو ساتەی كەوتی: "كاتێك دادگا بانگم بكات ئامادە دەبم".

ئەم دەستەواژەو رستەیە, لەمەغزایدا چەندین خوێندنەوەی نوێ لەژیانی سیاسیی‌و بەتایبەتی پێگەی سەرۆك كۆماری عیراقدا هەڵدەگرێ. چونكە ئەمە یەكەم جارە سەرۆكێك لەماوەی زیاتر لە پەنجا ساڵی رابردووی ئەم وڵاتەدا بەئاراستەیەك قسە بكات, كەدەرخەری ئەوەبێ هیچ بەرپرس‌و دەسەڵاتدارێك چیتر لەعیراقی دوای بەعس و دیكتاتۆریەتدا لەسەرووی یاساوە نابێت‌و سەروەریی یاسا دەبێ پارێزراو بێت‌و هەمووان لەبەردەم یاسادا یەكسان بین.

لەنزیكترین كاردانەوەدا بۆ ئەم دەستەواژەیەی مام جەلال بەكاری هێنا.جەعفەر موسەوی سەرۆكی دەستەی داواكاری گشتی دادگاكە رایگەیاند: مانای ئەوەیە عیراق خێری بەسەردا باریوە.

واتــە یاســا لەســەرووی هەمووانەوەیــە, هــەروەها وتــی: یەکــەم کەسیش کەئەمەی خستە چوارچێوەی دەستەواژە راستەقینەکەیەوە, مام جەلال بوو کەسەرۆك کۆمارە..

بــۆ ســەرۆك کۆمارێــك کەهــەموو تەمــەنی لەخزمــەت ئــازادیو بەدەستهێنانی مافە زەوتکراوەکاندا بەخەرج دابێو, سەختترین رێگای خەباتی لەشاخو, شیاوترین شێوازی سیاسیو دیبلۆماسی بــۆ دژایــەتی کردنی دیکتاتۆریەت گرتبێتە بەر, دەبێ بەو جۆرە هەڵوێست بنوێنێ.

بەتایبەتیش ئەو سەرۆکەی خۆی کەسێکی مافپەروەرەو لەرێگای سندوقەکانی دەنگدانو هەڵبــژاردنی دیموکراسیانەوە گەیشتۆتە ئــەو پایەیە. بەدیوێکی تردا ئەگەر مام جەلال وەکو شایەتحاڵیش بەشداری دادگای بکردایــە ئاسایی دەبــوو, چــونکە خــۆی کەســێکە رێبەرایــەتی بەرەنگاربونەوەی شاڵاوی ئەنفالی کــردووە؛ لەنزیکــەوە لەگەڵ خەڵکدا ژیاوەو هێرشی کیمیایی کراوەتــە ســەرو ئەگــەر وەك کەســێکی ئاســایی حیساب بکرێت زەرەرمەنــدیش بــوەو ماڵــیشی وەك شــایەتحاڵەکانی تــر رووخێنــراوە. بــەدەر لــەم خوێندنــەوە یاســاییەو ئامــاژە بــوون بــۆ دەرکــەوتن و گــۆڕانی بنــەڕەتی لەدیــدی ســەرۆکی وڵــات لــەقۆناغێکی نوێدا, ئەو وڵاتەی کەلە دروستکردنییەوە دوور بــووە لــە پیادەکرن و مــەیلی چەســپاندنی بنــەماکانی دیموکراســی لــەنێو دامودەزگاکــانیو, پەیڕەوی کردن و رەچاوکردنی مافەکانی مرۆڤ مەسەلەیەکی جێبایەخ نــەبووە. بۆیــە کاتێــك مــام جــەلال بــەو هەڵوێــستەوە بیروبۆچــوونە

راستەقینەکانی خۆی لەو بارەیــەوە دەردەبــڕێ. بێگومــان دەبێتــە جــێ ســەرنجی چــاودێران و بــە خــاڵێکی نــوێ لــەژیانی سیاســی عیراقــدا دەژمێردرێت. تــەنیا کەسێکیش دەرفــەتی ژیــان و مانــەوەی نــەدرابێتێ لەعێراقدا لەلایەن دەسەڵاتی بەعسەوە مام جەلال بووە.

دیــارە ئەمــەش رادەی دیمــوکرایی ویــستی مــام جــەلال و دژایــەتی کردنی بۆ دیکتاتۆرییەت دەگەڕێتەوە, بۆیە رژێمەکەی ســەدام حــسێن ئــەو ئــازادیخوازەی بەمەترســی گــەورە لەســەر دەســەڵاتەکەی زانیــوە, لەهەمانکاتــدا توانــاو رێبەرایــەتیکردنی ئــەو کــوردە خاکیــە بــۆ بزوتنــەوەکانی گــۆڕان و وەرچــەرخان لایــان شــتێکی دیراســەکراوو چــاوەڕوانکراو بــووە. لەبــەر ئــەوەش هــەر کاتێــك ئــەو لێبوردنــە ساختەیەی ساڵانە لەبۆنەکانی بــەعس و موناسەباتەکانی خۆیانــدا بــۆ (یاخیبوان) دەریان دەکرد. لــەدوا دێــڕی (عــافوات)ەکانیانــدا ئــەو دێــڕە دەنوسرا (ئەم لێبوردنە هەموو کەسێك دەگرێتەوە لەدەرەوەو ناوەوەی وڵات تەنیا جەلال تاڵەبانی نەبێت).

لەپای ئەو رێگە نەدانــەو, دواجار رێبەرایــەتیکردنی خواستەکانی خــەڵکی کوردســتان و هــەبوونی چــەندین بەڵگــە بــەپێی ئــەزموون و رووبەڕوو بونەوەی ئەو رژێمەی تاوانی ئەنفالی ئەنجامدا, ئاساییە مــام کــەی بیــەوێ بــچێتە بــەردەم دادگــا هــەم وەك شــایەتحاڵێکی نــاو رووداوەکــانی ئــەنفال و هــەم وەك شــکایەتکارێك لەســەر ئــەو ناعەدالەتیەی دەرهەق بەخودی خۆیو گەل و نەتەوەکەی کردوویانە.

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

تیمیی پسپۆڕو
هەڵدانەوەی گۆڕەکان

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

تیمیی پسپۆڕو
هەڵدانەوەی گۆڕەکان

مایكل سۆنی تریمبل، ئەو پسپۆڕە بوو؛ وەك شایەتحاڵێكی بیانی بەشداری دادگاییەكەی كرد.

لەرۆژی پێنج شەممە ٢٠٠٦/١١/٣٠ و لەبەردەم دادگادا بەوردی باسی ئەو گۆڕە بەكۆمەڵانەی حەزەری موسڵو موسەنای كرد, كەوەكو تیمێكی شارەزا ئیشیان لەسەركردووەو هەڵیان داوەتەوە.

مایكل سۆنی ئەندازیاری مەدەنیەو لەبواری بەڵگەی جینائی لەكاروباری گۆڕی بەكۆمەڵدا پسپۆڕە.

بەدەربڕینە زانستیەكانی هێندەی تر دۆسەی ئەنفالی لەئاستی جیهانیو میدیایدا بەهێزتر كرد. چونكە وەكو پسپۆڕێكی زانستی بێلایەن، ئیفادەكانی زۆر بەڕوونی خستەڕوو.

هەر لەدەستنیشانكردنی شوێنی گۆڕەكان، هەر لەشێوازی كوشتنی كەسەكانی ناو گۆڕەكان. ئینجا دەست نیشانكردنی جۆری جلوبەرگ, ساڵی كوشتنو تەمەنی قوربانییەكان, هەموو ئەمانە بۆ میدیاكانو رای گشتی دونیا كاریگەری زیاترە، لەهەمان كاتیشدا بۆ خودی دۆسیەكە لەناو دادگادا بەڵگەیەكی مەلموسو باشبوو, لەپاڵ بەڵگەكانی تردا. چونكە دواجار فرەلایەنیو فرە بەشداریی كەسانی غەیری

کوردیش وەکو پاڵپشتو شایەتحاڵ لەسەر دۆسیەکە ڕەهەندی تر وەردەگرێو مەودای کاردانەوەکانی زیاتر دەکات.

مایکل سۆنی بەروونی شیکارێکی خستەڕوو لەسەر چۆنێتی ئیشکردنی خۆیان کەدوو تیم بوون. یەکێکیان تیمی لێکۆڵینەوە لەشوێنەوارو, ئەوی تریان تیمی پزیشکی دادوەریی (طب عدلي).

لەباسکردنی قوربانیەکانی نێو گۆڕەکەدا ئاماژەی بەگۆڕێکدا کەلەناوچەی موسڵ بووە.

ئەم گۆڕە(١٢٣) قوربانی تێدا بووە, کە(٢٥) یان ژن بووەو (٩٨) یان مناڵ بووە.

ئەمەش ئەو ڕاستیە دوپات دەکاتەوە کەژنە شایەتحاڵەکانی دانیشتنەکانی پێشووتر دەیانوت ئێمەیان لەپیاوەکان جیاکردۆتەوە.

ئەو لێکۆڵینەوەو توێکاریانەی لەسەر جەستەو کەلوپەلو گۆڕەکان لەلایەن پسپۆر تریمبلەوە کرابوون، بەو شێوازەی لەشاشەی سینەما سکرینی هۆڵەکەوە پیشانی دەدا, هەر لەژمارەی چاو بەستراوەکان, ژمارەی دەست بەستراو، ڕێژەی گوللە بەرکەوتوو بەپێی ژمارەی گوللە, هەموو ئەو ئامارو داتایانە کەبەزمانی ژمارە ڕوونی دەکردنەوە کاریگەرییان لەچەندین شایەتحاڵی کوردی ناو ڕووداوەکان زیاتر بوو..

سەدام حسێن لەبەرگریکردن لەخۆیو هاوەڵەکانی وەك جارەکانی تر دەیویست لەو حەقیقەتە حاشا هەڵنەگرانە ڕا بکات, بەڵام

نەیدەتوانی. لەبەر ئەوەش نەیتوانی نکۆڵی بکات لەهەبوونی گۆڕی بەکۆمەڵو دروستکردنی سەدان گۆڕی ونی بەکۆمەڵ لەسایەی دەسەڵاتی ڕژێمەکەی ئەودا، بۆیە تەنیا ئەوەی وت؛ کە (نازانم چ پەیوەندیەك هەیە لەنێوان گۆڕی بەکۆمەڵو دۆسیەی ئەنفالدا)..

لەکۆتاییدا لێکۆڵەر بەتەواوی بۆ دادگای ڕوونکردەوە کە قوربانیەکان لەگوندنشینەکانی کوردستانو گواستراونەتەوە بۆ ناوچەکانی بیابان.

ئەوەیشی ڕوونکردەوە ئەو جلوبەرگانەی لەبەر قوربانییەکاندا بووە هەمووی جلوبەرگی کوردی بوون.

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

صابر ئەلدوریو

عتیادی خاص

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

صابر ئەلدوریو

عتیادی خاص

یەکێك لەو تۆمەتبارانەی لەسەرەتای دانیشتنەکانی دادگادا دەیویست خۆی بەکەسێکی بێ ئاگا لەئامادەکاریەکان بۆ شاڵاوەکانی ئەنفالو وردەکاریە سەربازییەکان پیشان بدات. صابر ئەلدوری مدیری بەرێوەبەرایەتی ئیستخباراتی سەربازی گشتی بوو.

هەر جارێك باس بهاتایەتە سەر بەشداری ئیستخباراتو بەتایبەتی ئیستخباراتی عەسکەری لەوردەکاریەکاندا، ئەو هەڵیدەدایەو دەیوت:

ئیشی ئێمە تەنیا کۆکردنەوەی زانیاری بووە لەسەر ناوچەکەو؛ بوونی چەکداری ئێرانی لەشوێنەکان. لەدەرەوەی ئەوە هەرچی روویدابێ لەئەنفالدا ئیستخباراتی عەسکەری بەشدار نەبووەو ئاگای لەو رێوشوێنانە نییە. بەڵام لەچەند دانیشتنێکی دواتردا کەتەرخانکرا بۆ خستنەڕووی بەڵگەنامەکان.

دەرکەوت رۆڵی ئەلدوری ئەگەر زیاتر نەبوو بێ لەتاوانبارانی تر؛ ئەوا هیچی کەمتر نەبووە.

وەکو لەبەڵگەنامەکانـدا دەردەکـەوێت. چـونکە بەشـێوازێکی زۆر زانــستیانە لــەبارەی چــۆنێتی بــەکار هێنــانی چــەکی کیمیــایی‌و هەڵبـژاردنی جـۆری کیمیاییەکـەو سروشـتی بـەکار هێنانەکـەی لەشـاخ یان لەدەشت لەشوێنی دارستان, لەناوچەی بەفراوییدا..

بـۆ بـەکار هێنــانی دەسـتەواژەی (عیتــادی خــاص) لەئـەدەبیاتی سـەربازی‌و ئـەمنی‌و ئیـستخباراتی رژێمـی بەعـسدا بـەمانای گـازی کیمیـایی هـاتووەو؛ لەدەسـت نیـشانکردندا جـۆرو ناوەکانیـان دواوە. خـودی ئەلـدوری جـەختی لەپێویـستی بـەکارهێنانی ئـەو چـەکانە کردۆتەوە بەچڕوپڕی لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا.

لەبەڵگەنامەیەکـدا کەلەسـی‌و دووهـەمین دانیـشتنی دادگـادا خرایەڕوو؛ بەڕێوەبەرایەتی ئیستخباراتی سەربازی گشتی, نوسـراوێکی نهێنی‌و شەخـسی‌و بەپەلـە بـەئیمزای ئەلـدوری بەرزکردۆتـەوە بـۆ سکرتێری سـەرۆکایەتی کۆمـار بەناونیـشانی (استخدام عتـاد الخـاص)، لـەو نوسـراوەدا ئەلـدوری داوا دەکـات لەناوچـە بەفراویەکانـدا چـەکی کیمیـایی لـەجۆری زاریـن بـەکار نـەهێنرێ، چـونکە بەفرەکـە دەبێتـە هۆی نەهێشتنی کاریگەری کیمیاییەکەو؛ مـادە کوشـندەو ژەهرایەکـەی ناهێڵێ.

هـەر لـەو نوسـراوەدا پێـشنیار دەکـات, غـازی خـەردەل بـەکار بهێنـرێ. لەبـەر ئـەوەی بڕێکـی باشـیان لەبەردەسـتدایەو سروشـتی

گازەکـە بەجۆرێکـە کاریگـەری زۆرتـری دەبێـت، چـونکە زیـاتر دەمێنێتەوە؛ ئەگەر لەناوچە بەفراوییەکانیشدا بەکار بهێنرێ.

دوای ئەوەی دادگا چەندین بەڵگەنامەی زیندوو، بـەمۆرو ئیمـزای تـەڕی صـابر ئەلدوریـەوە خـستەڕوو، نـاوبراو نـەیتوانی وەك پێـشتر لەزۆرینەی بەڵگەنامەکان نکۆڵی بکات، هـەر چـەندە بـۆ مـاوەی زیـاتر لــەدوو سـەعات گفتوکـۆکردن، هــەوڵی دەدا خــۆی لەئەنجامــدانی شـاڵاوەکان بـەدوور بگـرێ, بـەڵام نـەیتوانی لەبەرامبـەر زینـدوێتی بەڵگەنامەکان‌و, هێزی پرسیارو, تێبینـی دادوەرو, داواکاریی گشتی‌یدا خۆی دەرباز بکات.

ئەلــدوری لەکۆتاییــدا وتــی: ئــەو ئیمزایانــەی بەســەر بەڵگەنامەکانـەوەن بـەڵێ مـن کـردوومن‌و ئـەرکێکی سـەربازی بـووە لەسەرم‌و ئەنجامم داون.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

سوڵتان هاشمو

بەخشینی "نوط الشجاعة" بەنهێنی

مەکتەبی بیروهۆشیاری

سوڵتان هاشمو

بەخشینی "نوط الشجاعة" بەنهێنی

بەپێی ئەو بەڵگەنامانەی لەدادگادا دەخرێنە روو، هەروەها بەگەڕانەوە بۆ رووپەڕی رۆژنامەو راگەیاندنەکانی رژێمی بەعس لەساڵی هەشتاو هەشتدا, دەردەکەوێت فەیلەقی یەك کەسوڵتان هاشم فەرماندەی بووە، سەرەکیترین رۆڵی لەعەمەلیاتی ئەنفالدا هەبووە.

هەر بەگرتنو راگواستنو سوتاندنو کیمیابارانکردنەوە.

خودی سوڵتان هاشم لەدوای عەلی کیمیایی زۆرترین فەرمانەکانی مجلسی قیادەی سەورەو سەرۆکایەتی ئەرکانی جەیش بەشێوەیەك کەبەدڵی ئەوان بێت جێبەجێ کردوە.

بۆیە نەك بەر لەتەواو بوونی قۆناغەکانی شاڵاوی ئەنفال, بەڵکو لەناوەڕاستی قۆناغەکاندا؛ واتە لەئەنفالی سێوە بڕیاری پێدانی (نوط الشجاعة) ی بۆ دەدرێ. بەڵام پرسیاری گرنگ لێرەدا ئەوەیە بۆچی بەشێوەیەکی نهێنی خەڵات دەکرێت؟

وەکو لەو نوسراوەدا دەردەکەوێت کەلەمەکتەبی ئەمانەتی نهێنی هێزە چەکدارەکانەوە بۆ دیوانی سەرۆکایەتی نێردراوە لە ١٩٨٨/٤/٥ کەتیایدا فەرمانی پێدانی (نوط الشجاعة) دەدرێتە سوڵتان هاشم وەك

مەكتەبی بیرو هۆشیاری

خەڵات، لەپای ئەنجامدانی ئەركەكانی لەشالاوەكانی ئەنفالدا بووە؛ بەو پەڕی سەركەوتووییەوە.

ئەم بەڵگەنامەیە لەسێو سێیەمین دانیشتنی دادگادا خرایە روو.

هەر لەودانیشتنەدا سوڵتان هاشم نكۆڵی لەراستیو دروستی ئەو بەڵگەنامەیە نەكرد، لەو بارەیەوە وتی: من شانازی دەكەم خەڵات كراوم، راستیشە بەو شێوەیە تەكریم كراوم..

لەسەرەتادا دەبینین بەنهێنیو دوور لەچاوی كامیراو راگەیاندنەكان خەڵاتی بەشداربووانی شاڵاوەكانی ئەنفال كراوە، بەڵام دواترو پاش كۆتایی هاتنی قۆناغەكانی ئەنفال بەهۆی بێدەنگی دونیاو رێكخراوەكانی مرۆڤدۆستو دەوڵەتان؛ بەلێشاو دەرەجەدارانی سوپاو سەربازو موستەشارو سەرۆك جاشەكان لەدیوانی سەرۆكایەتی كۆمار ریزدەكران و؛ بەدەستی سەدام حسین خۆی خەڵاتی (شەرف) دەكران.

شایەنی باسە سوڵتان هاشم سەركردایەتی ئەنفالی یەكو ئەنفالی سێو ئەنفالی چوارو ئەنفالی هەشتی كردوەو راستەوخۆ بەشداری شاڵاوەكانی كردوە.

مەكتەبی بیرو هۆشیاری

مەكتەبی بیروهۆشیاری

بایكۆتی پارێزەرانی داكۆكیكار

مەكتەبی بیروهۆشیاری

بایكۆتی پارێزەرانی داكۆكیكار

پاش ئەوەی بەبڕیاری حكومەتی عیراقی؛ داوەر عەبدوڵلا عامری لەبەڕێوەبردنی دانیشتنەكانی دادگاییەكە لابرا.

پارێزەرانی داكۆكیكار لەتاوانباران بەبیانووی دەستوەردانی حكومەتی عیراقی لەڕێوشێنەكانی بەڕێوەچوونی دادگاییەكە. بەهەموویانەوە بڕیاریاندا هۆڵی دادگا بەجێ بهێڵن‌و بایكۆتی دانیشتنەكانی داهاتوو بكەن.

هەرچەندە لەواقیعدا ئەوەی لەڕێی شەفافیی‌و راستەوخۆیی بینینی دانیشتنەكانەوە دەبینرێت لەشاشەی تەلەفزیۆنەكانەوە, هیچ فشارو دەستێوەردان‌و رێگرییەك لەقسەكردن‌و بەشداریكردنی تۆمەتباران‌و پارێزەرەكانیان لەماف‌و حەقی خۆیان بەدی ناكرێت. ئەمە جگەلەوەی تۆمەتباران‌و پارێزەرەكانیان سوودێكی زۆریان لەو كەشە دیموكراسیە وەرگرتووە؛ كەلەعیراق‌و دادگاكەشدا هەیە.

سەرباری ئەمانەش دەربڕین‌و موداخلەكردنی خودی پارێزەرانی داكۆكیكار بەشێكی زۆریان دوورن لەبەجێ هێنانی پیشەو مەهامی پارێزەریی‌و، لەچوارچێوەی بەهەند وەرنەگرتن بۆ هەیبەتی دادگایەكە رەفتار دەكەن. وەكو ناوهێنانی سەدام حسێن بە(سەید الرئیس)و سوكایەتیكردن بەقوربانیان‌و دەرچوون لەو بابەتانەی پەیوەندی بە سكاڵای شایەتحاڵەكانەوە هەیە؛ ئەمە جگەلە هەوڵدان بۆ دورخستنەوەی رەوتی بابەتی دادگاییەكە بەئاقارێكی تردا, لەرێگەی پرسیاری ناجۆرەوە.

هەرچەندە دادوەر چەند جارێك لەو هەڵسوكەوتە ئاگاداریكردنەوە؛ كەدەبێ وەكو یاساناس‌و پارێزەر مامەڵە بكەن‌و, هەوڵ بدەن پرسیارو تێبنیەكانیان لەچوارچێوەیەكی یاساییدا پێشكەش بكەن. بەڵام ئەوان گوێیان بەم لایەنە نەدەدا, بەڵكو وەكو پەروەردەكراوێكی قوتابخانەی بەعسیزم دوور لەپیشەی یاساپارێزیی بەجۆرێك دەیانویست واقیعەكە بشێوێنن كەقوربانیەكانی ئەنفال تاوانبار بوونەو، ئەنجامدەرانی ئەنفالیش بێتاوان.

لەئاكامیشدا لەبەر ئەوەی نەیانتوانی لەبەرامبەر دادپەروەری دادوەر لەرووی یاسایی‌و پاراستنی سەربەخۆیی پێگەكەیەوە لەبەڕێوەبردنی دانیشتنەكاندا, هەروەها بەجێهێنانی ئەركە یاساییەكان لەلایەن دەستەی داواكاریی گشتییەوە رووبەڕوو ببنەوە. ناچاربوون هۆڵی دادگا بەجێ بهێڵن. بەمەبەستی دروست كردنی

فشار, بەڵام ئاكام دادوەر ئەوەی راگەیاند كەئەگەر تادوا هەوڵ پارێزەران سوربوون لەسەر بایكۆتكردن, ئەوا خودی دادگا لەتوانایدایە پارێزەری داكۆكیكار بۆ تۆمەتبارن پەیدا بكات‌و لەناو هۆڵی دادگادا ئامادەیان بكات. تا بەرگری بكەن لەموەكیلەكانیان.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

مانگی رەمەزانو کیمیاباران

مەکتەبی بیروهۆشیاری

مانگی رەمەزانو کیمیاباران

"دەمەوێت لەسەدامو عەلی کیمیاوی بپرسم بۆچی لەمانگی رەمەزاندا کیمیابارانیان کردینو دایكو؛ باوکمیان بەزمانی رۆژووەوە گیانیان لەدەستدا"

ئەمە وتەی یەکێك لەشایەتحاڵەکان بوو, کەلەبیستەمین دانیشتنی دادگاداو لەکاتی گێڕانەوەی ئەو دەردە سەریانەی بەسەریدا هاتووە لەناو هۆڵی دادگادا باسی لێوە دەکرد.

شایەتحاڵەکە خەڵکی گوندی(وەرێ)ی ناوچەی بالیسان بوو, بەزمانێکی سادەو کوردیەکی رەوانەوە؛ ئەو بەسەرهاتە دوورو درێژو پڕ مەترسیانەی بەوردی گێڕایەوە, کەچۆن لە رۆژی ١٨\٥\١٩٨٨ چوار فرۆکەی رژێم هاتوونەتە سەر گوندەکەیانو کیمیابارانیان کردووە.

سەدام حسێن بەبێ ئەوەی هیچ وڵامێك یان قسەیەکی بۆ ئەو پرسیارەی شایەتحاڵ هەبێ، بەو پەڕی خوێن ساردیەوە خۆیو عەلی کیمیاویش نقەیان لەخۆیان بڕیبوو.

لەو دەربڕینانەی شایەتحاڵەکە؛ کەتەزووی بەگیانی هەموو کەسێکی خاوەن هەستو کەسایەتییو مرۆڤایەتیدا دەهێنا, جگە

مەکتەبی بیروهۆشیاری

لەوەش بەگەڕانـەوە بـۆ ئـەو سـەردەمەو هەڵوێستی دونیا بۆ تـەواوی ئومــەتی ئیــسلامیو ریکخــراوە ئیــسلامیەکانو دەوڵــەتانی بــەناو ئیسلامیو عەرەبی شـورەییەکی گـەورە بـەدی دەکرێت, لەهەمانکاتـدا هەڵدانــەوەی ئــەو فایلانــەو دەرخــستنی ئــەو راســتیانە جگــە لەچەسپاندنی تاوانەکانی رژێمـی بـەعس لـەدادگای بـاڵای تاوانەکانـدا؛ لــەرووی سیاســیو ویژدانیــشەوە راســتەوخۆبێ یــان ناڕاســتەوخۆ, کاریگەری لەسەر لایەنی تریش دادەنێت.

گەر وردتر رابمێنین؛ دەبینین لەو رۆژگارەدا لەژێر ناوی لەشـکری قەعقاعو خالـدو بەپەرچـەمی (ئـەنفال) دوە لـەمانگی خێـرو ئاشـتیدا کوردی بـەڕۆژوو بـوو, گوندنـشینی خـاوەن مزگـەوت و خانـەقاو زمـان بەڕۆژوو, کیمیاباران دەکرێت لـەناو ماڵوحـاڵو گونـدی دوورە دەسـتی خۆیدا.

ئەبێ تـاوانی ئـەو خەڵکـە چـی بێـت؟ هـەروەکو دواتـر پـارێزەری دەســتەی بــەرگریکار لــەماڤ کەســێتی ئــەنفالکراوەکان پرســیاریان لەشکایەتکار کرد.

بۆچی کیمیاباران کراون؟ ئەویش دەمودەست هاتنـە وەڵامو وتـی: تەنیا لەبەر ئەوەی کورد بووین!.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

مەکتەبی بیروهۆشیاری

پێیان دەوتین ئێوە جەلالین.. موخەڕیبن

مەکتەبی بیروهۆشیاری

پێیان دەوتین ئێوە جەلالین.. موخەڕیبن

لەئەنفالدا؛ هیچ پاساوو تۆمەتو بیانویەك نەبوو. ژنو منالّو پیرو خەلّکی بێدیفاع بەو جۆرەی بەسەریاندا هات مامەلّەیان لەگەلّدا بکرێت.

لەچەرخی تازەدا ئەوەی جەلادەکان بەئەنفالکراوەکانیان کردوە, بەپێوانەی گشت یاسا ئاسمانیو زەمینیەکان؛ نەك هەر جێی نابێتەوە, بەلّکو قبولّی ناکاتو ریسوای دەکات, چونکە ناجۆریو نامرۆڤانەیی رەفتاری جەلادەکان دەرهەق بەژنو پیرو جوانی ناوگرتوخانەکان بەجۆرێك بووە مەگەر هەر خودی ئەنفالکراوەکان بتوانن بیگێڕنەوەو گوزارشت لەو ژانو ئازارو زولّمە بکەن.

فەوزیە مەحمود ئەشرەف یەکێك بوو لەشایەتحالّەکانو لەکۆمەلّگای زێڕینۆکی پارێزگای سلێمانیەوە هاتبوو, لەدایکبووی سالّی هەزارو نۆسەدو پەنجا بوو.

بەخەمێکی قولّەوە باسی لە ئەتککردنی پاکیزەکان دەکرد بەدەستی ئەفسەرو بەشێك لەپاسەوانەکانی نوگرە سەلمان.

فەوزیە وتی: شەویوا هەبوە ئەو زالّمانە پێنج تاشەش کچیان لەقاعەکان دەبردە دەرەوەو بەزۆر دەیانبردن بۆلای خۆیان.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

هەروەها بەسەرهاتی سك درِینی سەرکەوتی کوڕی بۆ دادوەر گێڕایەوە, کەلە نوگرەسەلمان لەگەڵیدا بووە.

سەرکەوت ئەو وەختە تەمەنی هەشت نۆ ساڵان بووە, کاتێك بۆ پەیداکرنی تەنەکەیەك ئاو فەوزیە خۆی دەگەیەنێتە مەقتورەی ئاوی سەربازەکانی گرتوخانەکەو سەرکەوتیشی لەگەڵدا دەبێت.

یەکێك لەسەربازەکان بەقیڕەو هاوار پەلاماریان دەداتو بەتفەنگەکەی دەستی کەحەربەی پێوە بووە, کاتێ رایدەوەشێنی سەرکەوت بەردەکەوێتو سکی دەدڕێ.

ئەم رووداوە بەبەرچاوی ئەفسەرو دەرەجە دارەکانەوە سەربازەکە ئەنجامی دەدات بەبێ ئەوەی هیچی لەگەڵدا بکەنو؛ پێی بڵێن بۆوات کرد.

دوای تەواو بوونی گێڕانەوەکەی دادوەر لەپرسیارێکیدا بەفەوزیەی شکایەتکاری وت: ئەو ئەفسەرو سەربازانەی لەوێ بوون نەیان دەوت لەبەرچی ئێوەیان هێناوە بۆ ئەو شوێنەو بەو شێوازە رەفتارتان لەگەڵ دەکەن؟.

فەوزیە هاتە وەڵامو بەدادوەری وت: نەوەڵڵا پێیان نەدەوتین, بەڵام چەند جارێك کەتوڕە دەبوون پێیان دەوتین ئێوە جەلالین.. ئێوە موخەڕیبن.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

مەکتەبی بیروهۆشیاری

بەگومانم لەبوونی نوگرە سەلمان

مەکتەبی بیروهۆشیاری

بەگومانم لەبوونی نوگرە سەلمان

صابر ئەلدوری سەرۆکی ئیستخباراتی رژێمی بەعس لەیەکێك لەدانیشتنەکانی دادگای ئەنفالدا ئەم قسەیەی کرد.

کچە کوردێکی شایەتحاڵ باسی لەخراپی گوزەرانی خۆیان‌و ئەو بارودۆخەی تێی کەوتبوون لەگرتووخانەی نوگرە سەلمان دەکرد, ئەو پەتاو نەخۆشی‌و مردنەی بەسەر گیراوەکان دەهات‌و, ئەو تەعداو زوڵمەی لەدەستدرێژی لەسەر کچان‌و ژنان دەکرا بەوردی دەگێڕایەوە.

شایەتحاڵەکە بەسادەیی خۆیەوە؛ وێنەی رووداوەکانی دەدایە بەرگوێی ئامادەبوانی ناو هۆڵی دادگاکە.

کچەکە وتی: ژیانمان وەك جەهەنم وابوو, هەر رۆژەو مردنی هێواشی چەندین ئازیزی خۆمانمان بەبەرچاوی خۆمانەوە دەدی .

لەوەش خراپترو ناخۆشتر لەدەرەوەی قاعەکان لاشەی مردووەکان دەخرانە ژێر لم، ئینجا سەگەڕەش‌و سەگگەلی تر لاشەکانیان دەردەهێناو دەیان خواردو؛ دەیان شێواندن.

دوای ئەوەی شایەتحاڵ لەقسەکانی بووەوە دادوەر محەمەد ئەلعرێبی رووی کردە تۆمەتباران‌و پێی راگەیاندن پرسیارو تێبینیەکانی خۆیان رووبەروو شایەتحاڵ‌و شکایەتکار بکەنەوە.

لەنێو قسەی تۆمەتباراندا ئەوەی پەیوەندی بەخودی ناوو بوونی نوگرەسەلمانەوە هەبوو وەکو گرتووخانە, لەیەکێك لەدەربڕینەکانیدا صابر ئەلدوری وتی:

لەراستیدا من گومانم هەیە کەبینایەك یان سەربازگەو گرتوخانەیەك هەبێت بەناوی نوگرە سەلمانەوە!. لەبەر ئەوەش باوەڕ بەو قسانە ناکەم کەدەوترێت.

هەر لەو ساتەوختەدا یەکێك لەئەندامانی دەستەی داواکاری گشتی داوای لەدادگا کرد بەپێکهێنانی لیژنەیەك بۆ بەدواداچوون‌و ساغکردنەوەی بوون و نەبوونی بینای نوگرە سەلمان. دادوەریش دەستبەجێ بڕیاریدا بەپێکهێنانی لیژنەکەو داوای کرد بڕیارەکە تۆمار بکرێت.

ئەوەی پێویستی بە تێڕامان هەیە ئەو شێوازی مامەڵەکردن‌و کۆڵەوارییە بوو کەتۆمەتباران بەشپرزەییەوە لەماوەی موداخەلەکردنیاندا دەیان نواند, ئەگینا خودی صابر ئەلدوری‌و تۆمەتبارانی تر؛ لەئامادەبووانی هۆڵی دادگاکە باشتر دەیانزانی ئەو گرتووخانەیە هەبوەو لەکوێیەو بەچ شێوازێك هەزاران کوردی ئەنفالکراویشی تیادا کوژراو ئەتکراو کرانە ژێر لمەوەو نەگەڕانەوە.

تۆمەتباران بۆ لەخشتەبردن‌و شێواندنی راستیەکان چەندین تەڵەکەبازییان بەکاردەهێنا بۆ خۆ دەربازکردن لەو شەرمەزاریەی لەچوارچێوەی ئەو قەفەس‌و رووبەڕووبوو نەوەیەی کیژانی زوڵم لێکراودا تێی کەوتبوون, بەڵام ئازادی‌و حوکمی قانون تائەوپەڕی پێدانی ماف مامەڵەی لەگەڵ هەمووان‌دا دەکرد, تاوەکو بگەنە دوا بڕیارو بیانوو بڕین.

لەبەر ئەوە جگە لەو هەموو شایەتحاڵەی باسیان لەنوگرە سەلمان‌و دەردەسەریە بەسەر هێنراوەکانیان دەکرد, کەلە دەیان کەس زیاتر بوون.

هێشتا بۆ باشتر دەرخستنی رووی راستییەکان دادوەرو دەستەی داواکاری گشتی زۆر ژیرانە لەگەڵ ئەو رەوشەدا هەوڵیان دەدا بڕۆن, تا دەگەنە دوا ئەنجام.

ئەگینا شایەتیدانی چەند شکایەتکارێك لەسەر بوون‌و ژان‌و زامەکانی ناو نوگرەسەلمان بۆ خۆی نەك هەر حاشا هەڵنەگر بوو, بەڵکو پیشاندان و دەرخستنی رووی نامرۆڤانەی صابر ئەلدوری‌و هاو قەفەسیەکانی دەگەیاندە ئەوجی حەقیقەت.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

هێز لەسادەییدا

مەكتەبی بیروهۆشیاری

هێز لەسادەییدا

ئـەو شـایەتحاڵانەی لەسـاتەوەختەكانی سـكاڵاكردندا, ئـەو پـەڕیی سادەیی‌و خاكێتی خۆیان پیشاندا. لەئەوجی هێزو بڕوا بەخۆوە بـوون و دەرخەری حەقیقەتی گێڕانەوەی راستی رووداوەكان بوون بۆ دادگا.

ئەوەی ئەوان گێڕایانەوە مەگەر هەر خۆیان بتوانن بەوجۆرەو بـۆ یەكەم جار لەبەردەم دڕندەترین جەللادی سـەدەی نوێ‌و لـەناو هـۆڵی دادگـاو؛ بەبەرچـاوی رای گـشتی دونیـاو میدیاكانــەوە بیــدركێنن و, گوزارشت لەناخ و بەسەرهات و دەردە سەریەكانیان بكەن.

بۆ پیاوو ژنێك كەگشت تەمـەنی لەگونـدی دوورە دەسـت و كـوێرە دێدا بەبێ خوێنـدن و خوێنـدەواریی بەسـەربردبێ‌و, كـەمترین ئاگـایی لەدادگاو مەسەلە یاساییەكان هەبووبێ‌و, بتوانێ بـەوجۆرە ئیفادەكـانی پێشكەش بكات.. لەهەناوی ئـەو هونـەری دەربڕینـەدا هێزێكی گـەورە بەدی دەكرێت.

زۆربەی جارەكـانیش بینـەرو دەسـتەی دادگاكـەش سەرسـام بكـات, ئـەوا هونـەرێكی بـەرزە.. هـەروەها ئەگـەر بەشـێك لەگێڕانەوەكانیـشی

نەبێتە مەحزەرو نەنوسرێو, باس لەمردنی منداڵ و رووخانی گوندەکەیو هەبوونی لاشەی گوندنشینەکانی بەتەنیشتیەوە بکات, بۆخۆی دەرخەری گەورەیی تاوانەکەو ئەو واقیعە رەش و تاڵەی ناو رۆژگاری ئەنفالە.

ئەو دەربڕینانە پەیوەندی بەسۆزو کەوتنە ژێرباری عاتیفەوە نییە, وەکو هەندێك لەرۆژنامەکاندا کەوتونەتە هەڵای رەخنەگرتن لەچەند شایەتحاڵێك.

راستە کورت دەبڕین و ئەوەی گرنگە بۆ دۆسیەو دادگاکە بوترێ باشترەو؛ پێشتریش واچاکترە شایەتحاڵ چەند جارێك رابهێنرێ.

بەڵام لەدواجاردا ئەوەی شایەتحاڵەکان لەگوزارشتکردن لەمەینەتیەکانی خۆیان و ئەوەی بەسەریاندا هاتووە, زیانی بۆ دۆسیەکەو ئیفادەکانیان نابێ, بەڵکو لەڕووی سۆزەوە کاریگەری دادەنێ لەسەر ئەوانی تری دەرەوەی دادگا.

ئەمەش بۆخۆی جێیەك دەگرێ. کەوابوو ئەوەی چاودێرانی دادگاییەکەو ئێمەمانان رەوشی بەرێوەچوونی دانیشتنەکان موتابەعە دەکەین, کەمترین خۆهەڵکێشان و خۆنواندن و زیادەڕۆیی لەلایەن شایەتحاڵە سادەو هەڵقوڵاوەکانی ناو ژان و ئازارەکانی ئەنفالەوە نابینین.

دیارە شڵەژان و کەموکورپیش لەدەربڕین و شێوازی بەیەکەوە بەستنی رووداوەکان لای یەك دوو شایەتحاڵێك بەدیدەکرێ.

بەڵام ئەمە ناکاتە ئەوەی بووترێ, شایەتحاڵەکان لەئاستی پێویستدا نین و نەبوون. بەڵکو لە دەرئەنجامدا دەتوانین بڵێین هێزی شایەتحاڵەکان بەسادەیی خۆیانەوە ئەگەر زیاتر نەبێ, لەبەڵگەو نوسراوو دۆکیۆمێنت و شریتە دەنگییەکانی خودی تاوانباران ئەوا هیچیان لەبەهێزکردنی دۆسیەکە کەمتر نییە.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

سەدام‌و شەرەف

مەكتەبی بیروهۆشیاری

سەدام‌و شەرەف

لـەو لائیحەیـەی بـەڕێز داواكـاری گـشتی مـونقز ئالفرعـەون لەیەكـەم دانیـشتنی دادگـادا خـستیە روو؛ سـەبارەت بەناسـاندنی كارەساتەكانی ئەنفال‌و ئەو تاوانانـەی لـەو چوار چێوەیەدا روویـداوە. سەرەتایەك بوو, تیایـدا هـەموو تاوانبـارانی بەتـەواوی هێنایـە شـۆك‌و شـڵەژان. چـونكە بـەوردی ئاماژەی‌ـدا بەهەریەكـە لەتاوانـەكانی دژی مرۆڤایەتی‌و تاوانی شەڕو تاوانی قڕكردنـی رەگـەزی؛ كەجینۆسایدیان پێ دەسەلمێنرێ‌و. بەپێی یاسای نێودەوڵـەتان لەگـەورەترین تاوانـەكان دەژمێردرێن، سەدام حـسین لەبەرامبـەر ئـەو تاوانانـەدا خـۆی كڕكـرد, تەنیا لەسەر یەك تاوان هاتە وەلاّم، ئەویش دەسـتدرێژی سێكـسی بـوو بۆ سەر كچان‌و ژنـانی ئـەنفالكراوو, حاشای كـرد كـەتاوانی لـەو جـۆرە لەسـایەی دەسـەلاّتی ئـەودا رووی دابـێ.. بێـدەنگی ئـەو لەبەرامبـەر ئـەنفالكردن‌و گونـدو رەزو بـاخ سـوتاندن‌و, لەگـەڵ ئەوەشـدا زینـدە بەچاڵكردنی منداڵ‌و ژن‌و گەورەو بچوكی كورد، لەرووكەش‌و ناخیشدا بەمەسـەلەیەكی ئاسـایی دانـا.. بـەلاّم تـەنیا لـەزاهیردا (اغتـصابی) پـێ

هەزم نەکرا. چونکە راستەوخۆ لەرێگەی تەلەفزیۆنەوە پەخش دەکرا. کاتێکیش لەیانزەهەمینو دوانزەهەمین دانیشتنی پێش نیوەڕۆو دوای نیوەڕۆی دادگادا، دوان لەشکایەتکارو شایەتحاڵەکان باسیان لەشێوازی مامەڵەکردنی ئەفسەرو پیاوانی رژێمەکەی بەعس دەکرد لەگەڵیان لەگرتوخانەکانی دوبزو تۆپزاوەو نوگرەسەلمان کەچۆنو بەچ شێوازێکی نامرۆڤانە ویستویانە پاکیزەییان لەکەدار بکەن, بەبەرچاوی سەربازو گیراوەکانی ترەوەو بردنیان لەناوەختە شەودا بۆ ژوورە تاریكو ناشرینەکانیانو بەمەبەستی دەستدرێژی کردنە سەریان، شایەتحاڵی یەکەم کاتێك باسی لەو سوکایەتیانە دەکرد کەپێی کراوەو دوای لەدەستدانی خوشكو براو مردنی دایکی بەبەرچاوی خۆیەوەو دابڕینی باوکی لێیان بەبەردەوامی تەعدای لێدەکراو هەموو ساتێ لەپای ئەو نالەباریانە خۆزگەی مەرگی دەخواست.

لەدەرئەنجانی ئەو مامەڵە نامرۆڤانەی بەعسیەکان، سەدام حسێنو عەلی کیمیاویو هاوەڵەکانی نەك هەر نقەیان لێوە نەدەهاتو هیچ یاساوو قسەو وەڵامێکیان بۆ ئەو گێڕانەوەی راستیانە نەبوو، کەشایەتحاڵەکان بێ پەردە قسەیان لەبارەوە دەکرد؛ بەڵکو خودی سەدام لەو ساتەوەختەدا ئەو قورئانەی کەبەدەستیەوە بوو، کەتەنیا بۆ ساختەکاریو بەردەوامیدان بەهەڵخەڵەتاندنی رای گشتی, لەگەڵ خۆیدا هێنا بویە هۆڵەکەوە، دەقی قورئانەکەی کردەوە، بۆ ماوەی زیاتر لەچارەکە سەعاتێك چاوی لەسەر لاپەڕەیەکی قورئانەکە بوو،

دیار بوو کەهەر بۆ خۆخلەفاندنو خۆ دزینەوە بوو لەو باسەویژدان هەژێنانەی ئەو کیژۆڵە کوردەی؛ کەبەوپەری سادەیی خۆیەوەو بەکاریگەریەکی دەروونی ناخ سوتاندنەوە ئەو تاوانانەی دەرهەقی کراوە دەگێڕایەوە. خۆ کەڕکردن لەئاست ئەو حەقیقەتە تاڵانە، ئەو هاتنە گۆیەی دانیشتنی یەکەمیشی دەم بەست کرد, کاتێك داواکاری گشتی لەناو لائیحەکەیدا باسی لەئەتککردنی کیژۆڵەی کورد کرد بەدەستی بەعسیەکان. هەر لەهەمان دانیشتندا دوای ئەوەی دادوەر داوای کرد شکایەتکارێکی تر بێتە هۆڵەکەوەو ئیفادەی خۆی بدات. شۆڕە ژنێکی تر بەجلو بەرگی کوردیەوە رووی کردە دادوەرو, دەستی کردە گێڕانەوەی ئەو زوڵمو تاوانانەی دەرهەق بەخێزانو هاوزمانو هاوگوندیەکانی کراوە. پاشان باسی لەگواستنەوەیان بۆ قەڵای قۆرەتوو, پاشتر بۆ دوبزو؛ ئینجا نوگرەسەلمان کرد. لەباسکردنی ئەو دەستدرێژیانەی کراوەتە سەری هەمدیس صدام، لەگەڵ ئەوەی ژنە کورد کەوتە باسی ئەو بێ ئابڕوییەی دارودەستەکەی صدام دەرهەقیانی کردوە, ئەمیش یەکسەر لەسەر کورسیەکەی خۆی لەناو قەفەسەکەوە بەدانیشتنەوە بەلای دەستەچەیدا وەرگەڕاو دەستی کردە نوێژکردن بەو جۆرە خۆی خەریك کردو زیاتر لەهەشت دەقیقەی پێ چوو, گوایە نوێژ دەکات. بەبێ ئەوەی دادوەریش ئاگاداری بکاتەوە لەوەی؛ کەپێویستە نوێژەکەی دوابخاتو گوێ بۆ ئەو چەرمەسەریانە رادێرێ, کەبەسەر کوردیاندا هێناوەو نوێژەکەی

دوابخات بۆ کاتی پشوو. لەو دانیشتنانەدا زۆرترو زیاتر روون بووەوە کەسەرانی ئەو ڕژێمە چەند بستە زمان‌و دەستەوەستان بوون, لەبەردەم سایدەیی گوفتارو ئیفادەی پاکیزەکانی کوردستاندا. لەناویشیاندا سەدام کەلەوان زیاتر خۆی بەشەرەفمەند دەزانیێو، بێدەنگی‌و شلەژانی‌و خۆکەڕکردنی هەڵبژارد.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

گۆڕی بەکۆمەڵ دوور لەسیاسەت

مەکتەبی بیروهۆشیاری

گۆڕی بەکۆمەڵ دوور لەسیاسەت

گۆڕە بەکۆمەڵەکانیش دواجار دەبنە کارتێکی بەهێزتر, لەپاڵ ئەو هەموو کارتانەی لەدۆسیەی ئەنفالدا تاوانبارانی ئەنفالیان پێ ڕووبەڕوو دەبنەوە, وەکو چۆن لەدەستپێکی دادگاییەکەدا ئاماژەدان بەگۆڕەکەی (حەزەر)ی لای موسڵ و؛ ئەوانەی جنوبی عیراقیش، بەشێکبوون لەخاڵە بەهێزەکانی ئەو لائیحەیەی داواکاری گشتی لەبەردەم دادگادا پێشکەشی کرد.

لەهەمووشی گرنگتر راگەیاندنی ئەو پشکنینانە بوو کەشارەزایانی نێودەوڵەتی لەبواری ناسینەوەی ئێسک و پروسک و مێژووی تیاچوونی مرۆڤەکان، ئەو گۆڕانەیان هەڵداوەتەوەو دوای پشکنین ناسراوەنەتەوە کەکوردن و لەشاڵاوەکانی ئەنفالدا تیاچوون.. هێنانە ناو دادگای ئەو تیمە هێنانە ناوەوەی بەڵگەیەکی جیهانی زانستی بیانوو بڕترە..

لەئێستادا ئەوەی دەمێنێتەوە ئەو راستیەیە کەسوکاری ئەنفالەکان دوای دەستپێکردنی داداگاکردنی بەشێك لەتاوانبارانی ئەنفال, هێشتا

چاوەڕوانی هێنانەوەی ئێسك و پروسكی ئازیزە لەدەست چووەكانیان, بەتایبەتیش پاش ئەوەی ئەوان و هەموولایەكیش تێگەیشتن, كەتەنیا كەسێك لەو سەدان هەزار كەسە بەزیندوویی لەسەر ئەرزدا نەماون و زیندە بەچاڵ كران.

سەرباری ئەو حەقیقەتە تاڵ و جەرگبڕانە، جگە لەسزادانی تاوانباران بەهیوای شادبوونەوەن بەجل و ئێسك و پروسكەكان، تاوەكو چیتر گۆڕ غەریب نەبن و لەئامێزی نیشتمانی دایكدا بەڕێو ڕەسم و بەدیار كەسوكارەكانیانەوە بەخاك بسپێردرێن.

ئەوەی تێبینی دەكرێ هیچ لایەنێك بەتاسەو جدیەتەوە لەدووی میكانیزمێكی عەمەلی و گونجاودا ناگەڕێن, بۆ ڕەواندنەوەی ئەو خەمەی كەسوكاری ئەنفالەكان و, لەپاڵیا ئەركی ئەخلاقی و نیشتمانی خۆیان بەجێ بگەیەنن، ئەمە جگە لەوەی تاكاتی نووسینی ئەم بابەتەش, ڕۆژانە لێرەو لەوێ لەهەواڵی ڕۆژنامەو كەناڵەكانی تری ڕاگەیاندنەوە دەبیستین و دەبینین لەنزیك فلان شارۆچكەی جنوبی عێراق و لەفیسار سەحرای عەرەبستاندا گۆڕی بەكۆمەڵ دەدۆزرێتەوە؛ زۆرینەی ئەو گۆڕانەش بەجلوبەرگی بەكفن بوویاندا دەناسرێنەوە كەلە كوردە ئەنفالكراوەكانن.

دووبارەو چەند بارەبوونەوەی لەم جۆرە هەواڵانە لەشوێن و بەشێوازی جیاجیاو، نەجوڵان و نەبزوانی حكومەت و دەسەڵاتی ئێمە بۆ بەپیرەوە چوون و دانانی ڕێوشوێنی پێویست بۆ هێنانەوەیان وای

لەخەڵك و كەسوكاری ئەنفالەكان كردووە ئەو هیوایەشیان لەلا كزتر ببێ.

لەرابردوودا ڕێكخراوی تایبەت بەهێنانەوەی گۆڕە بەكۆمەڵەكان لەلایەن وەزارەتی ئاوارەو ئەنفالەوە دامەزرا.

بێ جێیی نابێ بپرسین؛ كوا كارو كردەوەكانیان؟ لەم درەنگ وەختانەشدا تەرمی (٥١٢) قوربانی لەبەرزانییەكان هێنرانەوە كوردستان، ئەویش لەرێگەی سەركردە بارزانیەكانەوە، مشوری عەشیرەتەكەی خۆیان خواردووە كارێكی باشیان كردوە.

بۆیە حەقە بپرسین ئاخۆ كێ لەخەمی هێنانەوەی ئێسك پروسكی (١٨٢) هەزار مرۆڤی گۆڕ غەریبی ئەنفالبوودایە,

وەك چۆن شورەییەو نابێ هیچ حزب و لایەنێك ئەنفال و, دۆسیەكەی و, گۆڕە بەكۆمەڵەكان بخاتە چوارچێوەی سیاسەتەوەو، بەو مەرام و بیانووەوە كاریان لەسەر بكات.

ئاوەهاش ناكرێ لەدیدی حزبییانەوە بڕوانرێتە ئەو كۆستە گەورانەو، بەكارهێنانیان لەبەرژەوەندی ئەم لایەن یان ئەو لایەندا.

بەتایبەتیش كاتێك بەبیردا هاتنەوە بۆ هێنانەوەیان, دەبێ لەناو خەڵك و، لەكام ناوچەو لەكوێ زۆرترین قوربانی ئەنفالی لێیە، ئالەوێدا بنێژرێن.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

باشترین قەرەبووكردنەوە

مەكتەبی بیروهۆشیاری

باشترین قەرەبووكردنەوە

زەحمەتە هیچ دەسەلاٌتو وڵاتو بانكێكی گەورەی نێو دەوڵەتی بتوانێ بەبارتەقای ئەو زیانو لەدەستدانەی كورد لەئەنفالدا لێی كەوتوە, بەنیوەو بگرە كەمتریش قەرەبوو بكاتەوە.

ئەگەر هەموو كوردستان پڕ بكەن لەخێرو بێری مادی, ئەوا هێشتا ناتوانن بڕێكی باش لەو كاریگەریە خراپو لێكدابڕانو هەڵتەكاندنانەی بەسەر كۆمەڵگای كوردەواریدا لەساڵی هەشتاوهەشتدا هێنرا پارسەنگ بدەنەوە.

جگەلە سوتانو لەناوبردنی ئەو هەزاران گوندو رەزو باخو بێستانو كانیاوو سەرچاوە گرنگانەی ژێرخانو ژیان, لەگەڵ ئەوەشدا لەكوشتنو بێسەرو شوێنكردنی ئەو سەدان هەزار مرۆڤە بێدیفاعە, لاموانیە بەگرتنەبەری هیچ رێو شوێنو بەرنامەیەك چەند گەورەو فرەلایەنیش بێت بتوانێ لەچێوەی ناولێنانی قەرەبووكردنەوەی زیانەكانی شاڵاوی ئەنفالدا جێی خۆی بگرێت.

لەبەر رۆشنایی ئەو راستیانەش پێوستە هەموو لایەك‌و رای گشتیش ئەو حەقیقەتەیان لەبەرچاو بێت کەبەر لەهەر کەس‌و لایەك کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال کوردوتەنی (گیرفانیان نەدوریوەتەوە)و لەچاوەڕوانی قەرەبووکردنەوەی مادیدا نین.

ئەو ژانە بەسوێیانەش کەهەتا لەژیاندا مابن پێوەی دەتلێنەوە, بەهیچ کەرەستەو تفاقێکی مادی سارێژ نابێت‌و تەعویزی لەدەستچوونی ئەو هەموو رۆح‌و گیان‌و ژیانەیان کەبەر لەئەنفال تێیدا ئەژییان پێی نادرێتەوە. بەلام ئەوەی لەم دۆخەدا کەسوکاری قوربانیانی ئەنفال بەپلەی یەکەم مەبەستییانەو؛ چاوەڕوانی ئەکەن, دادگاییکردنی تاوانبارانی ئەنفالە بەشێوازێکی عادیلانە.

هەر ئەوەش لای ئەوان باشترین‌و شیاوترین قرەبووکردنەوەیە بۆیان, خۆشیان تەنیا خوازیاری ئەوەن لەبەر چاوی دونیاو هەموو رێکخراوە مرقدۆست‌و زلهێزەکانی جیهان؛ ئاکام لەماوەی سزادانی ئەو تاوانبارە گەورانەی عیراقەوە بەدرشتی بزانن لەرۆژی خۆیدا چ شالاوێکی دڕندانەی بێوێنە دژ بەهەموو بەهاکانی مرۆڤ‌و مرۆڤایەتیان بەسەردا هێنرا.

هێشتاش لەناو غوباری ئەو کۆستەو, ژانی ئەو زامە بێ قەتماغانەدا رۆژگار دەیانگوزەرێنێ.

حەقوایە رای گشتی‌و دونیاش بەر لەهەر شرۆڤەو خوێندنەوەیەك, ئەو راستیەیان لا بچەسپێ کەباس هاتە سەر

قەرەبووکردنەوەی کەسوکاری ئەنفالکراوەکان‌و؛ ئەوانەی لەشالاوی ئەنفالدا بەهەر بارێکدا زیانیان بەرکەوتوە (بێجگە لەوەی هەموو جۆرە مافێکیان هەیە) باشترین قەرەبووکردنەوە بۆ ئەوان بەر لەهەرشتێکی تر بەرێوەچوونی رەوتی دادگاییکردنی تاوانبارانە بەشێوەیەکی دادپەروەرانەو, بەسزا گەیاندنیانە لەچوار چێوەی یاساو عەدالەتدا.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

کەم, یازیاتر لە١٨٢ هەزار

مەکتەبی بیروهۆشیاری

کەم, یازیاتر لە١٨٢ هەزار

هێشتا ئامارێکی دروستو تەواو لەسەر ژمارەو؛ ڕێژەی هەموو ئەو کۆمەڵە مرۆڤو خەڵکەی ونکرانو تیاچوون لەئەنفالدا لەبەردەستدا نیيە.

ئەم کەلێنە دەگەڕێتەوە بۆ کەمتەرخەمی حکومەتی هەرێمی کوردستانو ئەو دامودەزگایانەی ئەرکی ئامارو کاروباری ئەنفالکراوەکانیان لەئەستۆ بووە.

چەند هەوڵێکی تاکەکەسیو هیتر دراون, بەڵام گشتگیرو هەمەلایەن نەبوونو نین, کەئامارێکی ڕاستو سەرجەم ناوچە ئەنفالکراوەکانی کوردستان لەگوندو شارۆچکەکانی لەخۆگرتبێ.

ئەو ژمارەیەی بڕاوەتە باڵای کۆستی ئەنفال (١٨٢)هەزار, جگەلەوەی ژمارەیەکی سیاسییە, لەناو ئەدەبیاتو نوسینو ڕاگەیاندنیشدا چەسپیوە.

باس کەهاتە سەر ژمارەی ئەنفالکراوەکان بە(١٨٢) هەزار ناودەبرێن. لێرەدا قسە لەسەر کەم یان زۆری ژمارەی قوربانییەکان نیيە, بەدەر لەو ژمارەیەی ناوەندە سیاسیو ڕاگەیاندنەکانی کوردستان ئاماژەی پێ دەدەن ئەوەندەش ڕەمەکی نیيەو؛ نزیکە

لەژمارەی دانیشتوانی ئەو هەزاران گوندانەی بەر شاڵاوەکان کەوتن و سوتێنران و تەختی زەوی کران.

لەماوەی رابردوودا چەندین ناوەندی مافی مرۆڤی جیهانی و کەسایەتی عەرەب و خودی ئەنجامدەرانی تاوانی ئەنفال باسیان لەژمارەی نزیك و هەندێ جاریش زیاتر کردوە لەسەدو هەشتاو دووهەزار.

لەیەکێك لەدانوستانەکانی نێوان بەرەی کوردستانی و رژێمی بەعسدا لەساڵی ١٩٩١ , لەوەڵامی داوایەکی سەرکردایەتی کورددا سەبارەت بەچارەنووسی(١٨٢) هەزار کەسی ونبوو لەکارەساتی ئەنفالدا, عەلی کیمیاوی لەو پرسیارەو بەتایبەتیش لەو ژمارەیە سەغڵەت دەبێ و بەتوڕەییەوە دەڵێ: تێکڕای ئەو ژمارەیەی لەئەنفالدا کوژراون لەسەد هەزار زیاتر نەبووە.

(میدڵ ئیستووۆچ) لەراپۆرتی خۆیدا سەبارەت بەژمارەی ئەو کەسانەی لەئەنفالدا لەناو براون, لانی کەمی بەپەنجا هەزار یان رەنگە (١٠٠) سەد هەزار کەسی خەمڵاندووە, کەزۆربەیان ژن و منداڵ بوونە. هەروەها ئاماژە بەوەش دەدات ئەو تیاچوونە لەساتەوەختی شەڕو پێکدادانەکاندا نەبوە.

سەمیر خەلیل کەناوی راستەقینەی نوسەری عێراقی کەنعان مەکیەیە, لەچاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ رۆژنامەی (دی تاگس چای تونگ)ی ئەڵمانی سەبارەت بەکوردقڕان دەڵێ: لەلایەن رژێمی

بەعسەوە (١٠٠تا٣٠٠)هەزار مرۆڤی کورد لەناوبراون و زۆربەیان لەکاتی شاڵاوەکانی ئەنفالدا بووە.

شایەتحاڵێکی گەرمیانیش لەساتەوەختی بردنی ئەنفالکراوەکاندا بەرەو جنوب تەنیا لەدڵی خۆیدا دەپرسێ: خوایە ئەو هەموو قافڵە خەڵکەی دەرۆژە بەسەریەکەوە دەبرێن و کۆتایی نایە بۆ کوێیان ئەبەن!.

کەم یان زۆری ژمارەی قوربانیان کاریگەری ئەوتۆی لەسەر دۆسیەکە نابێت, بەپێچەوانەی هەندێك لەوانەی راڤەی تری بۆ دەکەن.

لەراستیشدا ئەگەر کتومت ئەو ژمارەیەی باس دەکرێت راست دەرنەچێ, ئەوا خودی ئەنجامدەرانی تاوانی ئەنفال دانیان بەسەد هەزارێکدا ناوە کەکوشتونیانن لەئەنفالدا؛ بێگومان سەدان هەزاری تریشیان بەنەخۆشی و پەرتەوازەیی لەئۆردوگا زۆرەملێکاندا ژیان دەگوزەرێنن.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

بەرەو دادگا

مەکتەبی بیروهۆشیاری

بەرەو دادگا

دوای ئەوەی لەلایەن دادگای باڵای تاوانەکانەوە بۆ ئامادەبوون لەچەند دانیشتنێکی دادگادا؛ وەکو میوانی چاودێر داوەت کراین بەشداری بکەین لەبینینی چۆنێتی بەڕێوەچوونی ڕەوشی دادگاییەکە, ڕووبەڕوو لەناو هۆڵی دادگادا, جۆری مامەڵەکردنەکان لەگەڵ یەکدیداو بەتایبەتیش کەهەندێك لە گفتوگۆو لێپرسینەوەکان لەتەلەفزێنەوە پیشان نەدەدران.

بەو مەبەستە ڕۆژی هەینی ٢٠٠٦/١٠/٦ لەگەڵ هەریەك لە (محەمەد حەمەساڵح تۆفیق, لەتیف فاتیح فەرەج, تەها سلێمان, عومەر محەمەد, عەبدوللا کەریم مەحمود, مەجید ساڵح, سالار مەحمود), بەو پێیەی ئەم ناوانە لەو کەسانەن لەڕووی نوسین و کاری ڕۆژنامەوانییەوە, بایەخ بەئەنفال و تراژیدیاکان دەدەن.

کاتژمێر دووی پاش نیوەڕۆ لەسلێمانیەوە بەفڕۆکەی مەدەنی بەڕێکەوتین بەرەو بەغدا, بەر لەفڕینی ئێمە شایەتحاڵەکانیش بەفڕۆکەیەکی تایبەت کاتژمێر دوانزەی نیوەڕۆ ڕۆیشتن. بەر لەوەی بگەینە ناو هۆڵی چاوەڕوانی فڕۆکەخانەکە شایەتحاڵکانمان بینی کەسێکیان لەگەڵدا بوو بەرپرسێکی حکومەتی هەرێم بوو.

هەر لەدوورەوە بەدەنگێکی بەرز پێی وتین ئەوە شایەتحاڵەکانم هێناوە! بەبێ حسابکردن بۆ هیچ حاڵەتێك‌و ئامانەتی پاراستنی وەزیفەکەی, چونکە لەو ناوە ڕێبوارو خەڵکانی تریش هەبوون.

لەوەوە جارێکی تر ئەو قەناعەتەم لازیندوو بووەوە کەئەم کوردە نهێنی‌و حساباتکردنی وردو هەندێ مەسەلە هەیە نایزانێ‌و هێشتا زۆرمان ماوە!.

کەفڕۆکەکە فڕۆکەخانەی بەجێهێشت, بۆ یەکەم جارم بوو کوردستان لەئاسمانەوە ببینم, بۆ یەکەم جاریش تێگەیشتم وڵاتەکەم وشك‌و چۆڵ‌و کەم سەوزاییەو هێشتا سود لە ئاوو ڕووبارو کانیاوەکانی وەرنەگیراوە بۆ جوانکردنی, تورکیاو ئێرانم لەئاسمانەوە بینیوە چەندە تەڕوو زەمینی یەکپارچە باخ‌و دانەوێڵەو سەوزایی بوو.

کوردستام لەئاسمانەوە بینی وڵاتی هەژاریی‌و وشکایی.

یەکەم جاریشم بوو سواری فڕۆکەی عیراقی ببم کەهەرگیزو جارێکیش بەو جۆرە بەخەیاڵمدا نەهاتبوو, ڕۆژێك بێت‌و فڕۆکەی ئەو وڵاتەی هەموو تەمەنی منداڵی خۆم‌و خوشك‌و براو دایك‌و هاو گوندییەکانمی پڕپڕ کردبوو لەترس‌و تۆقاندن. بەتایبەتیش بۆ مەبەستێکی وەك ئەوەی ئێمەی بۆ بانگهێشت کرابووین هەرگیز چاوەڕوان نەکراوبوو.

لەوڕێڵە ئەو گوندەی کەدەکەوێتە قولایی گەرمیان‌و لەساڵی ١٩٨٢ تاوەکو ئەنفالەکان لەوێ نیشتەجێ بووین, هەرکە دەنگی فڕۆکەو

کۆپتەر ئەهات. قیژەو هاواری هەمووان, مرۆڤ‌و ئاژەڵی ئاوایی تێکەڵ ئەبوو, ئەو ترس‌و هاوارە لەگەڵ گەورە بوونما هەر گەورە ئەبوو.

قەت ئەو ترس‌و زەندەق چوونەم لەبیرناچێ؛ کە(سیروان‌و سۆران) کاتێك کۆپتەر ئەهاتە سەر ئاوایی‌و رامان دەکردە ناو (مەلجەئەکەوە) لەناو مەلجەئەکەدا هاواریان ئەکرد, دایە چەقۆیە بکە بەسکمانا بائیتر گوێمان لەو دەنگە نەبێ.

ئەبێ چی لەدەنگی تەیارەو کۆپتەر تۆقێنەرو ترسێنەرو مەرگهێنەرتر بێ؟ بەو پەڕی دڵنیاییەوە هیچ؛ بەتایبەتیش ئەو کاتەی هەست دەکەی دەنگەکە لەسەر سەرتەو خەریکە هەڵتەگرێ یا دەتپێکێ.

نیوان سلێمانی‌و بەغدا بەسێ‌و پێنج دەقیقە تەیکراو, لەفڕۆکەخانەی بەغدای نێودەوڵەتی دابەزین. فڕۆکەخانەیەکی گەورەو سەربازگەیەکی گەورەی ئەمریکایی‌و ناوچەیەکی پارێزراو لەمەترسی تیرۆرو تیرۆریستان.

لەوێوە بەرەو ناوچەی سەوز بەڕێکەوتین حاکم ئەحمەدی ئەندامی پەرلەمانی عیراقی هاوەڵمان بوو, ماوەی ئەو ڕێگایە تادەگەیتە ناوچەی سەوز بەڕێگای مەرگ ناسراوە, بۆیە بەخێراییەکی زۆر ئەو ڕێگایە تەی کرا, چەندین پرسگەی سەربازی ئەمریکیمان تێپەڕاند.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

لەیەكێك لەبازگەكاندا سەگی پۆلیسی پشكنینی شۆفێرەكە بەتوانجەوە بەهاوەڵەكەمانی وت: جەنابت نوێنەری شەعبیو سەگیش سەرو سمتمان ئەپشكنێ, ئەمە كەی حكومەت دارییە, ئەمە كەی سەرورەیە ئێوە هەتانە. ناوچەی سەوز؛ ناوچەیەكی دابڕاوە لەتەواوی ناوچەكانی تری پایتەخت.

هەركەسو شۆفێرێك كارتی تایبەتی پێنەبێ ناتوانێ داخڵی ئەو ناوچەیە ببێ, چونكە جگەلە مام جەلال, كەبارەگاكەی بردۆتە دەرەوەی ناوچەی سەوز. هەموو حكومەتو پەرلەمانو دەزگاكانی دەوڵەتو سەفارەتەكانوماڵی بەرپرسان لەوێ كۆبوونەتەوە, بەبینای دادگاییەكەشەوە.

لەناوچەی سەوز لەوبەری شوقەكانەوە بەدرێژایی هەزاران مەتر بینای نوێو باڵەخانە دروست دەكران, یەكێك لەهاوەڵەكانمان پێی راگەیاندین ئەو بینایانە بۆ باڵۆێزخانەی ئەمریكایەو؛ وا بڕیارە بۆساڵی ٢٠٠٧ تەواو ببنو گەورەترین سەفارەتی ئەمریكایی دەبێت لەهەموو جیهاندا. لەوەوە دڵنیاتر بوومەوە, كەجێهێشتنی عیراق لەلایەن ئەمریكاییەكانەوە بۆ چەندین ساڵی تریش بەشێكە لەمەحاڵ, باس لەوەش كرا؛ كەسەفارەتە نوێیەكە پێنج هەزار كارمەندی پێویست دەبێت بۆ كاركردن تێیدا.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

دیداری دادوەر محەمەد خەلیفە ئەلعرێبی

بەمەبەستی گەیاندنی پرسەو سەرەخۆشی لێكردنی بەهۆی لەدەستدانی زاواكەیەوە كەتیرۆریستان لەپەلامارێكیاندا كوشتبوویانو خوشكەكەی دادوەریش بریندار ببوو, هەر ئەو رۆژەی گەیشتین بۆ شەوەكەی سەردانی ماڵ دادوەر محەمەد خەلیفە ئەلعرێبی مان كرد. ئەوەشمان بە فرسەت زانی بەناوی خەڵكی كوردستانو كەسوكاری ئەنفالكراوەكانەوە, سەرەخۆشی لێبكەینو هەڵوێستە یاسایی و عادیلانەكانی بەرز بنرخێنین, هەروەها دەرفەتێكی باش رەخسا بەكراوەیی باسمان لەواقیعی تێڕوانین بۆ رەوشی دادگاییەكەو رای خەڵكی كوردستان لەسەر ئەدائی دادوەر خۆیو, ئەو تێبینیانەی هەمانبوو بەوردیو بەڕوونی خستمانە روو, دادوەر پێی خۆشبوو بزانێ؛ كەخەڵكی كوردستان لەچ ئاستێكدا موتابەعەی بەڕێوەچوونی دانیشتنەكانی دادگاییەكە دەكەن.

دیاربوو مەبەستیشی بوو کەگەلی کوردو کەسوکاری ئەنفالەکان لێی رازی بن لەسەر پاراستنی عەدالەتی دادگاکەو لانەدان لە رەوتە یاساییەکەی.

لەو سەردانەدا بەڕوونی هەستمان بە نیگەرانی‌و موعاناتی دادوەرەکە کرد, لەباری هەبوونی ململانێی تایەفی کەلەعیراقدا بەجۆرێك پەرەی سەندوە, گەیشتۆتە ناو دەستەی دادگاکەش, ئەو وای پیشان دەدا کەئەو ئەندامانەی دەستەی دادگاییەکە کەلەعەرەبی سوننەن, هەندێ جار کێشەو گرفتی بۆ دروست دەکەن.

لەکاتێکدا رائد جوحی سەرۆکی هەیئەی دادگای باڵای تاوانەکان لەعەرەبی سونەیە.

لەماڵی داوەردا سێ کەس لەیاریدەدەرەکانی لەوێ بون بەر لەوەی هەستین یەکێك لە یاریدەدەرەکانی بەپێکەنینەوە وتی سەدام‌و ئەوانی تر لە ئەنفالدا دەرباز نابن,

محەمەد ئەلعرێبی زۆر بەراشکاوی باسی لەکاریگەریەکانی کارەساتی ئەنفالکرد؛ لەسەر هەست‌و بیری‌و لەبەرامبەردا وتی بەو دەربڕینانەی شایەتحاڵەکان هێندەی تر ئاستی زوڵم‌و تاوانباریی‌و بێبەزەیی سەدام‌و دارو دەستەکەیم زیاتر لا دەچەسپێ, بەڵام ئەمە ناهێڵم کاربکاتە سەر پاراستنی بێلایەنی دادگاییەکە, ناشهێڵم بکەومە ژێرباری سۆزەوە.

باسی ئەوەیشی کرد دۆسیەی ئەنفال دۆسیەیەکی زۆر دەوڵەمەندە بەبەڵگەی زیندووی هەمە لایەنە.

دیمەنێك لەماڵەکەی ئەو حاکمە عەرەبەدا زۆر سەرنجمی راکێشاو پرسیارێکی جەوهەری لامدروست کرد, ئەویش بینینی وێنەی مام جەلال بوو بەهەڵواسراوی لەسەرووی ژوورەکەدا.

وەکو کوردێك زۆر کەیف خۆش بووم بەو دیمەنە, چونکە لەوەوە تێگەیشتم کەمام جەلال لەبەغداش هەر زوو توانیویەتی بچێتە ناو دڵی خەڵکەوە.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

بینینی صدام لەهۆڵی دادگادا

مەکتەبی بیروهۆشیاری

بینینی صدام لەهۆڵی دادگادا

رۆژی ٢٠٠٦/٦/١٠ بەیانیەکەی لەبەردەم بینای ئەنجومەنی نوێنەرانی عیراقیەوە بەسەیارەی تایبەتی دادگاکە, کەپاصێکی داخراو بوو, لەگەڵ چەند کەسێکی بیانیدا بردینیانین بۆ دادگاکە لە رێوشوێنێکی ئەمنی زۆر چڕوپڕدا گەیشتنینە ئەوێ.

تاناو هۆڵی دادگاییەکە چەندین فلتەری پشکنین هەبوو؛ بەئامێری نوێ.

کاتژمێر نۆو پەنجا دەقیقە گەیشتینە ناو هۆڵی دادگا لەبەشی سەرەوەی هۆڵەکەدا شوێنی میوانەکان بوو, میوانەکان بریتی بووین لە نۆ کوردو حەوت بیانی؛ کەپرسیارمان کرد؛ ئەم بیانیانە چ کارەن؟وتیان نوێنەری دادگای ئەوروپیو, دادوەریی بیانیو نوێنەری رێکخراوی مرۆڤ دۆستو؛ بەرپرسی یاسایی سەفارەتەکانن.

بەر لەوەی دانیشتنەکە بکرێتەوە لەشوێنی خۆمان دانیشتینو هەرکەسەو ئامێری گوێگرتنیان (هیتفۆن) داینێ, کەچوار کەناڵی هەبوو, کەناڵی سفردەنگی ناو قاعەکەی دەگواستەوە, کەناڵی یەك بۆ زمانی عەرەبی, کەناڵی دوو بۆ زمانی کوردی , کەناڵی سێ بۆ زمانی ئینگلیزی بوو.

جامخانەیەکی شوشەیی بەشە میوانو هۆڵەکەی جیا دەکردەوە, واتە ئێمە لەو دیو شوشەکەوە دەمانتوانی هەمووان ببینین.

لەهەر چوار گۆشەی سەرەوەی هۆڵەکەدا کامێرای تەلەفزیۆنی بۆ رووماڵکردنی هۆڵەکە هەڵواسرابوو دیابوو وێنەی بەرێوەچوونی دادگاییەکە لەو کامێرایانەوە دەگوازرانەوە.

هەروەها هۆڵەکە دوو سورەیای گەورەو چواری بچوکتر لەگەورەکانی لەسەقفەوە بۆ خوار تیا هەڵواسرابوو. هەموو ئەو کورسیانە لە هۆڵەکەدا بوون؛ بەئەوانەی کەئێمەیشی لەسەر دادەنیشتین هەمووی کورسی دەوار بوون, بەڵام کورسی تۆمەتبارەکان نەجوڵاوو پێداربوونو پێکانیان ئیستیل بوو, بۆ هەر یەکێك لەخانەی قەفەسی تۆمەتبارەکانەوە جیهازی مۆنیتەر دانرابوون؛ بۆ ئەوەی لەکاتی پیشاندانی هەر بەڵگەیەك یان نوسراوو وێنەیەك لەشاشە گەورەکەی ناو هۆڵەکە؛ لەنزیکەوە بەڕوونی بیبینن,.

بۆ تۆمەتبارەکانیش مایکرۆفۆن دانرابوو. ئەمە جگە لە ئاوی مەعدەنیو پاکەتی کلینکس کە بۆ تۆمەتبارەکان لەسەر ئەرز لەتەنیشت کورسیەکانیانەوە دانرابوو.

ساتێکی خۆشو لەچاوەڕوانیەکی سەریردا بووین, سات لەدوای سات لەبەدیهاتنی ئەو خەونە نزیك دەبوومەوە, کەلە رووددا ئەوەی بۆی هاتبووم بیبینم. ئەمە چ چرکە ساتێکە گەورەترین دیکتاتۆرو دژە مرۆڤ و خاوەن پیلانی کورد قڕکەرو کوردستان وێرانکەر بەبەر چاوەوەو رووبەڕوو ببینی لەکوێدا لەهۆڵی دادگاداو ئەو کاتەی دەخرێتە بەردەم لێپرسینەوە بەرامبەر یەکێك لەهەرە تاوانە

بێوێنەو ترسناکەکان کەتاوانی ئەنفالەو, بۆ خۆم و؛ ئەو دەمەی تاوانەکە روو دەدات لەناو سات بەساتی ژانو هاوارو لەدەستدانو دابڕانەکانیدا ژیاوم. پاش یەك کاتژمێری تەواو, واتە لەکاتژمێر دەو پەنجا دەقیقە بەدەنگی (محکمە) دادگاییەکە کرایەوە.

دوای هاتنە ژوورەوەی دەستەی دادوەرانو داواکارانی گشتیو پارێزەران, بەدەنگی بەرز بانگی موتەهەم سەدام حسین کرا بۆ ئامادەبوونو هێنانە؛ بینینی سەدام بۆ منو بەو جۆرە خەونێکی گەورەبوو, چونکە ئەو کەسێك بوو لەوەتەی لەدەرکەوتنو پیشانداندا بووە لەشەستەکانەوە تا بۆ دواجار دوو رۆژ بەر لەداروخانی دەسەڵاتەکەی لەیەکێك لەشەقامەکانی بەغدا, سەرباری ئەو هەموو زوڵمو ناعەدالەتی ماڵوێرانیەی بەسەر خەڵکیدا هێنای, خۆی بەگەورەترو عادلترو بەویقارتر دەزانی لەیاساو خەڵكو مرۆڤایەتیش.

صدام حسین هاتە ژوورەوە؛ قاتێکی رەشو کراسێکی سپی لەبەردا بوو, قورئانێکیشی بەدەستەوە بوو, بەجۆرێك هەنگاوی دەنا وەکو ئەوەی پیشانی بدات؛ کەهێشتا عەزمی تیا ماوە, بەڵام شڵەژاوی سەرو سیمای رەنگی زەرد هەڵاتووی نەدەتوانی بشارێتەوە, چونکە وەکو دادوەر محەمەد ئەلعرێبی باسی کرد دەوڵەمەندی بەڵگەکانی دۆسێی ئەنفال بەجۆرێکە تۆمەتبارانی هێناوەتە شۆك.

سەدام لەسەر کورسیەکەی خۆی لەپێشەوە دانیشت, بەدوای ئەویشدا سوڵتان هاشمو فرحان متلگ الجبوری و حسین رەشیدو صابر

مەکتەبی بیروهۆشیاری

عەبدولعەزیز حسین ئەلدووری‌و تاهر تۆفیق یوسف‌و عەلی حەسەن مەجید؛ کەدواین کەسیان بوو, بەگالۆکێکەوەو دشداشەیەکی قاوەیی‌و عەگالێکی سوورەوە لەهەموویان هیلاکتر دیار بوو هاتە ژوورەوە.

لەوە بەدوا دادوەر بانگی کرد شایەتحاڵ بێتە ژوورەوە, شایەتحاڵ ژنێکی خەڵکی گوندی کۆرەمۆری سەر بەناحیەی قادر کەرەم بوو, ژمارەی ئیفادەکەی (١٤١٣) بوو.

سەدام داوای لە پاسەوانەکان کرد کە دەفتەری تێبینی نوسینی بۆ بهێنن بۆ یان هێنا, بەڵام دادوەرەکە ئاگاداری کردەوەو پێی وت نابێت لەخۆتەوە داوا لە پاسەوان بکەیت بۆ هەر شتێك. هەر داوایەکی ئینسانی یان پێویستیەکتان هەیە بە خۆم بڵێن. بۆتان جێبەجێ دەکەم, دیاربوو صەدام دەیویست لەو سەرەتایەوە رەوتی دادگاییەکە بگۆڕێ بەپشێوی, چونکە دواتر کەوتە قسەکردن لەگەڵ سوڵتان هاشم کەتەنیشتیەوە لای دەستەراستی دانیشتبوو, جارێکی تر دادوەر ئاگاداری کردەوەو بێدەنگ بوو. چەندین دیمەنی سەیرو سەرنج راکێش, کەشایانی لەسەر وەستانی زۆرن لەو هۆڵەدا رووی دەدا.

دادوەریش بەشێکی زۆری ئەو دیمەنانەی دەپچڕاند, تاوەکو بڵاو نەبنەوە لەتەلەفزیۆنەوە. لەبەر ئەوەی تاکاتی نوسینی ئەم بابەتە دادگاییەکە کۆتایی نەهاتووە, بۆیە لەڕووی یاسایی‌و پاراستنی ئسوڵی میوانداریەکەی ئێمە؛ نەگونجاوە قسەیان لەبارەوە بکەین.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

مەكتەبی بیروهۆشیاری

فرمێسکەکانی کەمارا

لەهۆڵی دادگادا

مەكتەبی بیروهۆشیاری

فرمێسکەکانی کەمارا

لەهۆڵی دادگادا

لەدانیشتنی سیانزەهەمینی دادگادا، دوای ئەوەی دادوەر داوای کرد شکایەتکاری چوارەم بێتە هۆڵەکەوە، شکایەتکار کەوتە گێڕانەوەی ئەو بەسەر هاتانەی بەسەر خۆیو کەسوکارو گوندکەیو خەڵکەکەیدا هێنراوە؛ لەمانگی چواری ساڵی هەشتاو هەشتدا لەلایەن جەیشی عێراقیەوە، بەشێوەیەکی زۆر سەرنج راکێشو تەقەڵ دوور رووداوەکانی تەتەڵە دەکرد، جگە لەو هەموو دەردە سەریەو، ویرانکردنی گوندو راپێچ کردنیان بەرەو گرتوخانەکانی دووبزو؛ تۆپزاوەو؛ دابڕینی لەکەسو کارەکەیو برسێتیو نەخۆشیو مردنی مناڵو گەورەو بچوك لەو دەوروبەریدا.

جەلادەکانی بەعس بەوەشەوە نەوەستان، تادەستدرێژی سێکسی بکەنە سەریان‌و بەزۆرو جەور پاکیزەییەیان لەبارودۆخێکی تەواو تەواو شێواودا لەکەدار بکەن. شایەتحاڵ بەجۆرێك ئەو رووداوانەی بەسەریدا هێنراو، ئەو کردە بێزراوانەی بەچاوی خۆی بینیبوونی لەهاوخوشکەکانی کراوە دەگێڕایەوە، خودی دادوەر (محەمەد العریبی) پەساپەسا لەنارەحەتی‌و نیگەرانیدا بەدەستەسرە کاغەزیەکەی بەردەستی ئارەقی ناو چاوانی‌و سیمای دەسڕی. دیاربوو جگە لەحاڵەتە ئینسانی‌و کاریگەرییەکانی. وەکو عەرەبێکیش شەرمی لەخۆی‌و نیگەرانی لەو تاوانانەی کەبەجۆرێك لەجۆرەکان کەلتوری شۆڤێنی عەرەبی راستەوخۆ لێی بەرپرسیارەو کاراکتەریەتی دەکرد، ئەوەی بەلای منەوە لەهەموو دیمەنەکان سەرنج راکێشەرتر بوو, لەو کاتەدا کەکچە شایەتحاڵەکە دەردە سەریەکانی خۆی دەگێڕایەوە، کەماراخان. ژنێکی ئەمریکی بالابەرزی سپی پێستی قژ زەردی تەمەن دەوروبەر ٤٠ ساڵان بوو. کەمارا هەموو بەیانیەك لەبەردەم تەلاری ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراقیدا چاوەڕێی دەکردین‌و ئەو سەرپەرشتی بردن‌و گەڕانەوەی ئەو کەسانەی دەکرد, وەك میوان بەشداریان دەکرد لەبینینی رەوشی دادگاییەکەو, دەیبردین؛ لەگەڵمانبوو تاکاتی گەڕانەوەش.

خاتوو کەمارا لەناو ئەو هۆڵەی ئێمەی تیادا دەنیشتین هەر لەگەڵمانا بوو، بۆ هەر یەکێك لەمیوانەکان جیهازی (هێت فۆن)

دابەش دەکرا ئەو جیهازە بۆ وەرگێڕانی قسەو شکایەت‌و گفتوگۆکانی ناو دادگاییەکە بوو کەبەچەند زمانێك وەردەگێڕدرا.

جیهازەکە چوار کەناڵی هەبوو (کەناڵی سفر – بۆ دەنگی عامی ناو هۆڵەکە بوو – کەناڵی یەك‌وەرگێرانی گفتوگۆکان بوو بۆ زمانی کوردی – کەناڵی دوو بۆ زمانی عەرەبی‌و کەناڵەی سێ بۆ زمانی ئینگلیزی بوو.

کەماراش لەگەڵ ئێمەداو, لەکورسیەکانی دواوە دادەنیشت. وەك هەمووان هیت فۆنەکەی لەگوێ دەکرد, شایەتحاڵەکە لەگەرمەی گێڕانەوەی ئەو رووداوە بینراوانە بوو کەبەسەریدا هاتبوو, لەپڕدا ئاورێکم دایەوە بۆ دواوە, بینیم کەمارا فرمێسك بەچاوەکانیدا بەخوڕ دێنە خواروو؛ لوت‌و گۆناکانی سورسور هەڵگەڕابوون.

ئەم دیمەنە منیشی خستە حاڵەتێکی هێندەی تر نائارامەوەو, دڵم پڕ پڕو ئەندێشەشم پڕ پرسیار، ئەو کاریگەریە ئینسانیەی کاری کرد بووە سەر دەروونی ئەو ژنە بیانیە ئەبێ ببێتە پرسیار، بۆ ئەو ژینگەو کەلتوورەی ئەوی پەروەردە کردوە.

ئەمە لەکاتێکدا تەنیا تاوانبارەکان بوو, نەك هەر ئەو گێڕانەوانە کاریگەری ب

نەدەخستە دەروون‌و ویژدانی مرۆیانەوە, بەڵکو گوێی خۆیان لەو قسانە کەڕ کردبوو، نەشیان دەویست گوێ بۆ گێڕانەوەی رووداوێکی لەو جۆرەی. کەخۆیان‌و داروەدەستەکەیان بکەری بوون بگرن.

مەكتەبى بیروهۆشیاری

كـەمارا هـەر لـەدوورەوە كـەدەمانبینی بـەدەم‌و لـەبزی پـڕ لەپێكەنین‌و بزەوە پێشوازی لێ دەكردین‌و لەگەڵماندا لەپاصی داخراو (مصفحه) كەدا سەردەكەوت تا دەگەیشتینە دادگاو لەوێشەوە لـەكاتی پشووی نان خواردن‌و گەڕانەوەشدا هەستی دەكرد تـەنیا هـەمووگیانی لەجووڵەو بزەو خەندە ئاڵاوەو، نەمزانی لەگەڵ ئەوانەشدا بەوڕادەیـە هەستێكی مرۆڤانەی تراژیدیا قوڵ كارتێكردوو كەخوڕخوڕ فرمێسك لەچاوەشینەكانی دابارێ ئاوا كاری تێبكات.. سوپاس‌و ئەمەك بۆ ماندو بوونی كەمارا لەگەڵمان،وەفاو پێزانین بۆ فرمێسكە گەرمەكانی.

مەكتەبى بیروهۆشیاری

مەکتەبی بیروهۆشیاری

کوردستانی نوێ و
عەبدوڵڵا کەریم مەحمود
لەهۆڵی دادگادا

مەکتەبی بیروهۆشیاری

کوردستانی نوێ و
عەبدوڵڵا کەریم مەحمود
لەهۆڵی دادگادا

عەبدوڵڵا کەریم مەحمود، یەکێك بوو لەئەندامانی وەفدەکەی ئێمە، کەمیوانی دادگاییەکە بووین.

وەکو رۆژنامەنووسێك زۆربەی بەرهەمەکانی لەسەر ئەنفال و کیمیاباران و تراژیدیایەو خاوەنی کتێبی (رەشەبای ژەهرو ئەنفال)ە، لەو لایەنەوە خزمەتێکی پاش کردوە،

دادوەر بانگی شایەتحاڵی یەکەمی کرد بەناوی عەبدولخالق قادر عەزیز خەڵکی گوندی وارانی ناوچەی نەوجول. زۆربەی کەسوکارەکەی ئەنفال کراوە، سکاڵا کار لەرێگەی بەڵگەنامەیەکەوە؛ کەناوی خوشکێکی تێدایەو. بەپێی ئەو نوسراوە هەژدە کچی کوردی ئەنفالکراو لەلایەن ئەمنی کەرکوکەوە فرۆشراون بەوڵاتی میسر.

لەناو ئیفادەکەیدا داوای کرد چارەنوسی خوشکەکەی دیاری بکەن و، لەو بەلگەنامەیە بکۆڵنەوە.

پاش ئەوەی تاوانبار عەلی حەسەن مەجید لەشایەتحاڵەکەی پرسی کەنەو بەلگەنامەیەت چۆل دوست کەوتووە: هاتە وەڵام کەلەرۆژنامەی (کوردستانی نویّ) دا خوێندویەتیەوە..

تائێرە گێڕانەوەی ئەو گفتوگۆیانەی شایەتحاڵ و تۆمەتبار بوو. بەلاّم ئەوەی بەلای ئێمەوە گرنگبوو، ناوهێنانی بەرهەمێکی رۆژنامەنوس عەبدوڵلاّ کەریم مەحمود بوو, بەتایبەتی خۆی زۆری پێ خۆشبوو کەیەکێك لەهەوڵ و بەرهەمەکانی بووەتە بەلگەو لەناو دادگادا بەڕووی تۆمەتباراندا دەدرێتەوە، ئەمە جگە لەرووی بەشداری کردنی رۆژنامەی کوردستانی نوێش بۆ پاڵپشتی شایەتحاڵەکان و، ئاماژەدان بەرۆژنامەکەو چوونە نێو دۆسیەی ئەنفالەوە, بۆ خۆی شانازیەکە بۆ رۆژنامەکە. ئەمەش دەرفەتێکە کە نەك لەڕابردوودا ، بەڵکو بۆ ئێستاش بایەخی ئەو رۆژنامەو؛ گرنگیدانی بەمەسەلەکانی پەیوەست بەئەنفال و بەتایبەتیش دانیشتنەکانی دادگا بەرز دەنرخێنم.

جار جارە ئەگەر بەهۆی سەرقاڵییەوە نەتوانم روو بەڕوو لەتەلەفزیونەوە دانیشتەکانی دادگا ببینم. باشترین سەرچاوە کوردستانی نوێیە بۆ قەرەبوو کردنەوەی ئەو لەدەست چوونە. چونکە بۆ رۆژی دواتر بەنوسین بلاّویان دەکاتەوە, ئەمەش لەهیچ رۆژنامەیەکی کوردی و عەرەبیدا بەدی ناکەم.

لەئاکامدا بۆ مێژوو ئەم گرنگیدانەی کوردستانی نویّ هەم وەك بابەتێکی زیندوو، هەم وەك ئەرشیفێکی نوسراو جێیەکی باش دەگریّ.

عەبدوڵلاّ کەریم پێوەی دیاربوو خۆشحاڵ بوو بەو ساتەوەختەی کەهەستی دەکرد جێدەستی دیار بووە لەدادگادا، زۆرتریش لەبەرئەوەی خۆیشی لەبەغدا بوو.

حەجاجی بەعس

حەجاجی بەعس

ناخۆشترین و بارگرانترین ناوی جەللاد لای ئەو کەسانەی برانە نوگرەسەلمان، ناوی ((حەجاج))ە.

حەجاج بەرپرسی گرتوخانەی نوگرە سەلمان بووە، مامەڵەی لەگەڵ ڕاگوێزراوەکاندا لەو پەڕی دڕندەیی و بێبەزەییدا بووە.

لەدانیشتنی یەکەمی ڕۆژی دووەمی ئامادەبوونی ئێمە لەهۆڵی دادگادا. یەکێك لەپاکیزە شایەتحاڵەکان, گوزەرانی خۆی لەو ماوەیەی لەوێ بوو بۆ دادگا دەگێڕایەوەز

زیاد لەجارێك کەناوی حەجاجی دەهێنا، لەگەڵیا ئاهێکی قوڵیشی هەڵدەکێشا، هەر کەهاتە سەر گێڕانەوەی ئەو دەستدرێژیانەی کراوەتە سەری, دادوەر دەستی خستە سەر سویچە سورەکەی بەردەستی؛ بۆ ئەوەی دەنگ و ڕەنگی دانیشتنەکە نەگوێزرێتەوە بۆ ڕاگەیاندنەکان.

لەوێوە کچەکە باسی ئەوەی کرد؛ کەچۆن شەوانە حەجاج و یەك دوو کەس لەپاسەوانەکانی هاتوون و، لەجوانترین کچەکانیان هەڵبژاردوەو؛ بردوویانە بۆ لای خۆیان، بەدەم گریانەوە وتی: منیش بەو دەردە برام و زۆر دڕندانە سوکایەتیان پێکردووم و بێ شەرمانە ئارەزووەکانیان بەتاڵکردۆتەوە.

لەو گێڕانەویەدا قاعەکە پڕ بوو بوو لەبێدەنگی .خودی محەمەد العرێبی عارەق بەناو چاوانیدا, دەهاتە خوارەوەو ملی خۆی پێ ڕانەدەگیرا؛ لەحەسرەت و شەرمدا بەدەستە راستی ئارەقی ناو چاوانی دەسڕی. دوای چەند دەقیقەیەکی تر بەهەردوو دەست.. داوەرەکەی دەستەچەپی محەمەد العرێبی لەژێر عەینەکەکەیەوە فرمێسك بەچاوەکانیدا دەهاتە خوارەوەو زوو زوو دەیسڕیەوە.

شێوازی گێڕانەوەی شایەتحاڵەکە زۆر کاریگەر بوو، بەتایبەتیش بەعەرەبی ئیفادەی دەداو، زمانەکەی دەزانی عەرەبیەکەیشی لەباشترین عەرەبی زانەکان بوو. کچەکە جگە لەزانینی لەزمانی عەرەبی بەباشی، پێدەچوو ئاگایەکی باشیشی لەئەدەبیاندا هەبوو بێ، چونکە بەزمانێکی پاراوی ئەدەبیش باسی لەمەینەتیەکان دەکرد.

ئەمە وای کرد لەرووی دەروونیو ویژدانیەوە کاربکاتە سەر سۆزی ئامادەبوانی هۆڵەکەو پێیانەوە دیاربێ.

شایەتحاڵەکە لەیەکێك لەقسەکانیشدا وتی: هەندێ جار ناوی (حەجاج) یان بە (ابو یوسف) یش بردو خەڵکی دیوانیە بوو.. دیارە حەجاج بەمانای رەشەبا، یان باوتۆز دێت..

جگە لەوەش لەیەکێك لەدانیشتنەکانی تردا، شایەتحاڵ عەبدوللا سەعید ئەحمەد کەخەڵکی گۆپتەپە بووە، لەبەر خراپی گوزەرانیان لەگرتوخانە دەڵێ: رۆیشوینەتە لای حەجاج باسی ئەوەمان کردوە بۆی کەژیانمان لەبەر نەخۆشیو نەبونی خواردن و پیسی لەمەترسی زۆردایەو, وا بڕوا هەمووومان دەمرین.

حەجاج لەوەلامدا پێی وتوون: ئێوە بۆ ئەوە هێنراونەتە ئێرە کەبمرن. ئێوە بۆ ژیان نەهاتونەتە نوگرە سەلمان.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

کارتی کورد

لەدادگایی کردنی جەللاددا

مەکتەبی بیروهۆشیاری

کارتی کورد

لەدادگایی کردنی جەللاددا

دەرکەوتنەوەی سەرانی گەورەی رژێمی لەناوچووی بەعس و، ئەم جارەیان لەبەردەم دادوەری لێکۆڵینەوەی عیراقیدا، لەهەر رەهەندێکەوە تێی بڕوانرێ و، خوێندنەوەی بۆ بکرێ. ئەوا هیچ بایەخی کەمتر نییە لەرۆژی رووخاندنی خودی رژێمەکەو خستنی پەیکەری گەورەی خودی سەدام حسێن. دواتریش دەستگیرکردنی خودی گەورە دیکتاتۆرو هاوەڵەکانی.

رووداوەکان لەشێوەی وێنەی بەدوای یەکدا هاتووی فیلمێك دەچن, وەك تەقەڵ دووری کراسێك.

ئەم دیمەنەی کەقسەی لەبارەوە دەکەین تائێستا سەرنج راکێشترین وێنەیە, لەکاتێکدا هێشتا بەئاکام گەیشتنی ئەم دەرکەوتنە چەندین وێنەی تر لەگەڵ خۆی و بەدوای خۆیدا دەهێنێ.

ئەم دەرکەوتنە نوێیە وەك سەرەتای گۆڕانێکی تازە لەژیانی سیاسی و دەسەڵات و جۆریدا دێتە بەر دیدە, گۆڕانێك؛ کەتەنیا حاکمانی هاوشێوەی جەللادو قوتابیەکانی بەعسیزم لەهەمبەریدا توشی دڵە راوکێ ئەبن, ئەگینا بۆ گیانکردنەوە بەبەهای مرۆڤ و

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ژیانـدا بـۆ کـوردو عیراقیـەکان, لەهـەرە گـرنگترین دەسـتکەوتەکان دەژمێردرێت.

پەلکێشکردنی گەورەترین دیکتـاتۆری سـەردەمی نـوێ بـۆ بـەردەم دادگـاو, هەڵدانـەوەو پیاچـونەوەی فایلـە دزێوەکـانی, هەڵـدەگرێ لەچەندەها دیوەوە تەفسیری جیاو خوێندنەوەی یەکتر تەواوکەری بـۆ بکرێ. لەبـەر ئـەوەی لەجەوهـەردا چـەندین مانـاو مـەدلولی تـازە بـۆ بەرێوەچـوونی دەسـەڵات لـەعیراقی داهـاتوو, هـەروەها جـۆری پیـادەکردنی دەسـەڵات لەلایـەن وڵاتـانی ناوچەکەشـەوە لەئێـستاو ئایندەدا لەدەور کۆبوەتەوە.

بۆیە وەکو کورد ناکرێ بەڕاگوزەری یا بەتەنیا وەك رووداوێك بێ هەڵوەسـتەکردنی ئاگایانـەی تـەواوو بـەبێ قـسە لەبارەکردنیـەوە بەسـەرماندا تێپـەڕێ. بـۆ دەسەڵاتدارانی ناوچـەکەش ئەوانـەی مـاك‌و رۆحییەتی جەلادو بـەعس ئاسا لەخەیاڵدانیانـدا مەڵاسـی خواردووە, زەنگێکـی هوشـیارکەرەوەو؛ مایـەی پێداچونەوەشـە بـەخۆدا (وەك دەسەڵات).

سەرەتایی ترین دەلالەتیان لەوێوە رێچکە دەگرێ؛ کە دەسـەڵاتەکە هەرەس دێنێ, بەعس وەکو تاکە حیزب‌و سیـستەم هەڵدەوەشـێتەوە, سـەرۆکی خـاوەن هێـزو ترسـێنەر لـەکار دەخرێ‌و لەپایـە دەهێنرێتـە کون, ئینجا وەك تاوانبارێکی بێ ورەو ترسنۆك پەلکێشی بەردەم دادگا دەکرێت.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ئەگـەر ئەمـە باگراونـدی ریشەکێـشانی بەعـسیزمی بـەشمولی لەپشتەوە بێت‌و بەبەردەوامی لـەناو پێکهاتـە جیاوازەکانی کۆمەڵگەی عیراقیدا, بەکوردستانیشەوە ئیشی لەسەر بکرێ, ئەوا ئومێدی زیـاتری بەدواوەیە.

لەئاکامـدا چـین‌و توێـژەکان‌و خـەڵکانی زیـان لێکـەوتووی دەسـتی دامودەزگا داپڵۆسێنەرەکانی ئەو رژێمە ئەتوانن بەئاسانی لـەنزیکترین مەودای کات‌و جێدا, بەدەسـت‌و دەمـی خۆیـان‌و لـەروو سکاڵای خۆیـان بخەنە بەردەست دادوەرو پێشکەشی دادگای بکەن.

حیساب نەکردن و دانەنانی سەدام حسێن‌و دارودەسـتەکەی وەکو دیلـی جـەنگ, بـەدیوێکی تریـشدا, نەگواسـتنەوەی دۆسـیەی دادگـایی کردنەکەی بۆ دادگایەکی نێودەوڵەتی (هەنـدێك کـەس‌و چادێر پێیـان وایە دادگاییەکە نێو دەوڵەتی بوایە باشتر دەبوو).

دوو خاڵی گرنگ‌و کاریگەرن بۆ ئایندەی ناوچەکەو عیراق کە ئـەم خاڵـەیان لەهـەردوو قۆناغـەکانی پێـشووتر, واتـە رووخـانی رژێـم‌و دەسـتگیرردنی دەسـەڵاتدارانی, پـڕ بایـەخترە, بەتایبـەتی بـۆ هـەموو خـەڵك, کـەدەتوانن راسـتەوخۆ رووبـەرووی ئـەو تاوانبارانـە ببنـەوە کەچـەندەها مـاڵوێرانی‌و کارەسـات‌و قڕکردنیـان بەسـەردا هێنـان‌و شکایەتیان لێبکەن.

وڵاتـانی زیـان بەرکـەوتووی سیاسـەتی رژێمـی بـەعس ئەگـەر لەدادگای نێودەوڵەتی سکاڵای یاسایی تۆمار بکەن ئەمـەیان پاڵپـشتێکی تره.

بـۆ خـەڵکی کوردسـتانیش ئـەم دادگـایی کردنـە خـاڵێکی هـەره جەوهەریـە هـەر لەهاتنەسـەر حـوکمی دەسـەڵاتی بـەعس لەرێگـەی کودەتـاو بـەزۆر خـۆ سـەپاندنیەوە, تـا ئـەو سـاتەوەختەی رەمـزی دەسـەڵاتی دیکتاتۆرییـەت لەبەغـدا هێنرایـە خـوارەوە, کـورد هـەم هێزێکی کاریگەرو هەم فاکتەرێکی پتەو بووە,

بۆ رووبەڕوو بوونەوەی ئەو ناعەدالـەتیەو, رەفتارە نامرۆڤانەیـەی کەئـەو رژێمـە لـەماوەی حـوکمی خۆیـدا بەسـەر خەڵکیـدا دەیهێنـاو لەرێگـەی زەبـرو زەنگـەوە جڵـەوی دەسـەڵاتەکەی دەکێـشا, واتـە بەدرێژایی حوکم و زەبرو زەنگی بەعس. گیـانی بـەرگری‌و بـەرخودان لـەناو بزوتنـەوەی کوردایەتیـدا دژ بـەخودی رژێمەکـەو دامودەزگـا داپڵۆسێنەرەکانی بـاڵای کـردووەو؛ بـەردەوام لەخەباتـدا بـووە لـەپێناو ئـازادی‌و گـۆڕینی رەوتـی دۆخ‌و دەسـەڵات لەکوردسـتان‌و عیراقیـشدا لەدیکتاتۆریەتەوە بەرەو دەسەڵاتی گەل‌و چەسپاندنی حوکمی یاسا.

(دیارە دەرکەوتنی سەدام‌و هاوەڵەکانی بەو چەشنە یـەکێکی تـره لەو سەرەتا پرشنگدارانەی بەدیهاتنی ئەو خەباتە).

بۆیـە دواجـار کـورد وەکـو هێزێکـی کاریگـەری نـاو بزوتنـەوەی ئۆپۆزسـیۆنی رژێمـە تۆتالیتارەکـان لەعیراقـداو بەتایبـەتی لـەماوەی

دەیـان سـاڵی رابـردووی حـوکمی بەعـسدا, هـەموو شـێوازە شـیاوو رەواکانی گرتە بەر, بۆ کورتکردنەوەی مەودای ئەو دەسەڵاتە ناڕەوایە, تائاکام بەسەرکەوتنی ئیرادەی خەڵك, قەڵای غـەدر داکـەوت. کـوردیش رۆڵی پێشەنگ‌و کاریگەری هەبوو لەو داڕوخانەدا.

مێژووی کوردایەتیش دژ بەو رژێمە, پـڕە لەقوربانیـدانی گـەورەو خـوێن‌و مـاڵوێرانی زۆر. تـا لەرێگـەی خیتـابی سیاسـی‌و خـەباتی شۆڕشگێڕانەیەوە توانی سەروەری مەزن تۆمار بکات.

لەئێـستەشدا کـەتاوانباران لـەناو قەفەسـی تاوانباریـدا دەبینـرێن‌و ئـەو تاوانانـەیان رووبـەڕوو دەکرێنـەوە کەهـەر بـەناوهێنانیان؛ نـەك تـەنیا مـۆری شـەرمەزاریی بـۆ خۆیـان و هاوەڵـەکانیان و سیـستەمی بەعس دەبنە بەڵگەیەکی زیندوو, بەڵکو سەر شۆڕیی‌و مردنـی ساردو سـڕیش بـۆ ئەوانـە دەنەخـشێنێ, کەتـەنیا رۆژێـك لـەرۆژان ناراستەوخۆش بێ خزمـەتی ئـەو سیـستەمەو دامودزگاکانیـان کردبـێ, جا ئەوانە هەر کەس‌و گەل‌و لەهەر لایەنێکەوە بوون‌و ببن.

رووبەڕووکردنـەوەی تـاوانی ئـەنفال‌و کیمیابـارانکردنی هەڵەبجەو بێـسەرو شـوێنانی بارزانییـەکان (چـوار تۆمەتەکـەی تـریش بەشـی کـوردی تێدایـە)و لـەناو ئەوانەشـدا چـەندین تـاوانی تـر, کەلـە دانیـشتنەکانی تـری دادگـادا رووبـەڕوویان دەکرێتـەوە, ئـەو راستیە کەچـۆن لەماوەیـەکی دوورو درێـژی حـوکمی عیراقـدا, بەتایبـەتی پرۆسـەی کـوردقڕان, چـەندین شـێوازو پرۆسـەی جیاجیـای بێوێنـەی

بەخۆوە دیوەو؛ بەچ چەشنێك كورد لەو چوار چێوەیەدا كەناوی عیراقە تاوانی جینۆسایدی دەرهەق كراوەو كەس لەكاتی خۆیدا بەهانایەوە نەهاتووەو مرۆڤایەتیش بێدەنگ بووە لەبەرامبەریدا.

رووبەڕووكردنەوەی تاوانی ئەنفالو كیمیابارانو ئەوانی تر بەرووی سەرانی رژێمی بەعسی لەناوچوودا, لەلایەك گەورەییو مەزلۆمیەتی نەتەوەیەكی خاوەن كەلتورو رەسەنایەتیو مێژوو دەردەخات, لەچەندین رووی ترەوە ریسواییو خەم ساردی دوژمنەكانی كوردو؛ هاوەڵەكانیانو دەسەڵاتدارانی سیاسەتی نێودەوڵەتیو حاكمەكانی دونیای سەردەم دەردەخات.

لەبەرامبەر بەهاكانی مرۆڤو مافی نەتەوەكانو رووبەڕوو بوونەوەی ناعەدالەتیو سیاسەتە چەوتەكانی لەكاتی خۆیدا لەسەر حیسابی گیانو مافەكانی گەلێكی وەكو كوردی بێپشتیوان.

بۆ یەكەم جارو لەئاكامی خەباتو سەركەوتنی ئیرادەی ئازادی ویستیدا, خەڵكی كوردستانو عیراقو هەموو دونیا رووە راستەقینەو ترسنۆكەكەی جەللادیان بینی, لەماوەی سیو پێنج ساڵ وێنەی ئەفسانەیەیو ماكیاژكراوی فشۆڵەی خۆیان لەهەموو ماڵێكو هەموو رۆژ لەسەر رووی رۆژنامەكانو؛ لەسەر یەكەم پەڕەی كتێبی خوێندنو لەسەر شەقامە تایبەتیو گشتییەكانو كۆڵانو تەواوی دامودەزگا حكومی ئەهلیو ژوورو دوكانو بازاڕو سەرشەقامەكانو

هتد.. نمایش دەكردو, خۆی كردبوو بەگەورەو مەعسومو داهێنەرو ئازای هەموو بوارەكانی ژیان.

دواجار جەللادو بێچووەكانی لەماوەی دەسەڵاتیدا بست بەبستی ئەم وڵاتەی بەترسو تۆقاندن چاندبوو, بۆیە رۆژانە مەرگو بێدەنگی بەرهەم دەهێنا.

لەبارەی كوردایەتیشەوە یەكێك لەدروشمە سەرەكیەكانی هاتەدی, كەخەباتكردن بوو لەپێناو رووخاندنی رژێمی دیكتاتۆریو, هەوڵدان بۆ هێنانە كایەی رژێمێكی دیموكراتی لەعیراقدا, لەمەشیاندا كورد دەتوانێ لەچوارچێوەی ئەو عیراقەدا كەدادەمەزرێتەوە شانازی گەورەی پێوە بكات. لەو روانگەشەوە دەشێ لایەنەكانی ترو گەلانی تری عیراق بەبەردەوامی رێز لەو خەباتو فیداكاریەی كورد بگرن نەك بەپێچەوانەكەیەوە.

ئەو تۆمەتانەی رووبەڕووی سەدام حسێنو عەلی كیمیاییو ئەوانی تر كراوەتەوە.

كورد لەناویاندا بەشی شێری لەو خاڵانە بەركەوتووە,واتە قوربانی بەردەوامو سەركوتكراو كورد بووە. ئەمەش جارێكی تر دەلالەتو خوێندنەوەی خۆی هەیەو؛ خوێندنەوەی نوێتریش هەڵدەگرێ, كەواتە دەردەكەوێت كورد بەزۆرینەی چینو توێژەكانیەوە نەیارو دژبووە لەگەڵ دیكتاتۆرییەتدا.

دواجار بەو نەیارییەی گەورەترین قوربانی بەخشیوە,

لەئێستادا پێویستە لەسەر سەرجەم دەسەڵاتدارانی عەرەب‌و ڕۆشنبیرەکانیان بەشێوەیەکی رەسمی هەم‌و ەکو نەتەوە هەم وەکو حکومەت داوای لێبوردن بکەن, بەرامبەر بەو ناهەقیەی کەلەلایەن حکومەتێکی عەرەبی دەسەڵاتدارەوە لەمێژووەوە تا ئەم سەردەمەی دوێنێ کەکراوە, هەروەکو چۆن (خالد ئەلقشتینی) نوسەرو ڕۆژنامەنووسی عەرەبی عیراقی دەڵێ: ((پێویستە ئێمەی عەرەب داوای لێبوردن لەکورد بکەین لەسەر ئەو شتانەی کەلەدژیان ئەنجام دراوە,وە قەرەبووی ئەو خێزانانە بکەینەوە کەزیانیان لێکەوتووەو کەسەکانیان لەدەست داوە)).

ئەو تۆمەتانەی دراونەتە پاڵ تۆمەتباران بەجۆرێکن بەهەناسەش نکۆڵی کردنیان لێناکرێت, چونکە ڕژێمی بەعس بێباکانەو بەشانازییەوە لەدەزگاکانی راگەیاندن‌و کۆبوونەوە کراوەو داخراوەکانیان؛ بەراشکاوی باسیان لەهاریی‌و دڕیی خۆیان دەکرد. بەرامبەر چۆنییەتی ئەنجامدانی چالاکی کیمیابارانکردن‌و, زیندە بەچاڵکردن‌و کوشتنی خەڵکی سیڤیل‌و بێدیفاعەکانی گوندنشینان‌و لادێکانی کوردستان لەشوێنە دیارو نادیارەکاندا.

لەو پێناوەشدا سەرە هارەکانی بەعس لەپێشبڕکێدابوون بۆ ئەوەی زۆرترو زیاتر ژیان لەکوردستان‌و بەتایبەتیش مرۆڤی کورد بشێوێنن.

وەکو چۆن عەلی کیمیایی لەساڵی هەزارو نۆسەدو هەشتاو نۆدا لەبارەی چارەنووسی ئەنفالکراوەکان بۆ بیرۆی باکوری عیراق قسە

دەکات‌و دەڵێ: (دەبوو چی لەو ژمارە زۆرەی خەڵك بکرایە؟ ئایا فەرز بوو لەشوێنی باش بیانهێڵینەوە؟ من چی لەمانە بکەم؟ لەم بزنانە؟ ئاگام لێیان بێت؟ نەخێر بە بلدۆزەر دەیانخەمە ژێر خاکەوە).

وەك دەرکەوت بەهای مرۆڤ و, مرۆڤی کورد لای بەعس لەبەهای ئاژەڵ کەمتربووە. وەکو چۆن ئەو هەڕەشانەی کەکردویانە بەزیادەوە جێبەجێیان کردوە.

عەلی حەسەن مەجیدی ئامۆزای سەدام حسێن لەجێیەکی تردا لەبارەی کیمیابارانکردنی گوندەکانی کوردستان‌و سوکایەتی کردن بەخەڵکانی گوندنشین, لەبەڵگەنامەیەکدا کەلەرزگارکردنی شاری کەرکوك لەراپەڕینی ساڵی هەزارو نۆسەدو نەوەت و یەك لەماڵەکەی خۆی‌و لەئۆفیسەکەیدا دەست کەوتووە دەڵێت: (هەموویان بەچەکی کیمیایی دەکوژم, کێ هەیە شتێك بڵێت؟ کۆمەڵگای نێو دەوڵەتی؟ دەیانگێم, کۆمەڵگای نێو دەوڵەتیش‌و ئەوانەیش کەگوێیان لێدەگرن).

لەو بەڵگەنامەیەدا بەئاشکرا هاتووە کەچۆن عەلی کیمیایی نەك هەر سوکایەتی بەهەموو بەهایەکی ئەخلاقی‌و مرۆژانە دەکات‌و, گومڕایانە هەڕەشەی کوشتن بەکیمیاویش دەکات. لەپاڵ ئەوەشدا بەوشە نەشیاوو بێ حورمەتیەکانی خۆی‌و سەدام ئاسای ئامۆزای, ئەوانەش (دەگێت) کەلەسەر کورد بێنە دەنگو؛ بێباکانە سوکایەتیش بەکۆمەڵگای نێودەولەتیش ئەکات!!

ئالـەم گۆشـە نیگـای بیرکردنەوانـەی جـەللادەوە, تـاوان‌و گـومڕایی ئـەو رژێمـە هـارەی بـەعس لەهـەزار بەڵگەنامـەو دیکۆمێنـت‌و گوتـەو رەفتـاردا دەگەنـە ئـەوجی بـاڵاکردن‌و دەردەکـەوێت ئیـدی هـیچ کـارو میکانیزمێکی دزێوو قێزەون نامێنێتەوە دەرهـەق بـەکوردو خاکەکـەی نەیگرنە بەر لەماوەی حوکمی رەشیاندا.

تارق عەزیزیش کەیەکێکە لـەو چـەند کەسـەی رووبـەڕووی دادگـا دەبێتـەوە, لـەگفتوگۆی سـاڵی ١٩٨٤ی نێـوان رژێـم‌و یـەکێتی نیـشتمانی کوردسـتاندا, لەدانیـشتنێکدا بەڕاشـکاوی بەسـەرکردەکانی شۆڕشـی کـوردی راگەیانـدبوو, ئەگـەر ئێـستا رێـك نەکـەون لەگـەڵمان بـەو چەشنەی کەدەمانەوێت‌و یارمەتیمان بدەن, ئەوا هەرکە شـەڕی نێـوان ئێمەو ئێران کۆتایی پێهات, خۆتان هەموو گوندەکانتان لەناو دەبەین.

گوندەکان‌و بەشێکی زۆری خەڵکەکـەیان لـەناودا, بـەڵام ئـەویتریان پێیان نەکرا!.

رێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵـەتیش لەراپۆرتێکیـدا بـەڕوونی بـاس لەپێشێلکردنی مافی مرۆڤ, دەکات لەلایەن رژێمی بەعسەوە لەعیراقدا. بەتایبـەتی دوای راپـەڕینی ئـازاری سـاڵی ١٩٩١ لەناوچـە جیاجیاکـانی عیراقـدا. لەمەیانـدا زۆرتـرین تـاوان بەرامبـەر دانیـشتوانی شارنـشین ئەنجام درا, بەتایبەتیش ئەو شارانەی بەشداری راپەڕینیان کرد.

راپۆرتەکـە ئامـاژە بـەوەش دەدات کەلـە ئـەنجامی ئـەو تاوانـە درندانەیەی بەعسدا زیاتر لـە دوو ملیـۆن خـەڵك ئـاوارەی سنورەکانی

ناوخـاکی وڵاتـانی وەکـو ئێـران‌و تورکیـاو, هـەروەها بەشـێکیش لەجنوبەوە ئاوارەی کوێت‌و سعودیەش بوون,

لەجێیەکی تریشدا تیشك دەخاتە سـەر ئـەوەش, کـە زۆربـەی ئـەو خەڵکانەی لەکوردەکان بوون. دیارە مەبەست لەو ئاوارەبوونە کـۆڕەوی چەند ملیۆنی کوردە, کەبەهـەزاران خـەڵك لـەڕێگادا لەبرسـاناو لەبـەر سـەرماو سـۆڵەی سـەختی سـنورە شـاخاوییەکان گیانیـان لەدەسـتداو, ئەوانی تریش بێ ماڵ‌و حاڵ مانەوە.

جەللادەکانی دوێنێ, ئەمڕۆ لەرووبەڕووکردنەوەی ئـەو تاوانانـەدا کەزۆرینـەیان‌و تاوانـە سـەرەکی‌و گـەورەکانیان دەرهـەق بەخـەڵکی کوردستان بوو, لەبەشـی سـەرەوەی ریزبەنـدی تۆمەتەکانـدا هـاتبوون, هەم خودی سـەدام‌و هـەم هاوەڵـەکانی ناراسـتەوخۆش, نـەك نکۆڵییـان لێنـەکردن, تـەواو رەزیـل‌و (دەم تەڵـەی تـەقیوو بـوون) بێوێنـەی‌و گـەورەیی تاوانـەکان بـەجۆرێکن دەرفـەتی هـیچ خـۆ لێبواردنێـك یـان پاساو هێنانەوەیـەك نامێنێتـەوە, جگـە لەبێدەنگی‌و لاساریی کـردن‌و دواجاریش دانپیانان.

وەکو چۆن لەیەکـەم رووبـەڕوو بوونـەوەدا بێدەنگیـەکی کوشـندە سیمای شڵەژاوی جەللادەکانی داپۆشی بوو.

بەو هیوایەی ئەم دەرفەتە زەمینەی فراوانتر لەناوچەکەدا خـۆش بکـات بـۆ راپێـچکردنی هـەموو ئـەو جـەللادە گـەورەو وردانـەی

مێژوویەکی درێژە مافەکانی کورد بەبەرچاوەوە پێشێل دەکەن و دەیچەوسێننەوە.

ئەوەی ماوەتەوە بوترێ، ئاراستەکردنی گەورە کارتی قوربانی و زامەکانی کورد بەڕووی ئەنجامدەرانیدا. دەشێ لەنێو تۆمارە یاساییەکاندا بچەسپێنرێ و ببنە بەڵگەیەکی هەرە زیندوو بۆ دەرخستنی حەقیقەتی ژیانی مەزلۆمترین گەل و نەتەوەی ئەم سەر زەمینە کە (کورد)ە..

هەروەها ئەم دیمەنی دادگایی کردنەی جەللاد ببێتە سەرەتایەك بۆ ڕێگە گرتن لەو سوکایەتی و ماف خواردنەی لەمرۆڤی کورد دەکرێ لەوڵاتانی تریشدا.

سەرچاوەکان

- بازنەکانی ململانێ و ئاسایشی نەتەوەی کورد _ مەحمودی مەلا عززەت _ چاپی دووەم _ سلێمانی _ ساڵی ١٩٩٩.
- عێراق و تاوانی جینۆساید (شاڵاوی ئەنفال دژی کورد) وەرگێڕانی لەئینگلیزییەوە جەمال میرزا عەزیز _ بەرلین _ساڵی ٢٠٠٠.
- منظمة العفو الدولية _ نقض العهود واهدار حقوق الانسان فى كردستان العراق منذ عام ١٩٩١.
- ئاسۆ ژمارە _٨_ ساڵی یەکەم _ ٢٠٠٤.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

پرسی ئەنفال
لەبازنەی گوتاری سیاسی کورددا

مەكتەبی بیروهۆشیاری

پرسی ئەنفال
لەبازنەی گوتاری سیاسی کورددا

لەماوەی ئەم چەند ساڵەی دواییدا زۆرێك لەقەڵەمی كورد وەكو جۆرێك لەراهاتنو, بەیەك تەوژمی باو لەنوسینو دەربڕین, راهاتوون بەشێوەو جۆری ئینشاییو نەسیحەت ئامێز رەخنە لەوهەڵسوكەوتو دەركەوتەو دیاردانە بگرن. كەلەهەناوی كۆمەڵگا بەگشتیو ناو كایەكانی دەسەڵاتی كوردیەوە بەتایبەتی سەرچاوەیان گرتوە.

ئەگەر رۆژانە رۆژنامە كوردییەكان بەگشتی بخەیتە بەر سەرنج ئەو سەبكە بەئاسانی بەدی دەكەیت كەلە بەردەم دیاردەیەكی دزێودا, یان ساتەوەختێكدا كەدەبوو دەسەڵات قسەی تێدا هەبوایەو, نەیبوە نوسەرەكە دێتو وتارو نوسینەكەی بەكۆمەڵێ دەستەواژەی (دەبێ‌وابكرێ.. دەبوایەوابوایە.. باشترە بەو جۆرەبێ.. نابێ ئاوابێ.. هتد). دەتەنێ لەچەندین هاوكێشەی تەمومژاوییو دواجار دەربڕینێكی سازشكارانەی مەبەست ونكردوو, ئەوەی پەیوەندی بەدەسەڵاتی سیاسی كورد لەكوردستانەوە هەیە, لەراستیدا كەمترینو بچوكترین ئاوڕدانەوەو جوڵاندنی بۆ ئەو جۆرە نەسیحەتكردنەو, رێپیشاندانە نیەو؛ كەمترین كاریگەری ئەو سەبكە نوسینو گازندەییانەی لەسەر بووەو كاریتێكردوە.

دیارە ئەگەر وابوایە (دەبوایە لەکوردستاندا کورد فیشەکێکی بەمێشولەیەکی ناو وڵاتەکەی خۆیەوە نەنایە، بەڵام کورد بەدەستی خۆی ماڵی خۆی وێران کرد).

ڕاستیەك هەیە کەچیدی ئێمە لەبەردەم مەسەلەیەك یان چەند پرسێکی چارەنوسسازی نەتەوەکەماندا هەرگیز ناتوانین لەپەراوێزخستنیدا بێ دەنگ بین.

ئەگەر لەسەر چەند مەسەلەکی ڕاگوزەریدا بێدەنگی نوێنرا ئەوە شتێکی ترەو، دەشێ پاساوو قسەی تر هەڵبگرێ. بەڵام لەبەرامبەر پرسێکی وەکو پرسی ئەنفالدا کەلەناو سەرلەبەری کایەی دەسەڵاتی کوردییدا، پرۆژەیەك نەك بەقەد گەورەیی پرسەکە، بەڵکو لەئاستێکی زۆر زۆر نزمیشدا درك پێ ناکرێت. ئالەمەداو لەم دۆخەدا نوسەری کورد لەبەرامبەر ئەو زەنگە ترسناكو مەترسیدارەدا دەبێ بچێت کایەی سیاسی کوردی بخاتە بەردەم پرسیارێکی گەورەو خوێندنەوەی بۆی هەبێ، کە ئاخۆ هۆکارە بنەڕەتیەکان لەکامو لە چ مەنهەجییەتو بیرکردنەوەیەکەوە سەرچاوە دەگرن؟.

بەدیوێکی تردا "دەبێت لەخەیاڵو عەقڵیەتو وێناکردنەکانی سیاسەت لەکۆمەڵگای خۆماندا بڕوانین.. دەبێت بچین بونیادی دەسەڵات لەناو حزبی سیاسی کوردیدا، پەیوەندی نێوان کاریزماو دەسەڵات، پەیوەندی خێڵو خێزانو بنەماڵە بەدەسەڵاتەوە،

بخوێنینەوەو ڕەگە قوڵەکانی ئەم تێگەیشتنە تایبەتە بۆ سیاسەت بدۆزینەوە".

لەکاتێکدا لەبەرامبەر مەسەلەیەکی پڕ ئێشو مەترسیداری ناو واقیعی کوردەوایی لەئەجێندای سیاسی دەسەڵاتو حزبەکانیشدا بەدی ناکرێت.

ئەو کاتە دەبێت وەزیفەی حیزب بەچ ئاقارێکدا بخوێنینەوە کەلەمەڕ مەسەلە گشتیو تراژیدیا گەورەکان بەکارەکی ئیشی لەسەر ناکات.

گەر ڕوونتر قسە بکەین؛ بۆ نمونە تەماشاکە لەسەروەختێکدا کەلەحوکمی تازەی عیراقدا بەنۆرە دەسەڵات دەدرێتە دەست هەرکەسێك لەئەندامانی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی حوکم لەعیراقداو، کاتێك نۆرە دەگاتە سەر دەسەڵاتی یەکێك لەسەرکردە کوردیەکان، کەسەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستانە. لەهەمان کاتدا یادەوەریو ساڵڕۆژی کارەساتێکی گەورەی وەك ئەنفال؛ دەکەوێتە ناو ناوەڕاستی ڕۆژانی حوکمو دەسەڵاتی ئەوەوە (ئەنفال) ێك کەلەسەدا هەشتاو پێنجی گۆڕە بەکۆمەڵەکانی عیراق لەوانن. واتە لەڕۆژی ١٤/٤دا کاتێك دەسەڵات بەدەست سەرکردەیەکی کوردەوەیەو هیچ دەربڕین یان بەیاننامەو گوتارێکی نیە بۆ ئەو ڕۆژو کارەساتە. پرسیارێکە دەبێ بمانهەژێنێ بۆ ڕامان؟. هەر هیچ نەبێ دەکرا ناوەندەکانی ڕاگەیاندنو

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ئاژانس‌و میدیاکانی جیهانی کۆبکردایەتەوەو لەناو هۆڵی ئەنجومەندا ئەو تراژیدیایەی بەبیری هەموو لایەکدا بهێنایەتەوە.

دەبوو ببوایەتە نەریتێك دەسەڵات‌و حوکم لەعێراقدا ساڵانە لە یادەدا قسەو پەیامی هەبوایە..

دەبوو ئەو رۆژو کارەساتە بقۆزرایەتەوە؛ تاوەکو بەساردی لەرۆژێکی ئاوادا چ ئامازەیەکی رەسمی داوای دیاریکردنی چارەنوسی ئەو هەموو خەڵکە بێسەرو شوێنە بکرایە.

دەبوو " داوای دادگایی کردنی هەموو ئەوانە بکرایە کەلە نەخشەدانان‌و جێبەجێکردنی ئەنفالدا بەشداریان کردوە".

ئەوەی پێویستە بکرێ‌و ناکرێ لەساتەوەختێکی ئاوا گرنگدا, کە دەدرێتە دەست سەرۆکی حیزبی سیاسی خوێندنەوەی قوڵ‌و تێرامانی وردی دەوێ, ئالەوەو چەندین تێبینی ترەوەیە کەدەوترێ لەدەسەلاتی سیاسی کوردی لەمەڕ پرسێکی هەرە پڕ هەستیاری ناو مێژووی ئێستای کوردا بێ بەرنامەیی پێوە دیارە.

خۆ ئەندامە کوردکانی تری ناو ئەنجومەنی حوکم لەوێ بوون، ئایا نەدەکرا وەك بیرخەرەوەکیش بوایە، بەبیری سەرۆکی دەسەڵاتی بهێنایەوە, کەئەمرۆ یادەوەری ئەنفالەو دەکرێ لەرووی سیاسیەوە کورد ئیشی خۆی لەسەر بکات؟

مەکتەبی بیروهۆشیاری

باوا دابنێین پرۆسەی ئەنفالی دژ بەکوردان؛ پێرێ لەفیکرو عەقلی بەعسدا خەملی‌و دوێنێ جێبەجێ کراو ئەمڕۆش بەسوێترین برینی خستنۆتە جەستەی کۆمەڵگەی کوردەواریەوە,

یاخود لەبەرامبەر بێدەنگبوون‌و ساردی لەرۆژێکی ئاوادا چ ئاماژێکی مەترسیدارتربێ. کەدەبوو بەبەردەوامی کایەی سیاسی کوردیی‌و دەسەڵاتەکەی ئەوە زەمەنە تاڵەو پرۆسەکانی کوردقڕانیان نەك؛ هەر لەیادەوەری سیاسیدا بێ. بەڵکو لەسەرەکیترین پنت‌و ئەرکەکانی بیرکردنەوەو رەفتاریاندا لەئاستی بەرپرسیارەتی مێژوویی‌و ئەخلاقی نەتەوەکەی خۆیاندا بن. بەبیریاندا بێتەوە کەمێژوومان بەسەر چەندین تەڵەی مەرگ چێن‌و تەڵەزمی گەورەدا بازی داوەو تێکەوتوە تێپەربوە تاوەکو کار گەیشتۆتە ئەمڕۆ...

بۆیە پرسی ئەنفال کەپرۆسەیەکی تەواو بەرنامە پێشتر بۆ دارێژراوی سیاسی‌و سەربازی‌و لۆجستیکی هەمەلایەنەی تەواو دژ بەمرۆڤانە ئەنجامدراو کوردستانی ئاوەدانی گۆڕی بەوڵاتێکی وێران توخمەکان ژیانی تێدا هەموو قڕکرد.

بەڵام لەراستیدا روونە کە "هیچ جەنگێکش نییە پەیوەندی بەسیاسەتەو نەبووبێت‌و ئامانجی سیاسی لەپشتەوە نەبووبێت.

ئەوەی کەرژیمی بەعس لەئەنفال دا ئەنجامی داوە؛ ئەڵقەی‌یەکی نەپچڕاوەیە لەزنجیرەی ئەو جەنگەی کەدژ بەگەلێکی مەدەنی

لەسەرخاکی خۆی بۆ تێکدانی روخساری نەتەوەیی‌و ستراکتۆرەی کۆمەڵایەتی‌و کەلتووریی".

ئەوەی مایەوە دواجار بەگۆڕانی زەمەن‌و, کەوتنەوەی گۆڕەپانی ململانێ‌و رووداوەکان بەجۆرێکی تر, وا کەوتەوە کەکورد ببێتە خاوەنی دەسەڵات‌و خاوەن ناوچەیەکی فراوانی خۆی لەکوردستاندا..

ئەم زەمینەو دەرفەتەش رێخۆشکەربوون کەساڵانە وەکو بۆنە نیشتمانی‌و نەتەوەییەکان ئەنفالیش وەکو تراژیدیایەکی گەورە لەرۆژی دەستپێکردنی شاڵاوی یەکەمی ئەنفالدا یادیان بکرێتەوە.

سەرنجێکی تر لێرەدا ئەوەیە کەبەشێکی دەسەڵاتی کورد بەهۆی جۆری پەیوەندی‌و خوێندنەوەی سیاسیانەی بەرژەوەندیەکانی خۆی لەگەڵ دەسەڵاتی دەوروبەردا, زۆرێك لەو ساڵانە راگوزەریانە ئەو یادەی بەرێکرد, یاخود بەجۆرێك ناو دەهێنرایەوە کەبەوردی دانی بەگەورەیی تراژیدیاکەو گەورەیی تاوانەکەو, ئەنجامدەرانی‌و ئەوانەی لەپشتی کارەساتەکەوە چاو ساغبوون نەدەنا.

وەك لەمێژووی میللەتانی خاوەن تراژیدیادا, کارەساتەکان روون دەبێتەوە. دەبینرێ ئەوانەی کەخاوەن دەسەڵات‌و چێوەیەکی سیاسی نەبوون, کتومت لەساتەوەختی خۆی‌و نزیکتردا نەیانتوانیوە وەکو پێویست کار لەسەر گێڕانەوەی ماف‌و چارەنووسی کۆستەکان بکەن. لەگرتنەوە دەستی دەسەڵاتیشدا یاخود هاتنە پێشەوەی بەرژەوەندی‌و دەرفەتەکاندا ئەوە خەمڵیوە.

لەم سۆنگەیەوە بۆ کورد ئێستا لەهەموو کات لەبارترە بۆ ئیشکردن لەسەر ئەو پرسانە. لەکاتێکدا خودی دەسەڵاتی سیاسی کوردی بەشداری راستەوخۆ دەکات لەبەڕێوەبردنی دەسەڵات لەعێراقداو ئەو رژێمەی کەمۆرکی کارەساتەکانی بەنێو چاوانەوەیە سەرنگوم کراوەو, رەمزی ئەنجامدەرانیشی لەزینداندان.

وەك چۆن دەوترێ"هیچ نەتەوەیەك نەیتوانیوە پرۆسەی لەناوبردنی خۆی بکات بەقەزیەیەك کەهەموو دونیا قسەی لەسەر بکات, مەگەر پاش ئەوە توانیبێتی دەسەڵاتی سیاسی بۆ خۆی پێکبهێنێت. نەتەوەکان هەمیشە دوای کۆتایی هاتنی تراژیدیاکان توانیان ئیستسماری بکەن".

کەوابوو زەمینە سیاسیەکە بەجۆرێك رەخساوە کەهیچ کەمتەرخەمییەك لەبارەی ئەو پرۆسە گەورانەوە مایەی پرسیاری گەورەو هەژانی گەورەن‌و, دواجار بێ دوو دڵی‌و مەترسی, ئەبێ بوترێ هوشیاری خەڵك لەحاڵی حازردا لەئاستێکدایە, کەبەرپەرچی ئەو کەلێنە بەرینەو ئەو نوقسانییە دەداتەوە, کەکایەی سیاسی دەسەڵاتی کوردی بەخۆوە دەیبینێ. پەرۆشی‌و خەمی خەڵك‌و پرۆژە تاکەکەسی‌و تایبەتیەکان لەمەڕ پرسی ئەنفال لەئاستێکدایە بەپلەی سەدوهەشتا دەرەجە لەگەڵ خەم‌و پرۆژەی دەسەڵاتدا جیاوازەو لەپێشە.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

خۆ ئەگەر پرسی ئەنفال لەناو بازنەی کاری سیاسی کوردیدا خوێندنەوەی تری بۆنەکرێو پێداچونەوە بەخۆدا لەلایەن دەسەڵاتی سیاسیەوە لەمەڕ ئەمە نەبێتە خەمی چاکسازیانەیان, ئەوا لەلایەن خەڵك و شەقامی کوردیەوە تادێ ئەو درزە زیاتر بەرفرە دەبن و ئەنجام کێش و سەنگی هەڵوێستەکان و دەسەڵاتە سیاسیەکانی کوردستان دەخرێنە بەر خوێندنەوەی روونتر.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

سەرچاوەکان

- کتاب کوردستان _ مەریوان وریا قانع_ ژمارە دوو ساڵی٢٠٠٣ لاپەڕە٢٠٥
- هەمان سەرچاوەی پێشوو_ لاپەڕە ٢٠٤
- ئەنفال _کوردو دەوڵەتی عیراق _شۆڕشی حاجی رەسوڵ _چاپی دووەم _ ساڵی ٢٠٠٣
- لەپەراوێزی ئەنفالدا _تەها سلێمان _بەرگی یەکەم ساڵی١٩٩٩
- هەڵەبجەو ئەنفال _ سالار حەمەسور باسیرە _ لاپەڕە ٦٥ سلیمانی _ ساڵی ٢٠٠٣
- کوردقڕان _لەتیف فاتح _ مەجید ساڵح _لاپەڕە _ ٢٢١ بەرگی یەکەم _سلێمانی _ ساڵی ٢٠٠٣

ئەنفال

دەستپێكی حەلاڵكردنی سەروماڵی كورد

ئەنفال

دەستپێكی حەلاڵكردنی سەرو ماڵی كورد

بەر لەپەلاماردانی هەمەلایەنەی شالاوی رۆژی ٢٣\٢\١٩٨٨ی رژێمی بـەعس, بـۆ سـەر ناوچـە رزگاركراوەكـانی كوردسـتانو بارەگاكـانی سـەركردایەتی(ی.ن.ك)و هێـزی پێـشمەرگە. كەبـە(ئـەنفالی یـەك) ناوزەدكراوە.

رژێمی بەعس دوای هاتنـەوە سـەرحوكم لەعێراقـدا, واتـە لەسـاڵی ١٩٦٨وە پلانـی تایبـەتی یەكلاكردنـەوەی كێـشەكانی هـەبوو لەگـەڵ كـوردو خـەڵكی كوردسـتاندا, بەرنامەكانیـشی وەك دەركـەوت هـەموو لەچوارچێوەی زەبـرو زەنـگو كوشـتنو كاولكردنـدا دارێـژرابوو. لـەو پێناوەشدا توانایەكی دارایی‌و مـاڵی زۆری وڵاتـی بـۆ ئـەو مەبەسـتانەو جێبـەجێ كردنـی مەرامـەكانی تـەرخان كردبـوو. بەگەڕانـەوەمان بـۆ خوێندنەوەی رووداوەكانو شێوازەكانی مامەڵەكردنی رژێمەكە لەگەڵ دۆزی كوردو شـۆڕشو خەڵكەكەیـدا هـەموو ئـەو رێـو شـوێنە سیاسـی‌و سـەربازی ئابوریانـەمان بەسـانایی بـۆ روون دەبێتـەوە كەچـۆن بـەپێی پلانێكـی سیـستماتیزەكراو گێراونەتـە بـەر بـۆ نزیكبوونـەوەیان لەمەبەست. تەواوكاریی بەرنامە درێـژ خایەنـەكانیان. كەبەشـێك لـەو كـردەوە سـەربازیانەی ئەنجامـدراون هێـشتا لەمێـژووی دوورو نزیكـی

مرۆڤایەتی‌و تۆماری کردەوەی دیکتاتۆرەکانی جیهاندا نەك کەم وێنەن (کەهەندێك ئاوا گوزارشتی لێدەکەن) بەڵکو بێوێنەن. لەبەر ئەوەی لەسایەی پیلانێکی شاراوەو داخراودا تاوانەکان جێبەجێ کراون. هێشتا بەشێك یان چەند دیوێك لەهەر یەك لەو تاوانانە بەشاراوەیی ماونەتەوەو,وەك پێویست نەتوانراوە هەڵوەستی پڕ بەقورسایی تاوانەکان‌و کاریگەرییەکانی خوێندنەوەمان بۆی هەبێ‌و شەنوکەو بکرێ. ئەم رەخنەیە ئەستۆی نوسەرانی کورد دەگرێتەوە, بەتایبەتی ئەو قەڵەمانەی زۆرتر خۆیان بۆ بوارە تراژیدیەکان تەرخان کردووە.

لەساڵی ١٩٦٨ەوە بۆ ساڵی ١٩٨٨ لەماوەی ئەو بیست ساڵەداو تارۆژی رانەگەیاندنی دەستپێکردنی شاڵاوەکانی ئەنفال سەدان‌و بگرە هەزاران تاوانی کۆمەڵکوژی‌و گوند رووخاندن‌و باخ سوتاندن‌و راگواستن‌و لەسێدارەدان‌و.... هتد. بەشێوازو جۆری جیاجیا لێرەو لەوێی کوردستان کراون, بەڵام هیچ کام لەو تاوانانە بەقەد تاوانەکانی ئەنفال بە ئامادەکاریی تەواوەوەو, بێباکانە ناوو پێناسەی ئاشکراو دوژمنکارانەی بۆ دانەنرا بوو بەجۆرێك کەحەلاڵی سەرو ماڵ‌و خاك‌و سامان بکات.

بێجگە لەبەکارهێنانی تەواوی توانا سەر بازییەکانی, ناونان‌و شەرعییەت پێدان بەتاوانەکانی نێو قۆناغەکانی شاڵاوەکەو دۆزینەوەی چێوەیەکی ئاینی‌و, پێدانی پێناسەو ناوێکی ئایینەی

دێرینی وەکو (ئەنفال) کەناوی سورەتی هەشتەمە لەقورئانداو لەبنەڕەتدا دابەزین‌و زەمینەی پەیدابوونی دەگەڕێتەوە بۆ یەکلاکردنەوەی کێشەی جەنگ‌و دەست کەوتەکانی‌و شێوازەکانی حەلاڵکردنی سەرو سامان‌و سەروەتی خەڵك‌و, لایەنی تر بۆ ئەوانی تری دەست رۆیشتوو.

بەدیوێکی تردا شاڵاوەکە بەناوێکی کۆن‌و دێرینەو بەناوەڕۆك‌و کەرەستەو تەکنیکی نوێ‌و هاوچەرخەوە دەستی پێکرد.

لەمەوە بەخوێندنەوەمان بۆ ناوی شاڵاوەکە, دەبینین رژێمی بەعس چەندە بەوردی بۆ سڕینەوەو کۆتایی هێنان بەبوونی نەتەوەیەکی ترو, سڕینەوەی شوناس‌و تایبەتمەندییەکانی لەڕووی مادی‌و مەعنەوییەوە لەبۆتەی نەتەوەیەکی تردا, کەمەبەست نەتەوەی عەرەب بووە. لەچوارچێوەی کردەوەیەکی سەربازی درێژخایەنی دوور مەودای تا گەیشتن بەترۆپکی مەبەستدا، چۆن ویستویەتی رەهەندە فیکری‌و ئایینییەکانیش لەخزمەت مەرامەکانیدا بەکاربهێنێ, تالەرێگەی ئەوانەشەوە نەك هەر دونیا بێدەنگ بکات, بەڵکو سۆزو پشتیوانیش لەو رووەوە بۆ خۆی زیاتر بکات؛ لەهەمانکاتیشدا چیتر کردەوەکانی بێ پەردەو بەراگەیەندراویی بۆگەیشتن بەو مەبەستەی ئامازەی پێکرا پیشانبدات. ئەمەش بۆ خۆی ئەوجی دیکتاتۆریانەی ستەمی حوکم‌و فاشستانەترین رژێمی چەرخی نوێی دەگەیاند.

وەك دەبينين لەبەرە بەيانى دەستپێكردنى يەكەم ڕۆژى شاڵاوى سەربازى ئەنفالدا؛ تێكڕاى دەزگاكانى ڕاگەياندنى بەعس كەوتنە بانگەشە بۆ سەرەتايەكى نوێ لەهاتنەكايەى تەصفييەكردن‌و نەهێشتنى يەكجارى نەياريى بۆ ڕژێمەكە بەجۆرێك كەتەواوى ڕۆژنامەو گۆڤارو تەلەفزيۆن‌و ڕاديۆو ئاژانسەكانى دەنگوباسى تەرخان كرد بۆ پێدانى شەرعييەتى ياسايى‌و ئايينى بەو دەستپێكە لەكۆمەڵكوژيى‌و ڕووخاندن‌و سوتاندنەى لەژێر ناوى قۆناغى يەكەمى شاڵاوى ئەنفالدا لەكوردستان, سنورى پەلامارە سەربازييەكانى ڕژێم لەم قۆناغەدا پێكهاتبوو لە ناوچەكانى سەربە دوكان, بنگرد, سلێمانى, ماوەت, ئەزمەڕ, سوسێ, چوارتا, سورداش‌و بارەگاكانى سەركردايەتى يەكێتى نيشتمانى كوردستان‌و بەتايبەتى ڕاديۆى دەنگى گەلى كوردستان (كەبێ دەنگ كردنى كاريگەرى خێراى دەبوو لەسەر ورەو باوەڕى خەڵك‌و هێزى پێشمەرگە لەناوچەكانى تر) لێ بوو دەست پێكرد.

لەبەر بەكارهێنانى هەموو توانا سەربازييەكانى‌و سەرەتاش بەتۆپباران‌و كاتيۆشا بارانكردنى ناوچەكان بەخەستى‌و, كيميابارانكردنيان لەڕێگەى فڕۆكەو بۆمبەوەو بەشداريى پێكردنى دەيان هەزار جاش‌و هێزى ئاسمانى‌و زەمينى, ڕژێم توانى لەماوەى بيست‌و چوار ڕۆژداو دواى بەرگرييەكى زۆرى هێزى پێشمەرگە,

ڕۆژى ١٩٨٨/٣/١٩ سەركردايەتى هێزە چەكدارەكانى ڕژێمى بەعس بەلاغى ژمارە (٣٠٨٧) ى لەبارەى ڕاگەياندنى سەركەوتنەكانى لەو شەڕانەدا دەركردو لەلاپەڕەى يەكەمى ڕۆژنامەكان‌و, سەردێڕى هەواڵى ڕايۆو تەلەفزيۆنەكانى عيراقەوە بلاوكرايەوە.

لەدەركردنى ئەو بەيانەوە, كەبەناوى (ئەنفال)ەوە بلاوكرايەوەو لەو ڕۆژەوە ئەو وشە شومە كەوتە ناو فەرهەنگى سياسى‌و مێژووى كوردەوە.

خودى سەدام حسێن بە ئاشكراو لەنزيكەوە چاودێريى‌و سەرپەرشتى ئەنفالى يەكى دەكردو سەركەوتنى ئەو قۆناغەى بەسەركەوتنى مێژووى دەزانى بەسەر بزوتنەوەى كوردايەتيدا, بۆيە لە١٩٨٨/٣/١٢دا خۆى هاتبوە شارى سلێمانى بۆ ئەوەى زۆر لەنزيكەوە چاودێرى هەنگاوەكانى پەلامارە دڕندانەكانى لەشكرەكەى بكات.

ڕاستييەك هەيە دەبێ هەمووان بيزانين, كەلە دەستپێكردنى يەكەم قۆناغى ئەنفالەوە هيچ ڕێوشوێنێكى شاراوە نەما لەكوشتن‌و سوتاندن‌و ژيان قڕكردن لەكوردستاندا, لەلاى بەعس‌و دامودەزگاكانى, بەڵكو زۆر بە ئاشكراو, زۆر جاريش لەڕێگەى ميدياكانييەوە بۆ تا ئەوجى چاو شكاندن‌و؛ تێكشكاندنى كەسايەتى‌و بوونى كورد, دڕندايەتى‌و تاوانەكانى خۆى بەشانازى‌و هێماى سەركەوتنەوە پيشان دەدا.

مەكتەبی بیروهوشیاری

لەكوردستان جاش و

لەهۆڵەنداش فرانس ڤان ئانرات

مەكتەبی بیروهوشیاری

لەكوردستان جاش و

لەهۆڵەنداش فرانس ڤان ئانرات

مایەی تێڕامانی وردە كەداوی ئەوەی ڕێكخراوی چاك، بەدواداچوونی تەواوی هەبوو لەسەر ئەو هاوڵاتیە هۆڵەندیەی كەیارمەتی ڕژێمی سەدام حسینی دا بوو, لەدابینكردنی گازی ژەهراوی و بەتایبەتی لەو جۆرەی كەلەساڵی هەشتاو هەشتدا بەسەر شاری هەڵەبجەی كوردستاندا ڕژێنراو بووە مایەی كوژرانی هەزاران هاوڵاتی.

هەر چەندە درەنگ وەخت بوو بەپێزانینی ڕاستی دەست تێوەگلانی هاوڵاتیەكی هۆڵەندی بەناوی (فرانس ڤان ئانرات) لەلایەن دامودەزگاكانی دەوڵەتی هۆڵەندی و بەتایبەتیش دادگای هۆڵەندی لەو تاوانە، بەڵام بۆ (تأديبي ظمير) ی خۆیان هەستان بەلێكۆڵینەوە لەجۆری تێوەگلانەكەو دواجار ئەو فایلە خرایە بەردەم دادگای وڵاتەكەو ئەوەش زانرا كەرۆژنامەو میدیاكانی هۆڵەندا ڕەخنەی توندیان ئاراستەی ئەو تاكە كەسەی كۆمەڵگاكەی خۆیان كردو, بەیەكێك لەتاوانبارە سەر سەختەكانیان لەقەڵەمدا. وەك دەبینین كۆمەڵگای هۆڵەندی و حكومەتی هۆڵەندا جگە لەوەی لەرووی ویژدانی و مرۆڤایەتیەوە، دوای ناسینی كیمیابارانی هەڵەبجەو ئەنفال

وەك خۆی نەیانتوانی لەو کردارەی هاوڵاتی خۆیان بێدەنگی هەڵبژێرن، بەڵکو لەرێگەی دادگاوە ئەو تاوانبارە سزای یاسایی خۆی وەرگرت.

ئەمە ئەو مانایە دەگەیەنێ وەکو دەرستێکی مێژووی بێ بۆ هەر تاك‌و گروپێ یان کۆمپانیایەك, بیەوێ بازرگانی لەو جۆرە بکات، رەوشە ویژدانی‌و مرۆڤایەتیەکان لەبەرچاو نەگرێت و ئەخلاقیاتی کۆمەڵگایەك کەئیدعای پاراستنی مافی مرۆڤو بەرهەمی دوور لەتوندو تیژی‌و کوشتار نەزرێنێت. ئەوە هۆڵەندا کەگەلەکەی ئەو نەبوو ئەنفال‌و کیمیاباران بکرێ.

پرسیار لێرەدا دروست دەبێ؛ ئایا ئەو گەلەی کەئەنفالکراو کیمیاباران کرا، پۆلێن‌و خوێندنەوەی هەبووە بۆ ئەو کارەساتو کۆستە گەورانەی بەسەریدا هات؟.

ئایا تەواوی کارەکتەرە حەقیقیەکانی ئەنجامدەری ئەو تاوانانەی دەست نیشان کردوەو ناساندوە؟.

ئایا لەو هەزاران کەسەی کەراستەوخۆو ناراستەوخۆ بەشداریان کرد لەناوبردنی سەدان هەزار لەهاوڵاتی بێ گوناه هیچیان بەو تۆمەتە درانە دادگا بۆ لێکۆڵینەوە؟.

ئایا هیچ یەکێك لەو جاش‌و سەرگەورانە، ناچار کران داوای لێبوردن لەگەڵ‌و نەتەوەو کەسوکاری شەهیدو ئەنفالکراوەکان بکەن؟ز

بێ شك هیچ یەکێك لەوەڵامەکانی ئەو پرسیارانەو چەندین پرسیاری تری لەو بابەتەش نەرێن‌و بۆ خۆی چەندین دەلالەتی پێناسە ئاسای بێ ئینتمایی‌و بێ باکی‌و نەخوێندنەوەی مێژوومان بۆ دەردەخات. نەتەوەیەك خاوەن کۆستی ئەوەندە گەورەو، هەرەشەو مەترسی لەناوبردنی گەورەو، لەبەرامبەریشدا بچکوکترین هەڵوەستەی جدی نەبێ، بۆ ناسین‌و دەست نیشان کردنی کرمە خۆییەکان‌و ئەوانەی لەهەر گۆڕانێکی تری دۆخەکەدا بەئاراستەی نالەبار بونەوەی رەوتی ژیان. هیچ گومانی تێدا نیە بۆیان بلوێ لەجاران خراپترو لەئەوسا سورتر بەرلەشکری دوژمن دەکەون.

ئەمەیە جیاوازی نێوان کەلتورو کۆمەڵگاکان، لەو نمونەیەی هۆڵەندای خاوەن یەك فرانس ڤان ئانراتو کوردستانی خاوەن هەزارەها هەزار؟...

مەکتەبی بیروهۆشیاری

لەچاوەڕوانی ئێسك و پروسكی ئەنفالكراوەكاندا

مەکتەبی بیروهۆشیاری

لەچاوەڕوانی ئێسك و پروسكی ئەنفالكراوەكاندا

خاك و خەڵك، داوای هێنانەوەی ئێسك و پروسكی ئازیزە گۆڕ غەریبەكانیان دەكەن. كەسوكاری ئەنفالكراوەكان دوای چاوەڕوانییەكی زۆر, دواجار بەڕووخاندنی رژێمەكەی بەعس پڕ بەدونیایەك خەنی بوون. لەلایەك بۆ ڕەوینەوەو لەناوچوونی سەرچاوەی زوڵم و ترس و ستەم, لەلایەك بۆ هیوای دڵشادبوونەوەیان بەو كەسوكارانەی چەندین ساڵ بوو لێیان دزرابوون و نادیار. نەبەزیندوویی نەبەمردوویی چارەنوسییان نەدەزانرا.. هەرچەندە لەگەڵ ئاشكرابوونی زۆر نهێنی تردا ئەوەش ئاشكرابوو كەئەنفالكراوەكان لەسەر ئەرزدا نەماون و هەموویان بەزیندوویی ژێرخاك خراون. ئەمەش حەقیقەت و واقیعێكی تاڵ بوو بۆ ئەوان, بەڵام سەرباری ئەوەش هێشتا هیوا بڕاو نەبوون بەشادبوونەوە (ئەگەر بەئێسك و پروسكەكانیشیان بێت).

بەداخەوە رۆژ بەرۆژ واخەریكە ئەوخەنی بوونەیان وردە وردە روو لەكزی دەكات و كردوە. لەكاتێكدا كەدەبینین و تێدەگەن كەكەس و لایەنێك بەجدی و بەتاسەوە لەدووی میكانیزمێكی عەمەلی دا ناگەڕێ, بۆ ئەوەی بەئەركی نیشتمانیی و ئەخلاقی خۆیان هەستن و ئەوانیان پێ دڵشاد بكەنەوە. تەنیا ئەوە نەبێ لەهەواڵی رۆژنامەو كەناڵەكانی تری راگەیاندنەوە دەبیستیین و دەبینین؛ رۆژێك لەنزیك

فلان شارۆچکەی جنوبی عێراقو؛ رۆژێك لەدەشتاییو سەحرایەکی عەرەبستاندا گۆڕێکی بەکۆمەڵ دۆزراوەتەوە. بەجلوبەرگی بەکفن بوویاندا ناسراونەتەوە, کەلەکوردە ئەنفالکراوەکانن.

درێژبوونەوەو چەند بارە بوونەوەی لەم جۆرە هەواڵانە لەشوێنو بەشێوازی جیاجیاو بێدەنگبوونی دەزگاکانی حکومەتو بەتایبەتی وەزارەتی ئاوارەو ئەنفال بۆ بەپیرەوە چوونی دانانی رێوشوێنی هێنانەوەیان, وای لەخەڵك کرد کەبەرەبەرە ئەو هیوایەشیان لەلا کزببێ کەدەسەڵات مشورێکی جدی بۆ سەبوری ژانو کۆستیان بخوات نەختێ ئارامی ببەخشێ بەحاڵێ بێ حاڵیاندا. هەرچەندە لەژێر ناوی هێنانەوەی ئێسكو پروسکی ئەنفالکراوەکاندا رێکخراوو تیمی جیاجیا دروست کرانو, چەندین کەس نێردرایە دەرەوەی وڵات بۆخول بینین لەبارەی چۆنێتی دەرهێنانی ئێسكو پروسك یان دەست نیشانکردنی گۆڕە بەکۆمەڵەکانو دۆزینەوەیان, بەڵام هیچ لەو ئیجرائاتانە نەچوونە چوارچێوەی کردارەوە. تەنیا ئەوە نەبێ لەم درەنگ وەختەدا تەرمی(٥١٢) قوربانی لەبارزانیەکان هێنرانەوە کوردستان ئەویش لەرێگەی سەرکردە بارزانیەکانەوە, مشوری عەشیرەتەکەی خۆیان خواردووەو, کارێکی باشیان کردوە, بەڵام وەکو رۆژنامەنوس (عارف قوربانی)و کەسانی تریش؛ زیاد لەجارێك ئاماژەیان پێداوەو ئەم مەسەلەیە بیرهێنراوەتەوە. وەکو کەسێکیش کەموتابەعەی ئەوبابەت و مەسەلانە دەکەم, هێشتا هیچ ئاوڕدانەوەو بەدواداچونێك

بۆ ئەو خەمو کۆستە نیشتمانییو نەتەوەییە نەکراوە, لەلایەن دەسەڵاتەوە. بۆیە پرسیاری جدی ئەمەیە دەبێ کێ لەخەمی ئێسكو پروسکی (١٨٢) هەزار مروڤی گۆڕ غەریبدا بێت؟ لەکاتێکدا چاوەڕوانی بووە تەوقی گەردنی منداڵو دەزگیراندارو ژنو کەسوکارەکانیان.

کێ ئەوە بەبیرخۆیدا دێنێتەوە, کە ئەوان بەو مەراقەوە بەشێکی زۆریان بێ ئومێدانە سەریان نایەوە.

هێنانەوەی ئێسكو پروسکەکانیش بەشێکە لەگیانیوەفاداری حکومەتی هەرێمی کوردستان بەرامبەر بەئەنفالو بەردەوامیدانە بەئاگابوون لەکەسوکاری شەهیدان ڕێبازەکەشیان. کەواتە جێی خۆیەتی بپرسین ئەوپلانو بەرنامەیەی کەوەزارەتی ئەنفال, ئەو خەرجو مەسرەفەی لەدروستکردنی رێکخراوی هێنانەوەی گۆڕە بەکۆمەڵەکاندا کرا بەچی گەیشتو ئاکامەکەی چی لێ سەوز بوو؟. لەبەراییدا هێنانەوەی گلکۆی ئەنفالکراوەکان دەبێ ببێتە خەمی هەموولایەكو بەتایبەتیش نوێنەرانی کورد لەحکومەتی مەرکەزی عێراقدا. بۆ ئەوەی لەبۆتەی (گۆڕی بەکۆمەڵ)دا بەیەکجاریی ون نەبنو, نەنبە تانەی هەتا هەتایی دەسەڵاتەکانی دوای ئەو رژێمەی کەئەنفالو تاوانەکانی تری ئەنجامدا.

نیشتمان بەخاكو خەڵکەوە چاوەڕوانی هێنانەوەی ئێسكو پروسکی ئەنفالکراوەکانە, ئێوەش ئەرکتانە بیانهێننەوە نیشتمانی خۆیان.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

لەپەراوێزی ئەنفالدا

مەکتەبی بیروهۆشیاری

لەپەراوێزی ئەنفالدا

هاورێییەکی نزیکم بۆی گێڕامەوە, ئافرەتێك لەوانەی کەمێردەکانیان(ئەنفال)ە. لەدوای جێبەجێکردنی بڕیاری(٩٨٦)ی ئەنجومەنی ئاسایش چوو بۆ وەرگرتنی بەشە خۆراکەکەیز

هەرکە ئاردەکەی وەرگرتووە بەتوڕەییو توندییەوە تفێکی کردۆتە سەر ئاردەکەو وتوویەتی: دوای چی! ئێمە خۆمانمان فرۆشت ئەوجا بەملی شکاوی هات.

★ لەسەردانێکدا بۆلای مامۆستایەك کەقوتابخانەکەی نزیك بوو لە چەند ماڵە (ئەنفال)ێکەوە بۆی گێڕایەوەو وتی:

چەند جارێك مناڵێك کەتەمەنی پانزەساڵ بۆ سەرەوە دەبوو, جارجارە دەهاتە نزیك قوتابخانەکە, دەمبینی هەندێ وردە واڵەی بەدەستەوەیە, بەڵام ئەوەندەی هەستم پێکرد وردە واڵەکەی نەدەفرۆشتو تەنها دووراو دوور گوێی لەدەنگی قوتابییەکان دەگرت,تا جارێکیان بانگم کردو لێم پرسی ئایا لەقوتابخانە نیت؟ لەوڵامداوتی نەوەڵڵا. دوای گفتوگۆیەکی زۆر لەگەڵیدا, دەرکەوت کە ئەم مناڵە باوکی ئەنفالەو خۆی منالی گەورەی ماڵەوەیەو دەبێ بەموردەواڵە فرۆشتنە بژێوی ماڵەوەیان پەیدا بکات, هەروەها

مناڵەکەوتی: دوو براو خوشکێکی ترم لەقوتابخانە بوون دەریان کردوونو ئەوانیش لەبازاڕداوەك من شت دەفرۆشن.

ئەم دوو گێڕانەوەیە لەبەرگی یەکەمی ٠لەپەراوێزی ئەنفالدا) هاتوە کە هاوڕێم تەها سلێمان ئامادەی کردووەو ساڵی ١٩٩٩ چاپکراوە.

بەخوێندنەوەی هەر نوسراوو کتێبێك کە لەبارەی ئەنفالەوە نوسرابێ, بێگومان چەندین نمونەیوێژدان هەژێنو باسو خواستی بەتاڵکردنەوەی بەهاکانی ژیانو مرۆڤت دەخاتەوە ئەندێشە, لەهەر نمونەیەکیاندا دوای تاسان جۆرەها خوێندنەوەی پڕمەترسیت دەخاتە بەردەست لەهەموو رووەکانی ژیانەوە, لەدوو توێی ئەم کتێبەوە چەندەها پرسیاری زیندوو دوای ئەو هەموو ساڵ هێشتا بێ وەڵامنو دەکرێ بەبەردەوامی قسەیان لەبارەوە بکرێ.

بۆچی ئەنفالوەکو پڕ مەترسیترین کارەساتی قڕکردنی مرۆڤ لە سەردەمی نوێی هاوچەرخدا, نەتوانراوە بکرێتە دۆسیەیەکی گرنگو لەناوەندە جیهانییەکانداوەکو کارەساتێکی گەورەی دژ بەمرۆڤایەتی پرۆتستۆ نەکراوە. بۆچی دەسەڵاتی کوردی لەبەرامبەر ئەو مەسەلەیەدا خەم ساردو کەمتەرخەمە. نەكوەك پێویست کاری بۆ مەسەلەی ئەنفال نەکردوە, بەڵکو لەچێوەیەکی تەسكو قەتیس کراوداوەك یادەوەرییەك یاد دەکرێتەوە, ئەویش بەتەنیا لە٤/١٤ ساڵڕۆژی ئەنفالدا مەراسیمێکی کەم بایەخ بەو رۆژە دەدرێت, پرۆژەیەکی جدیو دڵخۆشکەر لەم رووەوە هێشتاکە بەدی ناکرێت.

لەم سۆنگەیەوە دەگەینە ئەو دەر ئەنجامەی کەچیدی بوار نەماوەتەوە بۆ ئەوەی لەدەرەوەی گوتاری سیاسیو پەروەردەییو مەعریفیو روناکبیریی کوردیدا, یاخود بەڕاگوزەری هەڵوێستە لەمەڕ ئەنفالو دۆسیەکەی بکرێت.

دەبێ ئەنفالو کارەساتەکانی هەشتاوهەشتبنە ئەو پنتەی کە دەشێ لەفەلسەفەی ژیانو پەروەردەی نەوەی ئێستاو داهاتووی کۆمەڵگای کوردیدا رەنگدانەوەی سەراپاگیری هەبێ.

بەدیوێکی تردا ئەووتەیە تەواو دروستە کە تەها سلێمان دەڵێ:بێبایەخ بوون یاخودکاڵبوونەوەی مەسەلەی ئەنفال لەگوتاری کوردیدا بۆ خۆی لەکارەساتی ئەنفالەکان گەورەترەو دەکرێ بەهەموو توانایەکەوە رەتی بکەینەوە.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

بیرەوەریەكان

وەك شایەتحاڵ‌و ئینجا وەك رۆژنامەنوس

مەكتەبی بیروهۆشیاری

بیرەوەریەكان

وەك شایەتحاڵ‌و ئینجا وەك رۆژنامەنوس

بیرەوەیەكانم‌و بەشێك لەتراژیدیاكانی ئەنفال، ناونیشانی ئەو كتێبەیەكە رۆژنامەنوس مەلا تەحسین گەرمیانی ساڵی دوو هەزارو سێ, وەكو هەوڵێك بۆ گێڕانەوەو خوێندنەوەی ساتەوەختەكانی ئەنفال‌و ئاكام‌و دەرئەنجامەكانی نوسیویەتی، بۆ هەركەس‌و لێكۆڵەرێك؛ گەر بیەوێ وردترو نزیكتر لەساتەوەخت‌و گەرماو گەرمیی كاریگەرەیەكانی شاڵاوی ئەنفال, بۆ سەر گوندو گوندنیشنان‌و هێزی پێشمەرگەو رووداوەكان بەگشتی هەبێ، لامان وایە ئەم بەرهەمە دەتوانێ سودێك ببەخشێ. بەپیشاندان‌و دەرخستنی چەند هێڵێك لەپێناو گەیشتن بەمەبەست.

بەمانایەكی تر ئەم هەوڵەش دەچێتە پاڵ ئەو خەم‌و خەونانەی كەچەندین نوسەرو رۆژنامەنوس لەچوارچێوەی خەمی خودی‌و رۆژنامەوانیدا داویانە تاوەكو بتوانن ئەگەر هەموو نەبێ، چەند دیوێك لەدیوەكانی ئەو تراژیدیا گەورەو زیندووەی مێژووی تازە، دەربخەن‌و؛ لەبۆتەقەی لێڵبوون‌و بیرچوونەوە قوتاریان بكەن...

نوسەر هەوڵی داوە گێڕانەوەی رووداوەكان و باسەكانی دوو توێی بەرهەمەكەی, تەنیا وەكو شایەنحلێكی ئاو رووداوو پێشهاتەكان, نەبێتە

تاكە بابەتو سەر لەبەر كتێبەكەی بگرێتەوە. بۆیە بەچەند تەوەرەیەك شۆڕبۆتەوەز

لەسەرەتاوە تاناوەڕۆكو دەرئەنجامەكەشی بەچەند چاوپێكەوتنێكی رۆژنامەوانی كوتا پێهێناوە، پێش تەوەرەكان نوسەرو رۆژنامەنوس عەدالەت عەبدوڵلا، پێشكەكیەكی پوختو وردی لەسەر بەرهەمەكەو ئاراستەو هێڵی كاركردنی نوسەری بەرهەمەكە باس دەكاتو بەهەڵوێستەیەكی تری ئاشنابوون بەكارەساتی ئەنفالی لەقەڵەم دەدات. لەگەڵ ئەوەشدا وای دەخوێنێتەوە كەئەم بەرهەمە مشتێكی ترە لەخەرواری ئەو رووداوو بەسەر هاتانەی كەهەزارەها مرۆڤی بێ دیفاعو بێ تاوانی كۆمەڵگای كوردەواریان راپێچی چارەنوسێكی نادیارو شێوێنراو كرد.

دواتر بەدەستپێكێك مەلا تەحسین گەرمیانی دەیەوێت بەسادەیی خۆی شتێك لەسەر بەرهەمەكەی بڵێ؛ نەك بۆ كارەساتی ئەنفال بەگشتی یان لایەنێكی. بەڵكو بۆ هەر ساتێك لەساتو بەسەر هاتەكانی ناو ئەو شاڵاوە شوومە، هەزارەها رامانی دەوێو هیچ پێنوسێك ناتوانێ سەد دەرسەد حەقی بداتێ..

تەوەرەكانی ئەو بەرهەمەشی بریتین لەقۆناغی شۆڕشی نوێی گەلی كوردو پیلانی رژێمی بەعسی بۆ سەر كوردستان.

تەوەری دووەم: ئەنفال‌و رێگای هاتو نەهات.

تەوەری سێیەم: چەند چاوپێكەوتنێك لەگەڵ ئەوانەی لەزیندانەكانی رژێم دا رزگاریان بوو..

تێكڕای بەرهەمەكە دەكرێ ببێتە سەرچاوە بۆ هەر كەسێك بیەوێ بچێتەوە بۆ ئەو مێژووەو, زۆرینەی راستیەكان بەدەست بێنێت كەلەجوگرافیایەكی زۆرینە ئەنفلبووی خەڵكدا رووداوەكان روویان داوەو نوسەرەكەی وەك تاڵی چێشتویەكی نێو ئەو بەسەرهاتانە؛ هاتووەو تەقەڵ دووری كردۆتەوە لەڕێگەی نوسینەوە

مەکتەبی بیروهۆشیاری

بۆ ئەوەی تاوانبارانی تری ئەنفال
وەك بەرزەكی بانان بۆی دەرنەچن

مەکتەبی بیروهۆشیاری

بۆ ئەوەی تاوانبارانی تری ئەنفال
وەك بەرزەكی بانان بۆی دەرنەچن

جیاوازی چونەوە سەر, یا بەبیرهێنانەوەی دەستپێکی قۆناغی یەکەمی ئەنفال لەم ساڵدا لەوەدایە, کەتیایدا چەند هەڵوەستە لەسەر یەکەمین بڕیاردەری تاوانەکانو رەمزی ستەمکاریی شاڵاوەکان بکەین کەسەدام حسێن بوو، دەبێ بڵێین ئەو کاراکتەرەی سزای یەکجارەکیو تەواوەتی خۆیوەرگرت.

ئەمەش لەتۆماری ساڵانە هێنانەوە سەرباسی شاڵاوەکانی ئەنفال خاڵێکی جەوهەریە، لەپاڵ ئەوەشدا بەدەوامیو بەرەو کۆتایی چوونی دۆسیەی ئەنفال لەدادگای باڵای تاوانەکاندا بۆ خۆی یەکێکی ترە لەو مەسەلە گرنگانەی دەشێ لەدەست خستنە سەر زامو شوێن دەستی ئەوانەی بەهەر جۆرو بیانویەك لەژێر هەر پەردەیەکدا بەشداریان لەتاوانو شاڵاوەکاندا کردوە, تاوەکو ئەوانیش وەك سەرە سەرەكیەکانی تری تاوانی شاڵاوەکانی ئەنفال لەقەفەزی تاوانباریدا خۆیان ببینەوەو رای گشتی کوردستانیو جیهانیش دڵنیابێ, کەهەرە زۆرینەی تاوانباران وەك بەرزەکی بانان بۆی دەرناچن, عەدالەتو یاسا دواجار رووبەڕووی لێپێچینەوەیان دەکات..

هەمووان‌و بەر لەهەموو لایەکیش خەڵکی کوردستان‌و کەسوکاری ئەنفالەکان دەزانن، تەنیا ئەوانەی کەلە قەفەسدان‌و لەپەنجەکانی دەست تیپەڕناکەن نەبوون، بڕیاریانداو شاڵاویان بردو بەشداریان کردو رایانگواستن‌و دەستدرێژیان کردە سەریان‌و جیایان کردنەوەو گوللە بارانیان کردن‌و زیندە بەچاڵیان کردن.

تەنیا ئەوانە نەبوون لەمیدیاکاندا بەقەڵەم‌و دەنگ دەیانوسی‌و هاواریان دەکرد گوندەکانیان بسوتێنن، ماڵەکانیان بڕوخێنن، رەزو باخیان گڕتێبەر بدەن، مناڵی ناو بێشکەش بخنکێنن.

تەنیا عەرەبی شۆڤێنی‌و بەعسیەکان‌و عەرەبی زانەکان نەبوون، هەر سەربازو موغاویر پەڵ پەڵە لەسەر شانەکانی جەیشی عێراقی نەبوون، بەڵکو جامانە بەسەرو رانەك‌و چۆخە لەبەرو کوردی پۆشەکانیش کەم نەبوون.

ئەو دەمە دەتوانین بڵێین تاوانبارانی راستەقینە بەدادگای عادلانە گەیشتن کەببینین خەڵکیش لەناو قەفەزی تاوانباریدا هەبن بەکوردی وڵامی تاوانەکانیان‌و پرسیاری شایەتحاڵەکان‌و جەرگ سوتاوان بدەنەوە.

بەمانایەکی تر کاتی ئەوە هاتووە لەم رۆژەدا کەرۆژی دەستپێکی گەورەترین شەرمەزاریە بەنێو چاوانی تاوانباران‌و ئەنجامدەرانی شاڵاوەکانی ئەنفالی سەرخاك‌و خەڵکی کوردستان، بانگەوازی بەرەو دادگایی کردنی تاوانبارانی تر بکەینەوە. بەتایبەتی سەرەك جاش‌و

گەورە ئەنجامدەرە مەیدانیەکانی شاڵاوەکان. ئەوانەی بوونە سوری بەرلەشکری حەجاج‌و قەعقاع، ئەمە لەلایەك بۆ هەموو خاوەن ویژدان‌و دڵسۆزانی مەسەلەی ئەنفال‌و مرۆڤایەتیش؛ دەشێ لەو ڕاستیە تەواو دڵنیابینەوە کەکاری راستەقینە بۆ ئەنفال‌و کردنی بەدۆزێکی جیهانی کەم وێنە کەلەمێژووی هاوچەرخ‌و سەردەمی تازەدا, بکەینە دەستپێکێکی مەحکەم‌و بەڵگەدار. چونکە خودی دۆسیەی ئەنفال لەدادگای باڵای تاوانەکاندا یارمەتیدەری زیاترە بۆ باشتر روونتر ناساندنی وردو درشتی بەربەریەتی تاوانەکان‌و گەورەیی‌و ئاستی ماڵوێرانی‌و کوشتن‌و بڕینی گەلێکی بێ چەك‌و بێدەرەتان لەرۆژگاری نزیکی دوای مۆدێرێنەو, بەستنەوەی دونیا پێکەوە لەڕێگەی تەکنەلۆژیا جیهانیەکانەوە.

لەباری یاسایی‌و ئاگایی میدیاکانی دونیاو چاودێرانی سیاسی‌و یاساییەکان‌و نوێنەری دادگاکانی جیهانی, کەبەشێکیان وەك میوانیش بەشداریان لەبەڕێوەچوونی دادگاییەکە بووەو؛ بەبەرچاوەوە گوێیان لەوتەی شایەتحاڵەکان بووە, کەچۆن رژێمی صەدام پرۆسەکانی ئەنفالیان بەسەردا هێنان، هەموو ئەمانەو چەندینی تریش کەرەستەی باشن بۆ ئەرشیڤکردن‌و تەوسیقکردنی هەموو ئەو بابەت‌و بەڵگەو باسانەی پەیوەندیان بەئەنفالەوە هەیە.

ئەوەی لێرەدا باسی لێوە دەکەم جێی خۆیەتی لەکەمتەرخەمی خۆمان‌و ئەوانەشی ئیدعایی نوسین‌و خەمخۆری دۆزی ئەنفال دەکەن,

مەکتەبی بیروهۆشیاری

مەکتەبی بیروهۆشیاری

شتێك بوترێ کەبەراستی نەك لەئاستی پێویستیدا نەمانتوانیوە بەبارتەقای گەورەیی کارەساتەکەو زەرووەرەتی بەپیرەوەچوونی راپەڕاندنی ئەرکە جدیەکان لەکارو کردەوەدا بین, بەڵکو بەسەر زۆر مەسەلەی گرنگو هەستیاردا بازمان دا، تا دۆخەکە وای لێ هات بەئاسایی بکەوێتەوە ئەنفالچی‌و ئەنفالکراو لەناو سنورو ئەو چوار چێوە جوگرافیایەی بەعس شاڵاوەکانی ئەنفالی تیا ئەنجامدا, پێکەوە بژین‌و بێ دەربەستانە وەك ئەوە نەبایان دیبێ‌و نەباران، سوکایەتی بەعەدالەتی یاساو جەرگی خوێن لێ رۆیشتووی کەسوکاری ئەنفالکراوەکانەوە بکەن.

ئەم دۆخەو مانەوەی بەو جۆرە بۆ هەمیشە ئەگەرو مەترسی دوبارەبوونەوەی تاوان‌و خیانەت لەناو رەگی ژیانی کوردەوارییدا بەزیندووی دەهێڵێتەوەو، ئەمەش بۆ خۆی بەشێکە لەزەمینەی دوبارەبوونەوەی مێژووی رووداوەکان لەسەردەمێکی تردا.

بێباکی ئێمە لەئاستێکدایە دڵسۆزیی‌و وەفامان بۆ ئەوانەی لەئەنفالدا بوونە بەشێك لەلی بیابان دەخاتە بەردەم گومان‌و بەتاڵیەکی بەرینەوە.

بۆیە لێرەوە هاواری بەردەوامبوونی بەدادگایی گەیاندنی زۆرینەی تاوانبارانی شاڵاوەکانی ئەنفال, یەکێکە لەئەرکە گرنگەکانی ئەم قۆناغە. تاوەکو تاوانبارەکانی تر, وەك بەرزەکی بانان بۆی دەرنەچن.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ڕێگەگرتن لەئەنفالێکی تر

مەکتەبی بیروهۆشیاری

ڕێگەگرتن لەئەنفالێکی تر

قسەکردن لەسەر تاوانێکی گەورەو هەمە لایەنەی پڕ مەترسی، هەڵدەگرێ لەچەند دوورایی و ڕەهەندەوە؛ خوێندنەوەی بۆ بکرێت و تەواوی لایەنەکانی ڕاڤەبکرێت. بەتایبەتیش تاوانێکی وەك ئەنفال کەلەناو تاوانە نێو دەوڵەتیەکاندا جێی دەبێتەوەو، هەموو تایبەتمەندی و حاڵەتەکانی ڕوودان و دەرئەنجامەکانی لەپێناسەی تاوانی نێو دەوڵەتێدا دادەنرێت.

بۆیە هەرکاتێك قسەش هاتە سەر دادگایی کردن، تاوانبارانی جگە لەدادگایی نیشتمانی، نامۆ نابێ ئەگەر لەدادگاییەکی نێو دەوڵەتیدا ڕوو بەرووی یاساو عەدالەت بکرێنەوە..

لەبەر ئەوەی تاوانەکە بەئاشکرایی و بەبەرچاوی دونیاوە ڕژێمی صەدام حوسێن بەرامبەر نەتەوەی کوردی ئەنجامدا، بەشێك لەناوەندە گرنگەکانی دونیاو ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ و زلهێزەکانی جیهانی و وڵاتانی هەرێمایەتی لەقۆناغەکانی کارو ساتەکە ئاگادارکرایەوەو مەترسیەکانی سەر مرۆڤی بێدیفاع و بێ دەرەتان لەبارەی ئەو هێرشە کوشندانەو لەگەڵیشیا کیمیابارانکردنیان هاوارێك بوو، بەڵام بەرژەوەندیەکانی سیاسەتی نێو دەوڵەتی نێوان زلهێزەکان وای کردبوو ئەو هاوارانە نەبیسترێن و گوێی خۆیانی لەبەرامبەرا بئاخنن.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

بۆیە لەهاتنە سەر خوێندنەوەی ئەنفال, دەشێ نەك تەنیا كورد؛ بەڵكو تەواوی مرۆڤایەتی خۆی بەتاوان لێكراو بزانێت‌و لەبەرامبەریشدا دەسەڵاتدارانی دونیا هەست بەشەرم‌و بەبەرپرسیار بزانن بۆ چاو پۆشین‌و بێدەنگی هەڵبژاردن لەكات‌و ساتی روودانەكەدا كەدەتوانرا نەهێڵرێ بەو جۆرەو بەو چارەنوسە خەڵك‌و خاكی كوردستان بەو دەردە ببرێن.

بەهەر حاڵ ئێستا كەچەندین ساڵ بەسەر ئەو كارەساتەدا تێ دەپەڕێ ئەوەی نەختێك ئاسودەمان دەكات، سەرانی بڕیاردەری تاوانی ئەنفال لەبەرامبەر دادگای نیشتمانیدا بەتاوانی ئەنفال‌و هەڵەبجە دادگایی دەكرێن‌و, هەڵدانەوەی فایلی ئەنفال لەدادگادا زۆر نزیكە لەساڵیادی ئەنفالەوە. ئەمە بۆ خۆی هەنگاوێكە كەدواجار دەبێتە دەرسێك بۆ ئەو دیكتاتۆرو رژێمانەی بیانەوێ بەعس ئاساو سەدام ئاسا بیر لەئەنجامدانی تاوانێكی لەو جۆرە بكەنەوە..

بەم هەنگاوانەو بەسزا گەیاندنی تاوانباران‌و بڕیار دەران‌و ئەنجامدەران‌و ئەوانەی بەجۆرێك لەجۆرەكان رێ خۆشكەر بوون بۆ كۆست‌و كارەساتێكی وەكو ئەنفال؛ دەمانگەیەننە ئەو باوەڕەی كەبەوجۆرە رێگە لەدوبارە نەبوونەوەی ئەنفال لەمێژوویەكی تردا لەنیشتمان یان بەشێكی نیشتماندا دەگیرێت.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

مەکتەبی بیروهۆشیاری

دوو تراژیدیای

دیوی یەك سیاسەتی جینۆساید

مەکتەبی بیروهۆشیاری

دوو تراژیدیای

دیوی یەك سیاسەتی جینۆساید

لەهاوکێشەی پەیوەندیە نێودەوڵەتییەکان و هاوکاریکردنی وڵاتان لەرۆژئاواوە بۆ رۆژهەڵات و گۆڕینەوەی پێویستییە ئاسایی و نائاسایی و قەدەغەو رێگەپێدراوەکان, مەسەلەیەکە دەشێ کورد لەبارەی ئاگایی و پێویستیەکانی خۆیەوە وەکو خاوەن دۆزێك لەم لایەنەشەوە خوێندنەوەی بۆیان هەبێ و بەتایبەتیش لەقۆناغێکی دیاکراوی زەمەنیدا کەمەبەست لەساڵەکانی هەشتاو هەشت و پێشتر و دواتریەتی,

بەجۆرێ لەجۆرەکان کورد ئاگاداری بەشێك لەو پەیوەندیی و پرۆتۆکۆڵە ژێر بەژێرانەی کە حکومەتی بەعس لەعێراقدا لەگەڵ وڵاتانی تردا هەیبووە نییە.

کتێبی (هەڵەبجەو ئەنفال) کەساڵار حەمەسوور باسیرە لەدوو توێی لێکۆڵینەوەیەکدا نوسیویەتی باس لەبەشێك لەو پەیوەندیانە دەکات کەلەرۆژگاری خۆیدا حکومەتی بەعس لەعێراقدا لەگەڵ دەوڵەتی ئەڵمانیاو کۆمپانیا بەرهەمهێنەکانی گازی کیمیاویدا هەیبووە, لەو رووەوە رژێمی عێراق سودێکی گەورەو فراوانی لەو کۆمپانیا ئەڵمانیانەوە وەرگرتووە بۆ پتەوکردن و گەشەپێدانی تەکنەلۆژیاو

پیشەسازیی سەربازییەکانیو بەرهەمهێنانی چەك‌و گازی کۆمەڵکوژو دواتریش بەکارهێنانی.

نوسەری ئەم لێکۆڵینەوەیە توانییەتی لەووڵاتەی کەلێی نیشتەجێیە ئەڵمانیای فیدراڵ بەشێك لەو دۆسیانەی سەبارەت بەچەکی کۆکوژو کیمیاوی هەن‌و مەترسیەکانی باسیان لێوە کراوە ئەرشیف بکات, ئەمەش کارێکی باشترە ئەگەر بەزوویی بەچاپیان بگەیەنێت.

وەکو صۆن بەشێکی لەم باسەدا بڵاوکراوەتەوە, چونکە بەبەردەوامی باسکردن لەو مەسەلانەی کەراستەوخۆ یان ناڕاستەخۆ پەیوەندیان بەکوردو کارەساتەکانیانەوە هەیە باشترە بخرێتە ناو پرۆژەی بڵاوکردنەوەو خوێندنەوەیان بۆ بکرێت.

هەرچەندە باشتر بوو کە زووترو هەوڵی فراوانتر لە ئاستی تاکەکەس گەورەتر بدرایە بۆکارکردن لەو مەسەلەیە, بەڵام هێشتا بەبەریەوە ماوەو خزمەت‌و کاریگەری خۆی هەیە.

نوسەر لەباسەکەیدا پۆلێنی ئەو کارگەو دەزگایانەی کردووە کەلە ئەڵمانیادا هاوکاریو بەشداری رژێمی بەعس لەعیراقیاندا کردووە بەفرۆشتن‌و زانیاری پیدان لەسەر چۆنێتی دروستکردنی چەکی کیمیاوی لەعیراقداوواتە بەجۆرێك لەجۆرەکان دەوڵەت‌و کۆمپانیاکانی ئەڵمانیاش هاوبەشبوون لەو کارەساتانەی بەسەر کورددا هێنران لەو رووەوە. هەرچەندە بەشێك لەگەڵی ئەڵمانیو بەتایبەتی یەهودییەکانی ئەوێ تاوانی هەرە گەورەیان بەرامبەر ئەنجامدراوە

لەرێگەی بەکۆمەڵکوشتنەوە بەگازی ژەهراوی کەدەبوو هەرگیز بیریان لەم جۆرە کارانە نەکردایەتەوە, کەلێرەدا نوسەر باس لەشێوە بەشێك لەتراژیدیای ناو خودی ئەڵمانیا دەکات لەسەردەمی دەسەڵاتی هیتلەردا.

ئەڵمانیاو ئاوشفیتس

یەکێك لەو شێوە بەکۆمەڵ کوشتنانەی کەرژێمەکەی هیتلەر بەرامبەر جولەکەکان رەفتاری پێوە دەکرد بریتی بوو لەکوشتنیان بەگازی ژەهراوی یەکێك لەو شوێنانەی ئەم قڕکردنەی تێدا کرا بریتی بوو لە ئاوشفیتس, ئاوشفیتس ئەو ناوچەیە بوو کەنازیەکانی ئەڵمانیا بەسەدان هەزارو بگرەملیۆن هاوڵاتی یەهوودییان بەگازی ژەهراوی تێدا خنکاند بێگوێدانە تەمەن لەژن‌وپیاوو منالّو پیرو پەککەوتە.قوربانییەکان دەبوایە پێشتر جلوبەرگەکانیان دابکەنن‌و پێیان دەزتن کە بۆ حەمامکردنیان دەبەن.لەکونی سەرخانەکەوە گازە ژەهراویەکەیان بۆ دەرشاندنە خوارەوە بۆ ناو هۆڵی حەمامەکە, یەکێك لەبیرکردنەوەی نازییەکان بۆ ئەم شێوە کوشتنە ئەوەبوو کەبتوانن بەنرخێکی زۆر هەرزان زۆرترین ژمارەیان لێبکوژن, ئاخۆ پاڵنەرو هۆی ئەوە لەچیدا بێت مرۆڤ بتوانێ ئەوەندە درندەبێت دەرهەق بەمرۆڤی بێدیفاع. لەبەرامبەر ئەو کارەساتەدا یەهودیەکان لەرێگەی جۆراو جۆرەوە بۆ زیندوو هێشتنەوە ئەو غەدرە لەیادەوەریی نەتەوەییانداو, پرۆتستۆکردنی بەبەردەوامی لەرێگەی

مەکتەبی بیروهۆشیاری

دامەزراندنی سەنتەرە لێکۆڵینەوەو دەرکردنی سەدان فیلمی بەڵگەنامەیی‌و شانۆو رۆمان‌و نوسینی جۆراو جۆرو لەهەموو بوارە پەروەردەیی رووناکبیریی‌و هونەریی‌و سیاسی‌و کۆمەڵایەتیەکانەوە منداڵ‌و نەوەکانیان پەروەردە دەکردو تاوەکو لەمێژووی خۆیان بێئاگا نەبن. وەکو چۆن ئێستاکەش لای هەر تاکێکی یەهودی زۆرترین زانیاری‌و پەرۆشی بۆ ئەو مەسەلەیە بەدی دەکرێت بەجۆرێك کەناوهێنراوەکو ئەوەوایە کەئەمرۆ روویدابێت. لەم باسەدا چەند پرسیارێکی گرنگی‌وەکو گازندەیش‌وروژێنراوە, هەرچەندە ئەوە سەرنج‌و پرسیاری بەشێکی زۆری ئەو کەسانەشن کەبایەخ‌و گرنگی مەسەلە هەستیارو پڕبایەخەکانی کوردو مێژووەکەیان لا بەبەرزیەوە دەبینن. نووسەر دەپرسێ دەسەڵات‌و حکومەتی هەرێمی کوردستان بەهاوبەشی لەدوای راپەڕین‌و بەدوو ئیدارەیش لەدوای شەڕی ناوخۆ هیچ هەنگاوێکی کارەکی یان هیچ پرۆژەیەکیان لەگەڵ حکومەتەکانی ئەوروپا ئەمریکاو هەروەها رێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان سەبارەت بەم تراژیدیایە ئەنجام نەداوە. یاخود بۆچی هەتا ئێستا حکومەتی هەرێم بەڕاستەوخۆیی یان لەرێگەی نوێنەرەکانیەوە, نەیانتوانیوە سەنتەرێکی لێکۆڵینەوەو ئەرشیف کردن لەناوەڕاستی ئەوروپادا بکەنەوە کەلەو ناوەندەوە دەکرێ کاریگەریی فیعلی دروست بکەن لەبوارەکانی سیاسی‌و نەتەوەییەوە, ئەمانەو چەندینی تری‌وروژاندوە, کەجێگای بایەخپێدانن.

مەکتەبی بیروهۆشیاری

*** ئەم چەند بابەتەی کەبەزمانی عەرەبیەو لەدوا لاپەرەکانی ئەك کتێبەدا هاتووە, وەرگێڕانی چەند ناونیشانێکە کەلەو کورتە نوسینە کوردیانەدان, رۆژنامەنووس و مێژوونووس مامۆستا ئیبراهیم باجەلان سەرەتا بەنیازی بڵاوکردنەوەیان لەرۆژنامە عەرەبیەکاندا تەرجەمەیانی کرد. لەچاپکردنی ئەم کتێبەدا دوای وەرگرتنی رەزامەندی بەپێویستم زانی بۆ دەوڵەمەندکردنی کتێبەکەجێنەخشی مامۆستا ئیبراهیم باجەلانی پێوە بێت ***

مەكتەبی بیروهۆشیاری

نحو ملف غني بالوثائق

مەكتەبی بیروهۆشیاری

نحو ملف غني بالوثائق

واخيرا وبعد انتظار طويل وبعد اعوام عديدة يواجه اركان النظام البعثي في العراق المحاكمة جراء ارتكابهم جريمة من تلك الجرائم التي اقترفوها بحق شعب كوردستان وارضها كما يواجهون التحقيق بصددها. ان يوم ٨/٢١ هو ذلك اليوم الذي سيشاهد العالم باجمعهوشعب كوردستان وذوي ضحايا الانفال خصوصا. ويتاملون بلهفة ويريدون ان يشاهدوا مباشرة المتهمين في قفص الاتهام امام المحكمة الكبرى.

اي ان ٨/٢١ يوم محاكمة صدام وعلي كيمياوي واعوانه الرئيسين في ارتكاب وتنفيذ كارثة الانفال.

وهـذا الامـر في حـد ذاتـه سـيكون حـدثا هامـا مليئـا بـالعبر التاريخيـة, لان المـتهمين يواجهـون ملـف الانفـال في بودقـة محاكمـة وطنيـة علنيـة مفتوحـة، والـتي ستكشـف بعـض الاسـرار والجوانـب والاحـداث الـتي مازالـت مخفيـة وفي طـي الكتمـان والعديـد مـن الجوانب الخفية وغير المنتظرة. والـتي ستفتح الابواب القانونية الواسعة على مصاريعها امام المجتمع الانساني باسرهولمنظمات المدافعـة عـن حقـوق الانسـان والمراكـز المعاديـة للـتطهير العرقـي للنظـر في جريمـة كـبيرة لحـد انهـا مازالـت تنـزف حتـى مـع سـير وجريـان ايـام المحاكمـة وافاقتهـا عـن مأسـاة اعمـق جـرح في جسـد امة.. وصمت تلك الجهات حيالها. من هنا ومـن اجل كشف بعض الجوانب من مسالة مرتبطة بملفومحاكمة صدام واعوانه لحين يـوم المحاكمة نلقي خلالها الاضوا وعلـى اكثر من جانب مـرتبط بـذلك الحدث التاريخي العام.

والتي ستخلف للكرد وشعب كوردستان اثارا ذات اهمية كبيرة سياسـيا واخلاقيـا، تحملوتـشكل لاعـدا و قـضية الكـورد دروسـا وعـبرا كـبيرة وبقـراوة, اخـرى نـستطيع التاكيـد علـى ان الايـام الجديـدة المقبلـة سـتكون بدايـة جيـدة في تحقيـق الامـاني. ومعهـا ستمهد وتخلق ظروفا اكثر ملائمة للوصول الى الاهداف الاخرى. ولهذا فان الاستعدادات ومراقبة الخطوات والاراو التي ستتمخض عنهـا ايـام المحاكمـة ضـرورة غـير عاديـة للقنـوات الاعلاميـة

والمـراقبين الـسياسيين والمهـتمين بالقـانون ولنـا جميعـا حتـى الوصول الى نتيجة لملف الانفال خلال المحاكمة.

مەکتەبی بیروهوشیاری

قوة الوثائق

مەکتەبی بیروهوشیاری

قوة الوثائق

من المنتظر أن يكون ملف ألانفال في محاكمة الجلاد وأعوانه،مليئا وزاخرا بالوثائق والاثباتات القوية الوامغة، والمتعلقة بتلك الجرائم التي نفذها البعث في كوردستان خلال حملات الانفال، وذلك بسبب الجهود المشكورة التي بذلت من أجل جمعها وأعداد الشهود وجمع الكتب الرسمية التي تتضمن التعليمات والاوامر والقرارات الخاصة بمكانوكيفية تنفيذ ذلك المشروع وأن افضلوأحسن تلك المواد الموجودة تحت اليد، هي تلك التي جمعت حينها. بفضل أخلاص وهمة سكان كوردستان.

والقوى السياسية والتي جمعت وحفظت وهي تلك الاطنان (الستة عشر) من الوثائق التي عثر عليها في مؤسسات النظام، والتي عنمت خلال انتفاضة العام ١٩٩١، ومن ثم ارسسلت الى الولايات المتحدة الامريكية، وسلمت الى منظمة مراقبة حقوق الانسان (ميدل أيستوج) هناك، وهي التي قامت بدورها بتنظيم

تلك الوثائق وفتح ملف لها يقع في خمسة ملايين صفحة متنوعة، واعدت ذلك الملفوأعدته لمحاكمة رؤوس النظام البعثي في محكمة دولية، بجريمة الابادة االجماعية للكورد(جينوسايد) وفي حينها دعي العديد من الباحثين والجزا و القانونيين من الكورد والعراقيين لمراجعة وتدقيق تلك الوثائق وكان من بينهم(٢٥) كورديا. ومن أجل نفس الغاية بعثت المنظمة المذكورة فرقة قسم الشرق الاوسط الى كوردستان للقيام بزيارة ميدانية(هيومان رايتوج) لزيادة الاطلاع على تلك الكارثة وأثارها ومعرفتها عن كثب ورغم ان تلك المنظمة كانت تهدف تشكيل محكمة دولية لمحاكمة الجناةلم تحقق لتفتح ذلك الملف خلالها ولكن في الوقت الحاضر ولهذه المحكمة الوطنية الخاصة في العراق لاتخلو من فائدة لان هذه الوثائق المتوفرة ضرورية في الوقت المناسب ولحسم القضايا المطروحة خلال هذه المحاكمة الجارية ومفيدة ولاسيما فان القسم الاعظم من هذه الوثائق تتضمن القرارت والتوجيهات ونتائج التحركات. والكتب الصادرة عن الموؤسسات العسكرية والامنية والحزبية التابعة للنظام، وهي النسخ الاصلية وتحمل تواقيع وأختام تلك الجهات وهي وثائق طرية ودافعة تم الحصول عليها، بالاضافة الى الحصول على وثائق اخرى في أوقات وتواريخ مختلفة وبطرق أخرى وكلها أدلة مفيدة لاغناء ملف الانفال، وأصبحت في حوزة ابناء شعبنا بعد الانتفاضة ومن بعد

مشروع تحرير العراق. كل تلكم الوثائق وشهادات شهود العيان ايضا والذين يحضرون جلسات المحاكمة ويقدمون شكواهم كلها جعلت من خلف الانفال ملفا مليئا بالوثائق والادلة مما يمنح المسألة قوة ويساهم في الاسراع بحسم نتيجة الجريمة وتقرير مصير المحاكمة وحسب قراوة جراء القانون والمراقبين القانونيين فان الانفال جريمة مليئة بالوثائق الرافعة التي تفحم المتهمين ويلحم السنتهم، ولان صدام حسين شخصا وعلي حسن مجيد كذلك اعترفا بتلك الجريمة، لذا ليس مستبعدا أن تكون تلك الاعترافات بمثابة وثائقوأدلة أضافية وامغة في الملف المذكور.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

افضل تعويض

مەكتەبی بیروهۆشیاری

افضل تعويض

لااعتقد ان يكون بامكان اية بلاد او اي بنك دولي ان يكون بمقدورها ان تعوض الكورد تعويضا يوازي تلك الخسائر الفادحة التي لحقت بالكرد في الانفال لا بالنصف ولاحتى بالربع ايضا.

ولو انهم ملأوا كوردستان بالخيرات والانعام المادية، وعندها يعجزون عن تعويض جزء من التاثيرات السلبية التي خلفتها تلك الحملات جراء الفراق والهدم والتخريب الهائل الذي احدثتها في بنية المجتمع الكوردي سنة ١٩٨٨. وان يعيدوا التوازن اليه او يعدلوه، لانهم بالاضافة الى حرق وتخريب كل تلك الالاف من القرى والمزارع والحقول والعيون والمصادر الهامة للبنية التحتية للمجتمع والحياة، ومارافق ذلك من قتل وتضييع كل تلك المئات الالاف من البشر الابرياء. ولااظن ان انتهاج وسلوك اية وسيلة او طريقة او خطة مهما كانت واسعة ومتشعبة ان تستطيع تاطير هذه الجريمة ضمن تسمية تعويض خسائر حملات الانفال.

على ضوء تلك الحقائق ينبغي على كل الاطراف والراي العام ان ياخذوا هذه الحقائق بنظر الاعتبار ان ذوي ضحايا المؤنفلين قبل كل احد انهم (لم يخيطوا جيوبا ليملأءها بالتعويض) ولاينتظرون التعويض المادي. وان الام ذلك الجرح المتجدد دوما نزافقهم ماداموا على قيد الحياة. وان ذلك الجرح لايلتئم باية وسيلة ولاتعوض فقدوا زهاق تلك الارواح البريئة والحياة التي كانوا يحييونها قبل الانفال ولايمكن ان ترجعها اليهم. ولكن الذي يهم ذوي المؤنفلين بالدرجة الاولى في هذه المرحلة هو اجراء محاكمة عادلة لمجرمي الانفال بصورة عادلة، وهذا الامر عندهم هو افضل واحسن تعويض واكثرها ملائمة بالنسبة لهم. وانهم يريدون فقط ان يطلع الرأي العام العالمي والقوى العظمى والمنظمات الانسانية من خلال سير هذه المحاكمة ونتائجها على ضخامة تلك الحملات الظالمة والتي لامثيل لها من حيث اتهاكاتها الفضة لمبادئ حقوق الانسان والانسانية ومن خلال محاكمة المجرمين الذين نفذوها، ولكي تطلع تلك الجهات الجهات الكبرى بصورة جلية على حجم الكارثة التي مازال الكورد يعانون من الامها ويعيشون في اجواء غبارها القاتم ويتوجعون منها. ومن الواجب بل وحق على الرأي العام العالمي، وقبل اية شروحات وتفاصيل او قراءة لها. ان تترسخ عندهم تلك الحقيقة وحيثما يرد ذكر تعويض ذوي المؤنفلين وكل الذين لحقتهم اي نوع من انواع

الخسائر خلال حملات الانفال (ورغم انهم يستحقون كل شيء فان افضل تعويض بالنسبة لهم. وقبل كل شيء هو سير واجراء محاكمة المجرمين بشكل عادل وان ينالوا القصاص الذي يستحقونه ضمن حدود القانون والعدالة).

مەکتەبی بیروهۆشیاری

نضام الانفال

مەکتەبی بیروهۆشیاری

نضام الانفال

أطلق الكثير من الاسماء والتصرفات على سلطة البعث، وكل فرد آو مجموعة وعلى ضوء و قراء ة تصرفات وبرامج النظام أطلقوا عليه ذلك الاسم الذي ظنوا أنه يلائمه.

كما ان النظام نفسه ونظرا لاستيلائه على الحكم عن طريق الانقلابات والسكاكين وبقوة السلاح والمؤمرات، فأنه وخلال حكمة دافع بنفس الادات عن كورس الحكم. لذا فأنه وعندما يدور الحديث حول ذكر النظام والاسم الواجب والملائم لاطلاقة على الدولة آو حكومة اعتيادية، وبالنسبة لنظام البعث وسلطة صدام في العراق فانه يحمل اسماء عديدة ومختلفة للتعبير عن حقيقته واظهارماهيتة وكما هو في الواقع ، وبعبارة اوضح اسم يلائم هوية وسلوك وبرامج ذلك النظام طوال خمسة وثلاثين عاما في ادارة العراق ان تلك الاسماء تستند على التصرفات والممارسات الحقيقية لتلك السلطة القمعية وعلى سبيل المثال فانها عبارة عن(النظام الدكتاتوري نظام القبور الجماعية، نظام الجنوسايد والابادة الجماعية. نظام الحروب الدماو ، السكاكين، جمهورية الرعب والموت نظام التعريب الفاشي والتبعيث، والترحيل في العراق و.........الخ).

وكل اسم من هذه الاسماء وغيرها من الاسماء العديدة الاخرى. يمكن ان يقال عنها(اسم على مسمى). للتعريف بهوية النظام البعثي في العراق ،وكل اسم جزء من هوية تلك السلطة بكامل مكوناتها واجهزتها ومنبثقة عن ممارساتها وتصرفاتها والمعاملة التي كانت اجهزتها ومؤسساتها من القمة وحتى القاعدة بدء من رئيس البلاد الى الجندي البسيط وحتى مرتزقتها ومأجوريها وكلها تعبر عن الالقاب التي تلائم الذين كانوا هم المنفذين فيها ..

وعلى العكس من هذا فان آدبيات البعث كانت تحيط رئيس النظام بهالة من الالقاب الديموغاغية المضللة مثل (منقذ الانسانية، رحمة الله، البطل الذي لايقهر، رمز السلام و.... الخ).وتحاول ان تظهر قادة النظام بمظهر جميل آما الراي العام الكوردستاني والعراقي وحتى الراي العام العالمي موخرا ان كل تلك الاسماءو الالقاب التي تستقي مصادرها من الجرائم والابادة الجماعية والعنصرية، كلها لاتزال قاصرة ولاتفي بالمرام لتطلق على النظام او ولتكون هوية له، لان جملة الممارسات الوحشية التي مارستها النظام ضد الانسانية وحقوق الانسان داخل البلاد او في بلدان الجوار. لم تكن خرقا لكل الاعراف والم واثيق والبنود القانونية الخاصة بحقوق الانسان واعلان العالمي وانتهاكا لها

فحسب بل وعلى العكس منها تماما انتهج سياسة مناقضة لهاومعادية لها..

وان كل تلك الملفات الجرمية المتعاقبة التي يواجه بها اركان النظام في المحكمة الجنائية العراقية العليا باعتبارهم المنفذين الرئيسين فيها لكنها تؤكد صحة هذة المسميات و(نظام الانفال) ايضا من الاسماء التي تطلق على نظام البعث في المجتمع الكوردستاني وبه يعرف.

لهذا من الواجب ان تذكر كل اجهزة الاعلام والمراكز القانونية والسياسية نظام البعث منذ الانوطوال ايام المحاكمة بهذا الاسس...

مەكتەبی بیروهوشیاری

مصير المصاحف والمساجد في الانفال

*ئەنفالو دادگا

مەكتەبی بیروهوشیاری

مصير المصاحف والمساجد في الانفال

جذور كلمة (الانفال) تعود في الاصل الى عهد ماقبل الاسلام. وكانت متداولة في ثقافة القبائل العربية من سكنة الخيام وترعرعت في صفوفها، كما كانت موجودة في الثقافة والشعر الجاهلي قبل نشر الدين الاسلامي، وعلى سبيل المثال وردت كلمة الانفال في بيت لعنترة بن شداد:

انا اذا حمس الوغى نرمي القنا
ونعف عند تقاسم الانفال

ولكن بمجيء الاسلام ولاسيما بعد معركة (البدر) التي عرفت بيوم الفرقان عرفت هذه الكلمة اكثر من ذي قبل حين وردت في

سورة من سور القرآن. واذا كانت كلمة الانفال وقد ذكرت خصوصا في معركة البدر بقيادة النبي للدفاع عن قيم الاسلام ضمن كلام الله، فانها استعملت من قبل نظام البعث وصدام حسين في العراق واستخدمت هذه الكلمة كتكنيك وايدولوجية بعثية وباتجاه اخر ووجهت ضد قومية هي الكورد الذي قدم خدمات جليلة للثقافة والتاريخ الاسلامي فاذا لم نبالغ فان العرب انفسهم لم يتفان واولم يدافعوا عنهما كالكورد، وضد مجتمع اعزل مجرد من السلاح، خلال تلك الحملات التي شنت على كوردستان باسم الانفال، هدمت مئات المساجد والجوامع وهدمت من القرى والقصبات بعد ان تعرضت للقصف العشوائي ثم سويت بالارض، ومع ذلك التدمير دفنت ومزقت الاف المصاحف من القرآن وطمرت تحت الركام والانقاض وتمزقت صفحاتها واحترقت بنيران القصف الهمجي . والذي نقصده هنا ان ما الحقه النظام البعثي في العراق من اضرار بماهية الاسلام يجعله النظام الوحيد في العالم من حيث الاساءة الى الاسلام اساءة بالغة، وعندما نذكر مآسي جرائم الانفال وفضاعتها التي وصلت للدرجة التي رأينا خلالها على الاعتداء على حرمات القران والتكايا والمراقد الشريفة والخانقاهات والمراقد بالشكل الذي فاقت كل المقاييس لذا وفي هذا المجال ايضا فان ذلك النظام مثلما يدخل التاريخ كاشرس نظام ضد الانسانية وفي عهد التمدن وكذلك فانه باستعماله لكلمة الانفال

ومن ثم انتهاك مقدسات الاسلام خلال حملات الانفال عام ثمانية وثمانون وتسعمائة والف والتي يجدر ان يطلق انه نظام ضد الدين والمساجد والتكايا والخانقاهات وان يحمل هذه الصفة في التاريخ وان يعرف بها. ومن هذه الناحية ينبغي على علماء الدين والمرجعيات الدينية والاسلامية ان ينهضوا بمهمتهموان يسجلوا موقفهم من خلال المتابعة الجدية لهذه المحاكمة وان يكرسوا منذ الان خطبهم وكلماتهم في ايام الجمع وان يجعلوا هذه الكارثة مدار كلماتهم حول هذه المسألة.

مەكتەبى بيروهوشيارى

فرصة لتزكية المستشارين

مەكتەبى بيروهوشيارى

فرصة لتزكية المستشارين

مازالت هناك فرصة امام الذين لديهم اية معلومات او يعرفون اية حقائق حول تنفيذ حملات الانفال من اية وجهة كانت او عن تجميع ونقل وابادة المؤنفلين، تناهت اليهم او ادرك وها بانفسهم.. امامهم فرصة سانحة للادلاء بها واظهارها وهذه فرصة ثمينة امام اولئك المستشارين والمرتزقة الذين شاركوا في مراحل حملات الانفال ليواجهوا بها صدام واعوانه في المحكمة كشهود عيان وكمشتكين على تلك الجرائم.

ان من يخطء هذه الخطوة من الذين ذكرناهم، فانهم بلا شك يسجلون بذلك موقفا وطنيا كرديا وتشكل مساهمة من اجل تمهيد الطريق لاصدار ذلك العف و النابع من الضمير وعن قناعة، والذي يمكن ان يصدره الرأي العام الكوردستاني ككل وذوي ضحايا الانفال بشكل خاص، في الوقت والزمان المناسبين للعف و عنهم ولكي يكون في نظرهم حقا مشروعا لهم.

والا فمن المحتمل انه بعد المال هذا الملف ومن الجائز ان توصد كل المنافذ للنجاة، وان لايبقى مجال لتأنيب الضمير، وحينذاك اي عقب ذلك فان التاريخ لايرحم اي شخص او مساهم او منفذ لتلك الجريمة. ان التوجه طوعا الى داخل قاعة المحكمة والمشاركة فيها كعنصر او كمدعي ومشتكي، افضل كثيرا من ان يستدعى اليها كعنصر مدعى عليه او مشتكى عليه ليقف جنبا الى جنب مع صدام وعلي الكيمياوي في قفص الاتهام. واذا كان بعض اولئك يعتقدون ان العفو الذي صدر في حينه من الجبهة الكوردستانية اثناو الانتفاضة ويعتبروه بمثابة جواز للتبرئة وللتزكية، فانهم واهمون في ذلك، لاننا جميعا نعرف تلك الحقيقة التي مفادها ان ذلك الظرف الذي صدر خلاله كان يجري فيه التمهيد للانتفاضة والاستعداد لها، وكان ظرفا سياسيا بحتا. بمعنى ان اي شخص من اولئك قد استجاب لنداء الجبهة الكوردستانية، فان ذلك لايعني انه قد تطهر وتبرأ من تلك الجرائم التي شارك فيها ولاسيما خلال الانفال، رغم ان الكثيرين من كبار المرتزقة من الانفالجيين لم يستجيبوا لذلك العفو، وهربوا خلال مطاردة فلول البعثيين وبقاياهم وانهزموا من كوردستان وتركوها. باختصار وبالكوردية فان ذلك العفو الذي اصدرته الجبهة الكوردستانية كان عفوا سياسيا مؤقتا وكانت الغاية منه انجاح برنامج الانتفاضة في كوردستان.

ومادام الامر كذلك يجب التفكير ومنذ الان وباتجاه المصلحة الذاتية ومن ثم المصلحة العامة لكوردستان، وان يستيقظ كل شخص منهم ويعود الى رشده، وان يغتنموا هذه الفرصة وهم بذلك سيخطون خطوة ايجابية باتجاه اغناء ملف الانفال في المحاكمة بالاضافة الى انه سيكون جزء من مشروع التزكية والتطهير من تلك الجريمة التي دفعوا اليها او واقفوا فيها حينها كما انهم ينفذون بذلك مهمة وطنية وقومية في نفس الوقت.

اعلام البعث في حملات الانفال

اعلام البعث في حملات الانفال

ان البعث الذي كرس كل شيء و لتنفيذ الانفال مسخرا جهارته الاعلامية للانفال لدرجة يمكن القول ان دورها ان لم يتجاوز الهجمات العسكرية والاستخباراتية واللوجستية من حيث تمهيد الارضية لتنفيذها، فانها لم تكن اقل منها.

اي ان احدى القنوات الرئيسية التي عملت بدقة الى جانب اجهزته الاخرى لتحقيق وتنفيذ تلك الكارثة واهوالها وجرائمها هي اجهزة اعلام النظام.

وبالعودة الى صفحات الصحف والمجلات ومحطات التلفزيون لتلك الايام يمكن تلمس هذه الحقيقة بوضوح، ومنها نفهم ونستنتج انها تعترف عنها وبشكل رسمي بحملات الانفال لاسيما وان النظام اصدر خلال كل مرحلة من مراحل الانفال الثمان التي شنت على كوردستان البيانات والبلاغات التي كانت توضح وتعلن لمؤسساته وللناس نتائج تلك الحملات وتقدم الحملات العسكرية.

ان نشر تلك البلاغات والبيانات في الاجهزة المرئية والمقروؤة والمسموعة تؤكد تلك الحقيقة التي مفادها ان النظام ودون اي اعتبار لاية منظمة انسانية عالمية او لمنظمات حقوق الانسان او المحافل الدولية او الاعلان العالمي لحماية الانسان وحقوقه وحتى لشرعة حقوق الانسان لسنة ١٩٤٨ او هيئة الامم المتحدة، نفذت تلك الجرائم تحت عنوان الانفال، وهذا الشيء في ذاته اعتراف صريح وعدم نكران مبكر من قبل منفذي حملات الانفال ولاشك فانه يعتبر وثيقة دامغة ومؤثرة في المحاكمة له تاثيره البالغ.

بالاضافة لما تقدم ومنذ تلك السنة (١٩٨٨) التي نفذت فيها الكارثة وحتى سقوط النظام، كانوا يقيمون سنويا مهرجانات وكرنفالات ذكرى الانفال وكانوا يتحدثون عنها كملحمة بطولية وانعكس في ادبيات البعث ونظامه وكانوا يكرمون منفذيها.

وفي الحقيقة فان حملات الانفال سجلت كظاهرة بارزة ومن ابرز ظواهر خرق حقوق الانسان. لذا فان انعكاس تلك الجرائم في اجهزة اعلام النظام له تاثيره الفعال لذلك الملف.

ومن هذه الناحية يعتبر نموذجا مجسدا للانفال نحن اليوم بحاجة الى نشرها، واحدى هذه البلاغات هو البيان رقم (٣٠٨٧) والذي نشر واذيع يوم ١٩/٣/١٩٨٨ من خلال كل اجهزة الاعلام وقنواته، والذي يعلن عن نهاية المرحلة الاولى للانفال كما نشرت في نفس اليوم برقية التهنئة التي بعثها الى صدام حسين من قيادة

حملات الانفال الاولى. وكل هذه منشورة في العدد (٦٥٠٨) من صحيفة (الثورة)والعدد (٩٥٩) من صحيفة (هاوكارى)ومن خلال تصفح صفحات صحف هاوكارى، العراق،والجمهوريةو الثورة مع مجلات (رؤشنبيري و رەنگين والف باو) نطالع العديد من المواد المفيدة لهذا الملف، كما يتضح لنا كيف كرس النظام اعلامه بشكل برنامج يومي صحفي و وجه اعلامه باتجاه خدمة حملات الانفال.

مەكتەبی بیروهۆشیاری

اكثر او اقل من (١٨٢) الف

مەكتەبی بیروهۆشیاری

اكثر او اقل من (١٨٢) الف

لحد الان لاتوجد احصائية كاملة ودقيقة عن عدد ونسبة كل اولئك الناس الذين غيبوا او ابيدوا خلال كارثة الانفال، وهذا الشيء يعود الى تقصير حكومة اقليم كوردستان وتلك المؤسسات والجهات الذين تحملوا على عاتقهم او حملوا مهمة اعداد الاحصائيات وشؤون المؤنفلين رغم انه بذلت بعض الجهود والمحاولات الفردية او ماشابه لكن تلك المحاولات لم تكن مضبوطة وشاملة وكاملة ولم تغطي كل المناطق التي شملتها الانفال في كوردستان في كل القرى والقصبات التي طالتها الكارثة. والرقم المعلن او المخمن لحجم كارثة الانفال والمقدر بـ (١٨٢) الف انسان كوردي ومع انه رقم سياسي وتكرس في الادبيات والكتابات ووسائل الاعلام، وعندما يدور الحديث عن عدد المؤنفلين فانهم يذكرون الرقم (١٨٢) الفال هكذا يذكرونه.

والحديث هنا لايدور حول قلة او كثرة عدد الضحايا وبعيدا عن ذلك العدد الذي تذكره او تشير اليه المراكز السياسية واعلام كوردستان فانه ليس عددا اعتباطا لانه قريب من الواقع وليس مبالغا فيه لانه قريب من نفوس واعداد سكان الاف القرى التي طالتها هجمات الانفال واحرقت وسويت مع الارض. في الفترة الماضية تحدثت عدد من منظمات حقوق الانسان والشخصيات العربية وحتى منفذي جرائم الانفال ذكرو اوتحدثوا عن عدد الذين

شملتهم الانفال وكانت بعضها قريبة من الواقع واحيانا ذكر بعضهم عددا اكثر من (١٨٢) الف.

وخلال جلسة من جلسات المفاوضات التي جرت بين الجبهة الكوردستانية والنظام البعثي في سنة ١٩٩١، ورداً على طلب من القيادة الكوردستانية بصدد مصير (١٨٢) الف مواطن كوردي من المفقودين في كارثة الانفال، ابدى علي الكيميايي انزعاجه وامتعاضه مم هذا العدد واجاب غاضبا، ان كل الذين قتلوا في الانفال لم يتجاوز عددهم اكثر من (١٠٠) الف. ومنظمة (ميدل ايستووج) اشار في تقريره بخصوص اولئك الذين ابيدوا في الانفال بانهم على الاقل يبلغون خمسين الفا و ربما مائة الف هكذا قدرت عددهم هذه المنظمة وان معظمهم كانوا من الاطفال والنساء.

كما اشارت الى ان هؤلاو لم يقضى عليهم اثناو المعارك والمواجهات.

كما ان احد شهود العيان اثناء توجه قوافل المؤنفلين نحو الجنوب كان يتساءل مع نفسه. ياترى الى اين تقاد قوافل الناس هذه المستمرة منذ عشرة ايام واين يحطون الرحال؟.

قلة او كثرة اعداد ضحايا الانفال لن يكون لها تاثير على الملف، على العكس من بعض التحليلات الاخرى، وفي الواقع فلو كان العدد المقرر للمؤنفلين اقل مما ذكر، فان منفذي جرائم الانفال وبملأ فمهم اعترفوا بانهم قتلوا مائة الف منهم. ولاشك بان

مئات الاف من اخرين قضوا نتيجة المرض والحياة الصعبة التي عاشوها في المجمعات القسرية ومازال وا يعانون منها.

كۆتایی

مەکتەبی بیروهۆشیاری

بڵاوکراوەکانی مەکتەبی بیروهۆشیاری (ی. ن. ک)

ژ	ناوی بڵاوکراوه	ناوی نوسەر	ساڵی دەرچوون
١.	التقرير العام الى المؤتمر الثاني للأتحاد الوطني لكردستاني (الطبعة الأولى)	مام جلال	شباط- ٢٠٠١
٢.	وتەی هەڤاڵ مام جەلال لە کۆبوونەوەی کادیراندا		٢٠٠٢
٣.	هەڵۆی سوور	فازیل کەریم ئەحمەد	٢٠٠٢
٤.	لمحات من تأريخ إذاعة صوت شعب كردستان	ئامانج کاکە سور	٢٠٠٢
٥.	ئیسلامی سیاسی	فەرید ئەسەسەرد ، عەباس خۆشناو وهی تر	٢٠٠٢
٦.	ئایین‌و تایفە ئایینییەکان لەکوردستان	ن: میهرداد ئیزەدی و: کامەران فەهمی	٢٠٠٢
٧.	سروشتی یاسایی بڕیاری ٦٨٨و چۆنێتیی کاراکردنی	شەماڵ عەبدوڵلا	٢٠٠٢
٨.	سەید قوتب و تیۆریی تەکفیر کردنی کۆمەڵ و دەوڵەت	فەرید ئەسەسەرد	٢٠٠٢
٩.	سەرەتایەك بۆ تێگەیشتن لەچەمکی هاولاتیبوون	یوسف گۆران	٢٠٠٢
١٠.	چەمکی بیرۆکەی دەوڵەت لەجوگرافیای سیاسیدا	فەرید ئەسەسەرد	٢٠٠٢
١١.	ناسیونالیزم وکەمینەکان لەسیاسەتی نێودەوڵەتاندا	جەودەت ئیسماعیل لوتفی، سیروان عارف	٢٠٠٢
١٢.	بەراورد لەنێوان رژێمە فیدرالەکاندا	سەیوان کاکە ڕەش	٢٠٠٢

مەکتەبی بیروهۆشیاری

١٣.	لەپێناوی دیموکراتیزەکردنی حوکم لەعیراقدا	مەحمود رەزا	٢٠٠٢
١٤.	فیدرالیزم وئۆتۆنۆمی	دیلمان محەمەد	٢٠٠٢
١٥.	شۆڕشی ئۆکتۆبەرو چارەنووسی چەند گەلێکی خۆرهەلات	محمود ڕەزا ئەمین	٢٠٠٢
١٦.	پشتیوانانی ئیسلام لەکوردستاندا	نیاز سەعید	٢٠٠٢
١٧.	ئیسلامی سیاسیی لەزەبروزەنگەوە بۆ بەخۆدا چوونەوە	ن: سەعد مەولا و: جەمال غەمبار	٢٠٠٢
١٨.	ئێزدیەکان لەمێژووی نەتەوەکەیاندا	سەربەست حسێن	٢٠٠٢
١٩.	پوکانەوەی دەوڵەتی کەمایەتی	فەرید ئەسەسەرد	٢٠٠٢
٢٠.	پۆلێنکردنی تاوانەکانی ئەنفال بەپێی جۆرەکانی جینۆساید	د. مارف عومەرگوڵ	٢٠٠٢
٢١.	ڕێکخستن یەکێکە لەبنەما سەرەکیەکانی چالاکی حزب	محەمەد مەنگوڕی	٢٠٠٢
٢٢.	كركوك مدينة الضاحكة بالنار والنور	عوني الداودي	٢٠٠٢
٢٣.	الأيزيدية تأريخها وطقوسها	د. خليل جندي هوشنگ بروکا	٢٠٠٢
٢٤.	کوردوتورکمان، تێڕوانینێك بۆ میکانزمەکانی پێکەوە ژیانی ئاشتیانەی نێوانیان	یوسف گۆران	٢٠٠٢
٢٥.	گۆڤاری بیروهۆشیاری ژمارە ١		٢٠٠٢
٢٦.	گۆڤاری بیروهۆشیاری ژمارە ٢		٢٠٠٢
٢٧.	گۆڤاری بیروهۆشیاری ژمارە ٣		٢٠٠٢
٢٨.	گۆڤاری بیروهۆشیاری ژمارە ٤ و ٥		٢٠٠٢
٢٩.	جیهانی روناکبیری ژمارە ١		٢٠٠٢
٣٠.	جیهانی روناکبیری ژمارە ٢		٢٠٠٣
٣١.	التقرير العام الى المؤتمر الثاني للأتحاد الوطني	مام جەلال	٢٠٠٣

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

	لکردستاني (الطبعة الثانية)		
٣٢.	المناهج والنظام الداخلي للأتحاد الوطني الكردستاني		٢٠٠٣
٣٣.	پرۆگرام و پێڕەوی ناوخۆی یەکێتی نیشتیمانی کوردستان		٢٠٠٣
٣٤.	تیۆری فیدرالیزم	ن: فرانتس نیومان و: کاوسێن بابەکر	٢٠٠٣
٣٥.	نەتەوایەتی و دەوڵەتی نەتەوەیی	ن: مۆنتسرات گیرنا و: کەمال رەشید شریف	٢٠٠٣
٣٦.	چەمك وپرنسیپەکانی دیموکراسی	بەکر صدیق	٢٠٠٣
٣٧.	نەوت و سیاسەتی نێودەوڵەتان لەخۆرهەلاتی ناوەڕاستدا	ن: دانیاڵ یەرگین و: کەمال رەشید شریف	٢٠٠٣
٣٨.	سۆسیالیستەکانی پێش مارکس	ن: د.مستەفا رەحیمی و: کەمال رەشید شەریف	٢٠٠٣
٣٩.	خوێندنەوەیەك بۆ مەسەلەی گۆڕانی سیاسی لەعیراقدا	ئەنوەر حسێن	٢٠٠٣
٤٠.	تیرۆریزمی نێودەوڵەتی وەك تاوانێکی نێودەوڵەتی	تۆفیق عومەرمحەمەد و هی تر	٢٠٠٣
٤١.	ئابوری کوردستان	ن: مهرداد ئیزدەی و: کامەران فەهمی	٢٠٠٣
٤٢.	عیراق ومەسەلەی کورد	کۆمەڵێ نوسەر	٢٠٠٣
٤٣.	ئاین و مەسەلەکانی دیموکراسی و ئینتەر ناسیونالیزم	فەرید ئەسەسەرد	٢٠٠٣
٤٤.	ئاناریشزم و دەوڵەت	زاهیر شکور	٢٠٠٣
٤٥.	ئوسولیەت: چەمك، میتۆد، سەرچاوەو ئاسۆ	عەبدوڵلا قەرەداغی	٢٠٠٣
٤٦.	شیعەکانی عیراق	ن: د. عەبدوڵلا فەهد نفیسی و: عەبدوڵلا قەرەداغی	٢٠٠٣

مەکتەبی بیرو هۆشیاری

٤٧.	دەوڵەتی یاسا	سەید تایەر حمە ئەمین	٢٠٠٣
٤٨.	شێوەی ئاسیایی بەرهەمهێنان لەکوردستاندا	فەرید ئەسەسەرد	٢٠٠٣
٤٩.	کورتەی مێژووی فەلسەفە	مەحمود مەلا عیززەت	٢٠٠٣
٥٠.	ناسیونالیزمی کوردی (١٨٨٠-١٩٣٩)	هیوا عزیز سەعید	٢٠٠٣
٥١.	نرکەی قەرەداغ	ئەکرەم حەمە ئەحمەد	٢٠٠٣
٥٢.	شەڕی ئابوری و ململانی جیهان ل سەر دەریا قەزوین	هاشم زێباری	٢٠٠٣
٥٣.	سیاسەتی بەعەرەبکردنی کەرکوك	ن: د. نوری تاڵەبانی و: مەریوان حوسێن چیمەنی	٢٠٠٣
٥٤.	انتهاكات حقوق الأنسان والجرائم	د. منذر الفضل	٢٠٠٣
٥٥.	مؤشرات سياسة التعريب والتهجير في اقليم كوردستان العراق	الدكتور خليل إسماعيل محمد	٢٠٠٣
٥٦.	المسلمون يحتاجون لأجابات أفضل	توماس فریدمان	٢٠٠٣
٥٧.	الكرد الفيليون وحزب البعث	سعد بشير أسكندر	٢٠٠٣
٥٨.	فیدرالیزم و سیستەمەکانی یەکێتیی فیدرالی	ن: عەلی ئەلشممری و: حەسەن یاسێن	٢٠٠٤
٥٩.	ئەرکەکانی ڕێکخستن لەقۆناغی نوێی خەباتدا	شەماڵ عەبدوڵلا	٢٠٠٤
٦٠.	لێکۆڵینەوە لەئیسلامی سیاسی	نیاز سەعید علی	٢٠٠٤
٦١.	تیرۆریستان لەئاوا بوونن	شەهید خەسرەو عوسمان ئا: ئازاد هەینی	٢٠٠٤
٦٢.	بیری ناسیونالیزمی تورکمان	یوسف گۆران	٢٠٠٤
٦٣.	جەنگی ئاو	ن: جون بولوك و عادل دەرویش و: شەماڵ عەبدوڵلا	٢٠٠٤
٦٤.	کورد لەجەنگی روسیا لەگەڵ ئێران وتورکیادا	ن: پ.ی. ئەڤیر یانۆڤ و: د. ئەفراسیاو هەورامی	٢٠٠٤
٦٥.	پرنسیپی دەستێوەرنەدان لە پەیماننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان دا	خەلیل عەبدوڵلا	٢٠٠٤

مەکتەبی بیروهۆشیاری

.٦٦	شۆڕشی شێخ عوبەیدولاّی نەهری لەبەڵگەنامەکانی فەرەنسیدا	نەجات عەبدوڵلا	٢٠٠٤
.٦٧	ئاو لەرۆژهەلاّتی ناوەراستدا	ئەندەش یاگ سکوك	٢٠٠٤
.٦٨	تراژیدیای کوردەکانی سۆڤیەت	د. ئەفراسیاو هەورامی	٢٠٠٤
.٦٩	تەعریب‌و راگواستن لەبەڵگەنامەکانی بەعس دا	لەتیف فاتیح فەرەج	٢٠٠٤
.٧٠	کۆماری کوردستان- مەهاباد ١٩٤٦ لەرووی یاسای گشتی نێودەوڵەتییەوە	نەوزاد مەجید خدر سەرموردی	٢٠٠٤
.٧١	شەهیدانی ١ی شوبات		٢٠٠٤
.٧٢	ڕێگای ئاشتیانە بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکیە نێودەوڵەتیەکان	شەماڵ عبدالله	٢٠٠٤
.٧٣	کاریگەری ئاو	کاروان ئەحمەد	٢٠٠٤
.٧٤	کورتە باسێکی پیرۆیسترۆیکاو چەند بابەتێکی تر	د. ئەرسەلان بایز	٢٠٠٤
.٧٥	ئەوروپا لەهەردوو سەردەمی بوژاندنەوەو رۆشنگەریدا	کەیوان ئازاد	٢٠٠٤
.٧٦	الأسلام السياسي والأرهاب الدولي	د. منذر الفضل	٢٠٠٤
.٧٧	المجتمع المدني ومستقبل الأثنيات في العراق	الدكتور خليل إسماعيل محمد	٢٠٠٤
.٧٨	- مندلي في التأريخ	محمد جميل بندي الروژبياني	٢٠٠٤
.٧٩	تحديد حدود إقليم كوردستان العراق	جزا توفيق طالب	٢٠٠٤
.٨٠	حق تقرير مصير	سعد بشير	٢٠٠٤
.٨١	التهجير والتعريب من وجهة النظر القانونية	د. احمد موسوي	٢٠٠٤
.٨٢	کوردەکانی ئێران و هێرشی عوسمانی	ن: گیلان و/ نەجاتی عەبدوڵلا	٢٠٠٤
.٨٣	کاریگەری بەجیهانی بوون لەسەر سەرداریەتی دەوڵەتاندا	ئاوات شێخ جەناب بەکر صدیق	٢٠٠٤
.٨٤	پاراستنی مافی کەمینەکان	خلیل عبدالله	٢٠٠٤
.٨٥	خوێندنەوەی بەعس بۆ فاشیزمی مێژوویی	د. البرت عیسا	٢٠٠٤

مەکتەبی بیروهۆشیاری

.٨٦	حاجی قادری کۆیی	فازیل کەریم ئەحمەد	٢٠٠٤
.٨٧	گۆڤاری نۆڤین ژمارە ١		٢٠٠٤
.٨٨	گۆڤاری نۆڤین ژمارە ٢		٢٠٠٤
.٨٩	گۆڤاری نۆڤین ژمارە ٣		٢٠٠٥
.٩٠	سیستمی سیاسی چین	خلیل عبدالله	٢٠٠٥
.٩١	پێگەو دەسەلاّتی ئەنجومەنی پارێزگاکان	خلیل عبدالله	٢٠٠٥
.٩٢	چەمکی ئازادی سیاسی	ن: فرانتس نیومان و: د. کاوسین بابکر	٢٠٠٥
.٩٣	سیستمەکانی هەڵبژاردن و پرنسیپەکانی دەنگدان	ڤیان مەجید	٢٠٠٥
.٩٤	سیستمی فەرمانڕەوایی لەئیسرائیل	روستم محمود کۆکۆیی	٢٠٠٥
.٩٥	پرۆژەی رۆژهەلاّتی ناوەڕاستی گەورە	مەجید صالّح	٢٠٠٥
.٩٦	ئەمریکاو رۆژهەلاّتی ناوەڕاست	عەباسی ئەحمەدی	٢٠٠٥
.٩٧	مێژووی بیری کوردی	فازیل کەریم ئەحمەد	٢٠٠٥
.٩٨	گۆڤاری نۆڤین ژمارە ٤		٢٠٠٥
.٩٩	ژان ژاك رۆسۆ	کاوە جەلال	٢٠٠٥
.١٠٠	یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان ـ سەرهەڵدان و نوێبوونەوە	مەکتەبی بیروهۆشیاری	٢٠٠٥
.١٠١	عیراقی نوێ	شەماڵ عەبدوڵلا	٢٠٠٥
.١٠٢	کوردو عروبە	بابەکر دڕەیی	٢٠٠٥
.١٠٣	ئایین و دەسەلاّت	هاشم کەریمی	٢٠٠٥
.١٠٤	سیستمی فیدراڵی ئەڵمان	ئا: محەمەد مێرگە سۆری	٢٠٠٥
.١٠٥	دەربارەی دیموکراسی	ن/ رۆبەرت کابلان و/ عبدالرزاق خەیلانی	٢٠٠٥
.١٠٦	عیراق: دیموکراتیزەکردن یان هەڵوەشاندنەوە	رەفیق سابیر	٢٠٠٥
.١٠٧	کۆمەڵ‌و سیستەمی دیموکراسی	حەمە دۆستان	٢٠٠٥
.١٠٨	زمانە فەرمیەکان لەدەستوری عیراقدا	تارق جامباز	٢٠٠٥

١٠٩	پێکدادانی شارستانیەکان	ن: سامۆیل پ. هانتینگتۆن و: مامەند رۆژە	٢٠٠٥
١١٠	دیموکراسی دیدێکی فەلسەفی	ن: د. امام عبدالفتاح امام و: حسەن یاسین	٢٠٠٥
١١١	لە پەراوێزی چاکسازیدا	هەڵکەوت عەبدوڵڵا	٢٠٠٥
١١٢	لودڤیگ فۆیەرباخ‌و کۆتایی فەلسەفەی کلاسیکی ئەڵمانی	ن: فردریك ئەنگلس و: سالار رەشید	٢٠٠٥
١١٣	فیدرالیزم و ئەزمونە جیاوازەکانی	ئا: و: ئیسماعیل حەمە ئەمین	٢٠٠٥
١١٤	لیبرالیزم، چەمك و مێژوو	ن: جان سالوین شاپیرۆ و/ عوسمان حەسەن شاکر	٢٠٠٥
١١٥	عیراق لە دیکتاتۆریەوە بۆ دیموکراسی	خليل عبدالله	٢٠٠٥
١١٦	گۆڤاری نۆڤین ژمارە (٥ ــ ٦)		٢٠٠٥
١١٧	البحث عن الأسلام السياسي	نياز سعيد	٢٠٠٥
١١٨	الواقع الأقتصادي ـ الأجتماعي لمحافظة السليمانية	د. كمال الخياط	٢٠٠٥
١١٩	الصقر الأحمر	فاضل كريم احمد	٢٠٠٥
١٢٠	الزعيم الوطني الكردستاني جلال الطالباني قائد وفكر وعصر (الطبعة الأولى)	د. خالد يونس خالد	٢٠٠٥
١٢١	مقالات الشهيد غاندى(مجيد كريم احمد)	الشهيد مجيد كريم احمد	٢٠٠٥
١٢٢	خانقين خلال ربع قرن	فاضل كريم احمد	٢٠٠٥
١٢٣	عن الدولة الحديثة والأمة والنزعة القومية في العراق العربي وكردستان	سعد بشير أسكندر	٢٠٠٥
١٢٤	رؤية كوردستانية لشؤون ومواقف عراقية	جرجيس كوليزاده	٢٠٠٥
١٢٥	التسامح الديني العراقي لمجابهة الأرهاب والعنف	جرجيس كوليزاده	٢٠٠٥
١٢٦	الآخر ـ الأمة ـ الأقليات الأخرى	سامي داوود	٢٠٠٥
١٢٧	الفيدرالية ـ دراسة في إطار مفاهيمي والنظري	د. إحسان عبدالهادي سلمان	٢٠٠٥

١٢٨	الدستور العراقي المرتقب ـ حقائق وآراء ومقترحات	المحامي: كريكار عبدالله	٢٠٠٥
١٢٩	نقد ذهنية التغيب والتزييف ـ الأعلام العربي المعاصر نموذجا	د. عبدالباسط سيدا	٢٠٠٥
١٣٠	التركمان في العراق (الطبعة الأولى)	د. عمر ابراهيم توفيق	٢٠٠٥
١٣١	الزعيم الوطني الكردستاني جلال الطالباني قائد وفكر وعصر (الطبعة الثانية)	د. خالد يونس خالد	٢٠٠٥
١٣٢	كركوك والتطهير العرقي ـ من وثائق النظام البعثي	عارف قورباني	٢٠٠٥
١٣٣	کەلار لە لادێوە بۆ شار	جاسم محەمەد	٢٠٠٥
١٣٤	هەڵوێست لە بەرامبەر گەندەڵی	نیاز سەعید عەلی	٢٠٠٥
١٣٥	دارشتنی دەستوری نوێ هێڵکاری	ن: ماریۆج، ر. ئاوربانی ئامبرۆس، پاول ئالیڤیرز و: ئاوات محەمەد	٢٠٠٥
١٣٦	رادیۆ و تەلەفزیۆنی گەلی کوردستان	ئەمیر نامیق	٢٠٠٥
١٣٧	من بروام بە دیموکراسی کوردی نییە!	(فازیل کەریم) مامۆستا جەعفەر	٢٠٠٥
١٣٨	کاری دیپلۆماسی لەنێوان تیۆرو پراکتیکدا	کوردۆ رەحمان	٢٠٠٥
١٣٩	بەکارهێنانی دەسەڵات لە جیهانی عەرەبیدا	محەمەد فاتح	٢٠٠٥
١٤٠	عەقڵی سەلیم	ن: توماس پین و: پێشرەو حسێن	٢٠٠٥
١٤١	تیرۆریزم و مافی مرۆڤ	عەدالەت عەبدوڵڵا	٢٠٠٥
١٤٢	رۆڵی کەسایەتی لەمێژوودا	ن: بليخانوف و: سەلام مارف	٢٠٠٥
١٤٣	کاتالۆگی بڵاوکراوەکانی مەکتەبی بیروهۆشیاری		٢٠٠٥

مەکتەبی بیروهۆشیاری

١٤٤	کۆمەڵناسی شەڕ	ن: گاستۆن بوتول، د.حسین بشیریە، ئانتۆنی کدنیز و: عومەر باڵەکی	٢٠٠٦
١٤٥	بژی گەندەڵی	ن: عەلی ڕەبیعی و: ڕەفعەت مورادی	
١٤٦	مێژووی پەروەردەو فێرکردن	ن: علی اکبر میهرتارا، محمد عباس، علی فرزرفەر و: قادر وریا	٢٠٠٦
١٤٧	فاشیزم چییە	ن: هێنری میشێل و: سمکۆ ناکام	٢٠٠٦
١٤٨	ئیسلام و مۆدێرنە، ئیسلام لەبەردەم ئەگەری عملانیەتدا	و. عوسمان حەسەن شاکر	٢٠٠٦
١٤٩	خوێندنەوەیەك بۆ فیکری حەسەن بەننا	عادل عەلی	٢٠٠٦
١٥٠	چاوپێکەوتنی ڕادیۆی نەوا لەگەڵ هەڤاڵ کۆسرەت ڕەسوڵ	ئا: سەرتیپ جەوهەر	٢٠٠٦
١٥١	شۆڕشی پەنجە مۆرەکان	خەلیل عەبدوڵڵا	٢٠٠٦
١٥٢	گۆڤاری نۆڤین ژمارە ٧		٢٠٠٦
١٥٣	ئیسلامی سیاسی ـ چاپی سێیەم	شوان ئەحمەد	٢٠٠٦
١٥٤	فەرهەنگی قانونی	د. نوری تاڵەبانی	٢٠٠٦
١٥٥	کۆمەڵناسی گەنج	کارزان کاوسین	٢٠٠٦
١٥٦	تاڵەبانی و خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی(چاپی یەکەم)	یەتانا دیوخ نەوشا	٢٠٠٦
١٥٧	یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان ئاسۆیەك بۆ گۆڕان و نوێبوونەوە	شەماڵ عەبدوڵڵا	٢٠٠٦
١٥٨	چەند بابەتێکی فیکری	شوان ئەحمەد	٢٠٠٦
١٥٩	کۆمەڵی مەدەنیو سەرلەنوێ بیناکردنەوەی کۆمەڵگا	ن: جۆرج ف. ماکلین و: شاخەوان منصور	٢٠٠٦
١٦٠	ئایین، فاشیزم ، مەرگ	ن: هاشم صالح و: هەورامان وریا قانع	٢٠٠٦

مەکتەبی بیروهۆشیاری

١٦١	کارل فۆن کلاوزە ڤتز	ن: میکل هۆوارد و: کەمال ڕەشید شەریف	٢٠٠٦
١٦٢	گەشەسەندنی ئابووری چین	پ. د. محەمەد ڕەئوف سەعید	٢٠٠٦
١٦٣	مانیفێستی مەکتەبی بیروهۆشیاری بۆ مۆدێرن کردنەوەی ی. ن. ك	مامۆستا جەعفەر (فازیل کەریم ئەحمەد)	٢٠٠٦
١٦٤	هەواڵی تەلەفزیۆنی	جوان بەهادین	٢٠٠٦
١٦٥	لەتەك فینۆمینە ئەدەبییەکاندا	کاوە جەلال	٢٠٠٦
١٦٦	هەمیشە دڵرەق و بێدەنگین	نەجات نوری	٢٠٠٦
١٦٧	کوێە، لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی، سیاسی، کۆمەڵایەتیە	جەمال فەتحوڵڵا تەیب	٢٠٠٦
١٦٨	فەیلەسوفە مەزنەکان	ن: براین ماگی و/ محەمەد کەریم	٢٠٠٦
١٦٩	جەمهوریەتی کوردستان ـ شاکارێکی مەزن	خوێندنەوەی/ عەبدوڵڵا کەریم مەحمود	٢٠٠٦
١٧٠	سەرمایە	ن: کارل مارکس و/ سەلام عەبدوڵڵا ـ کەژاڵ ئەحمەد ـ شلێر عزیز	٢٠٠٦
١٧١	پرسی کورد گۆڕاوە، تورکیا هێشتا لەرابردوودایە	ن: کۆمەڵێك ڕۆژنامەنوس و/ مامەند ڕۆژە	٢٠٠٦
١٧٢	خۆیبوون ـ هیوا	هیوا عەزیز سەعید	٢٠٠٦
١٧٣	حزب لەبازنەی دەستەگەریدا	شەماڵ عەبدوڵڵا	٢٠٠٦
١٧٤	پرۆفیشیناڵی لەرۆژنامەنوسی کوردیدا	مەریوان مەسعود	٢٠٠٦
١٧٥	گەنج ـ سیاسەت ـ مەعریفە	د. بەختیار جەبار شاوەیس	٢٠٠٦
١٧٦	گۆڤاری نۆڤین ژمارە ـ ٨ـ		٢٠٠٦
١٧٧	ناسیۆنالیزم (چاپی یەکەم)	ئەکرەمی میهرداد	٢٠٠٦
١٧٨	سایکۆلۆژیای جەماوەر (چاپی یەکەم)	ن: گۆستاف لۆبۆن و: ئارام جەمال سابیر	٢٠٠٦

١٧٩	نوێبوونەوەو هەڵبژاردن	بەكر صديق	٢٠٠٦
١٨٠	گۆڕان و چاكسازی	د. كاوسێن بابەكر	٢٠٠٦
١٨١	لەپێناوی دیموكراسیدا	د. كاوسێن بابەكر	٢٠٠٦
١٨٢	گۆڤاری نۆڤین ژمارە ـ ٩ ـ		٢٠٠٦
١٨٣	مێژووی شۆڕشی فەرەنسا	ن: ویلو ئاریل دۆرانت و: دلاوەر عەبدوڵڵا	٢٠٠٦
١٨٤	پاكتاوكردنی رەگەزی كورد لەكوردستانی عیراقدا	فرمان عبدالرحمن	٢٠٠٦
١٨٥	ئاسۆی ئابووری ـ سەرچاوەكانی ئاوو كانزاكانی كوردستان	دارا عومەر	٢٠٠٦
١٨٦	سایكۆلۆژیای جەماوەر (چاپی دووەم)	ن: گۆستاف لۆبۆن و: ئارام جەمال سابیر	٢٠٠٦
١٨٧	ناسیۆنالیزم (چاپی دووەم)	ئەكرەمی میهرداد	٢٠٠٦
١٨٨	یاسای دادگای باڵای تاوانی عیراق	خەلیل عەبدوڵڵا	٢٠٠٦
١٨٩	تاڵەبانی لەلوتكەی دەسەڵاتی عیراق	خەلیل عەبدوڵڵا	٢٠٠٦
١٩٠	بنەما تیۆرییەكانی ڕای گشتی و ڕاگەیاندن	مەجید صاڵح	٢٠٠٦
١٩١	پاكتاوكردنی رەگەزی كورد لەكوردستانی عیراقدا (چاپی دووەم)	فرمان عبدالرحمن	٢٠٠٦
١٩٢	ریفۆرم هەنگاوێ بۆ دواوە !	ئازاد تۆفیق	٢٠٠٦
١٩٣	تاڵەبانی و خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی(چاپی دووەم)	یەتانا دیوخ نەوشا	٢٠٠٦
١٩٤	هیگڵو سیاسەتی مۆدێرن	ن: رامین جیهانبەگلو و: شۆڕش جوانڕۆیی چنور فەتحی	٢٠٠٦
١٩٥	جینۆسایدی گەلی كورد ـ لەبەر رۆشنایی یاسای تازەی نێو دەوڵەتاندا	د. مارف عومەر گوڵ	٢٠٠٦

١٩٦	كردستان أو بلاد أكراد	يوسف ملك مراجعة ومقدمة: د. عزالدين مصطفى	٢٠٠٦
١٩٧	مفهوم النخبة	إحسان عبدالهادي نائب	٢٠٠٦
١٩٨	٣٦ـ المنظمات الأقليمية والجماعات الأقتصادية في القارة الأفريقية	إحسان عبدالهادي نائب	٢٠٠٦
١٩٩	كوردستانية منطقة كركوك (الطبعة الأولى)	د. عمر إبراهيم توفيق	٢٠٠٦
٢٠٠	ـ الكتابة للتلفزيون	ترجمة: غسان نعسان	٢٠٠٦
٢٠١	دراسات المانية معاصرة عن القضية الكردية	ترجمة: غسان نعسان	٢٠٠٦
٢٠٢	السيادة في عالم متغير(الطبعة الأولى)	د. حكمت بشير	٢٠٠٦
٢٠٣	بحوث . . . و . . . شذرات	د. عزالدين مصطفى رسول	٢٠٠٦
٢٠٤	كردستانية كركوك في المصادر السريانية	د. فرست مرعي	٢٠٠٦
٢٠٥	الزعيم الوطني الكردستاني جلال الطالباني قائد وفكر وعصر (الطبعة الثالثة)	د. خالد يونس خالد	٢٠٠٦
٢٠٦	التركمان في العراق (الطبعة الثانية)	د. عمر ابراهيم توفيق	٢٠٠٦
٢٠٧	الأكراد دراسة أقتصادية سياسية	د. مجيد جعفر	٢٠٠٦
٢٠٨	السيادة في عالم المتغير (الطبعة الثانية)	د. حكمت بشير	٢٠٠٦
٢٠٩	كوردستانية منطقة كركوك (الطبعة الثانية)	د. عمر إبراهيم توفيق	٢٠٠٦
٢١٠	عیراق، سەردەمی ساغ بوونەوە	بەكر صديق	٢٠٠٧
٢١١	تیرۆرو سەقامگیری سیاسیو چەند لێكۆڵینەوەیەكە تر	بەكر صديق	٢٠٠٧
٢١٢	كەركوك بۆ مێژوو دەدوێت	سەرپەرشتیار/ مامۆستا جەعفەر	٢٠٠٧
٢١٣	دەستوورو ژن	و: كامیل محمد قەرەداخی	٢٠٠٧
٢١٤	ژان ژاك رۆسۆ	كاوە جەلال	٢٠٠٧
٢١٥	مبدآ الفصل بين السلطات و وحدتها	القاضي / لطيف مصطفى أمين	٢٠٠٧
٢١٦	بنچینەكانی كورد	ن. ڤلادیمیر مینۆرسكی و. نەجاتی عەبدوڵڵا	٢٠٠٧

مەکتەبی بیروهۆشیاری

٢١٧	لەدیکتاتۆریەوە بۆ دیموکراسی	کارزان محەمەد	٢٠٠٧
٢١٨	کەرکوك لەسەردەمی دەوڵەتی عوسمانیدا	گۆران ساڵح	٢٠٠٧
٢١٩	زمانە فەرمیەکان	تاریق جامباز	

مەکتەبی بیروهۆشیاری